Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیکوالۍ/ لیکلو فن

څنګه لیکوال شم؟

لیکوال: عبدالجمیل ممتاز

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړني:

نوم: ښځګه لیکوال شم؟

لیکوال: عبدالجمیل ممتاز

aj_mumtaz@yahoo.com

خپرندوی: نوی مستقبل خپروندیه ټولنه

برېښنالیک: **moustaqble**@gmail.com

ډیزاین چارې: خپروندیه ټولنه

چاپکال: ۱۳۹۸ ل

چاپوار: لومړی

پتې:

- میرویس میدان – د سیلو سړک – شاداب ظفر بلاکونو ته مخامخ- ۰۷۸۶۶۳۰۷۳۱
- دهمزنګ – لومړی سړک (مرکز عمومی کتابفروشی) ۰۷۷۸۸۷۰۳۰۵
- جوی شیر – د خپروندویه ټولنو او کتاب پلورنځیو عمومي مرکز- ۰۷۸۱۸۹۴۰۶۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

هغه چا ته

چې له خپلې ژبې سره مینه لري!

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک د عقل زنځیر دی.

«**افلاتون**»

که څه هم لیک له جسماني ابزارو سره راڅرگند شوی؛ خو دا یوه روحاني هندسه ده. «**اقلیدوس**»

لیک د پوهې بڼ دی.

«**بوډلف**»

تر ټولو مهم گام چې انسان د مدنیت پر لوري پورته کړ، همدا د لیک رامنځته کول و. «**ویل ډورانټ**»

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکــلړ

گڼه	سرلیک	مخ
۱.	سریزه	۱
۲.	**د لیک/لیکلو مخینه**	۳
۳.	ولې لیکل؟..	۴
٤.	**لیکوالي**	٦
٥.	سوژه یعنې څه؟..	۸
٦.	ساده او روانه لیکوالي	۱۱
۷.	د لیکوالۍ سبکونه	۱۲
۸.	**لیکوال**	۱٦
۹.	هغوی چې لیکل کوي، په څلورو ډلو یې ویشو..	۱۷
۱۰.	څنګه لیکوال شم؟..	۱۹
۱۱.	**مقاله/لیکنه**	۲۸
۱۲.	د مقالې لیکلو شرایط	۳۳
۱۳.	د مقالې لیکلو لارښوونې	۳٥
۱٤.	**راپور**	۳۹
۱٥.	راپور لیکل	٤۱
۱٦.	د راپور لیکلو پړاوونه	٤۳
۱۷.	**کیسه**	٤٥
۱۸.	**ناول**	٤۸
۱۹.	د ناول لیکلو پړاوونه	٤۸
۲۰.	د ناول لیکلو په اړه د ځینو نړیوالو لیکوالانو لارښوونې	٦۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱. **لنډه کیسه** ٦٦
۲۲. د لنډې کیسې ځانګړنې ٦٦
۲۳. لنډه کیسه څنګه ولیکو؟ ٦٧
۲۴. **د ماشوم لپاره کیسه** ۷۱
۲۵. د ماشوم لپاره په کیسه لیکلو کې کومو ټکیو ته پام وشي؟ ۷۲
۲۶. د ماشوم لپاره انځوریزه کیسه یا انځوریز کتاب ۷۵
۲۷. **کتاب** ۷۷
۲۸. د کتاب لیکلو لپاره لاندې ټکي په پام کې ونیسئ! ۷۷
۲۹. د داستاني او غیر داستاني کتابونو ترمنځ لنډ توپیر ۷۹
۳۰. **درسي کتاب** ۸۳
۳۱. د درسي کتاب لیکلو مهمې لارښوونې ۸٦
۳۲. د کتاب ترتیبولو ټولیزې ځانګړنې ۸۸
۳۳. **لیکنښې** ۹۱
۳۴. د لیکنښو کارولو او د متن ترتیبولو په اړه ځینې مهمې لارښوونې ۹٦
۳۵. د ځینو نومونو، اصطلاحاتو او فعلونو تفکیک او کره کول ۱۰۱
۳٦. د مرکبو نومونو د څرنګوالي په اړه لنډ بحث ۱۰۷
۳۷. د ورته معنا لرونکو فعلونو او نومونو/اصطلاحاتو د کارېدا موقعیت ۱۲۵
۳۸. په ځینو لهجو کې ورک معیاري لیکدود ۱۲٦
۳۹. په پښتو کې د عربي او انګریزي کلمو/اصطلاحاتو د نفوذ څرنګوالی.. ۱۳٦
٤۰. **سرچینې/ منابع** ۱٤۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د لیکلو هدف دا دی چې لوستونکي ته انګیزه، پیغام، احساس، فکر او په ټوله کې معلومات ولېږدیږي؛ هغه فکر او انګیزه یا معلومات چې لیکوال یې ترلاسه کوي او غواړي نورو ته یې ورسوي، نو د لیکلو لاره غوره کوي، څو نه یوازې نورو ته ولېږدول شي، بلکې د راروانو نسلونو لپاره هم تلپاتې بڼه غوره کړي.

په بشري تمدن کې لیکل، د انسان لخوا یو ترټولو ستر ګام دی چې د ستونزو حل، پیغام رسولو، پوهې لېږدولو او ترلاسه کولو او همدارنګه د یوې لویې اسانتیا رامنځته کولو لپاره یې پورته کړی دی. که پوښتنه وشي چې لیک ولې رامنځته شو؟ نو لنډ او روښانه ځواب یې همدا دی چې انسان د پېښو او پوهو د هېرېدو له کبله اړ شو، څو ورمخې ته شوي پېښې او یا ترلاسه شوې پوهې ثبت او خوندي کړي.

زیاتره کسانو سره په ذهن کې ډېر نظریات او موضوعات پراته وي، خو دا چې د هغو د بیان او یا ټولنې ته یې د وړاندې کولو توان او جرأت نلري، نو مخکې له دې چې هغه د الفاظو یو جسم/بڼه غوره کړي، د هغه په سر کې بېرته دفن شي.

ټولنه د نویو فکرونو، دلایلو او ښوونو اورېدو یا ترلاسه کولو ته اړتیا لري او د دې اړتیا پوره کېدل یوازې د لیکوالۍ په مرسته کېدلای شي؛ خو البته په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه کې دقت، صداقت او مسوولیت له مهمو او لومړنیو اصولو څخه دي چې باید په پام کې ونیول شي.
په کتاب کې ټول همغه مواد راغونډ شوي چې یو محصل یا ابتدايي لیکوال یې د لیکوالۍ زده کولو په ترڅ کې اړتیا محسوسوي، البته دا هم د یادونې ده چې اړوند مواد له بې مورده او اضافه غځېدو او توضیحاتو پرته، په ډېره ساده او عامه ژبه بیان شوي چې نه یوازې لوستونکی یا زدکوونکی نه ستړی کوي، بلکې د ښه زده کېدو او پام وړ ګرځېدو جوګه هم ګرځي.

درنښت

ممتاز

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ليک/ليکلو مخينه

سومريان وايي: د اوروک[1]پاچا المرکز د دې لپاره چې غوښتل يې د ارته د شتمن او ودان ښار پر پاچاهۍ واکمني وچلوي، نو د ارته پاچا ته يې د ځواک ښودو په توګه درې ځله له يوې لکړې سره خپل استازی واستاوه؛ خو دا چې د ارته پاچا پوهېد چې که لکړه يې په لاس کې واخيسته، نو خپله ماته يې ومنله.

روسته بيا المرکز په څلورم ځل يوه حيله جوړوي او هغه دا چې ليک رامنځته کوي؛ يعنې پر يو ختين توکي خپل فرمان ليکي او ارته ته يې استوي. کله چې د ارته پاچا د فرمان لوستو ته اړ کيږي، نو هغه په لاس کې اخلي؛ همغه و، چې د المرکز د واکمنۍ له منونکو څخه حسابيږي.

په هر حال، تر ټولو مهمه موضوع دا ده چې ليکل لومړی ځل (په تصويري بڼه) پر لوښو شوي، روسته بيا پر ديوالونو، ونو، ډبرو او... څيزونو باندې.

مصري بزګرانو له ميلاد څخه درې- څلور زره کاله پخوا چې د خپلو کرنيزو حاصلاتو يوه برخه به يې د مالياتو په توګه فرعون ته سپارله، د خپلو کورونو پر ديوالونو به يې د ورکړل شويو څيزونو په شمېر/اندازه د ټوکريو انځورونه کاږل او څنګ کې به يې ورته د شمېرلو لپاره ټاکلې نښانې کښلې.

هيروګليف ليک(خط) چې تر ډېره په مصر کې دود و، له همدا ډول ليک څخه ګڼل کيږي. لرغون پوهانو د هيروګليف خط له ميلاد نه څلور زره کاله پخوا ګڼلی دی. دا ليک تر ډېره په افقي ډول، له ښي څخه کيڼ لوري ته او کله کله هم له کيڼ نه ښي لوري ته او کله هم له پاسه کښته خواته ليکل

۱- اوروک: د ګېلګمش هېواد دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی دی؛ خو دا چې د تصویرونو د زیاتوالي له کبله ورو ورو انسانان کمزوري کېدل، نو تصویرونو ساده او نمونوي بڼه خپله کړه او د وخت په تېرېدا سره د هیروګلیف لیک کې بدلون راغی او ورپسې بیا قراردادي نښانې وټاکل شوې چې بیا د دغو نښانو په مرسته کلمې یا غږونه جوړ شول، تر ډېره خلکو ته اسانتیا رامنځته شوه او ورو ورو بیا مصور توري لکه په بابلي، سومري، عیلامي، سامي او میخي خطونو بدل شول.

دا بحث به همدلته پر دې را لنډ کړو چې بیا ورپسې لومړی ځل په یوناني او بیا په لاتیني ژبه د الفبا توري رامنځته شول، چې د وخت په تېرېدا سره یې پراختیا ومونده او اوس ګورو چې د نړۍ ټولې ژبې د تورو او لیک خاوندانې دي.

ولې لیکل؟

ځکه چې انسان خپلو نظریاتو، انګېرنو، شواهدو او افکارو ته د تلپاتې کېدا، پراخېدا او لېږدېدا لپاره د تورو او الفاظو بڼه ورکوي.

د لیکلو اصلي دلایل او ارزښتونه:

١- د معلوماتو او پوهې د هېرېدا وېره.
٢- د معلوماتو او پوهې ثبت.
٣- د معلوماتو او پوهې خپرېدا (لېږد).

دا چې د دغه کتاب اصلي بحث د لیکوالۍ پر اصولو او مفاهیمو د پوهېدا لپاره ځانګړی شوی، ښه ده چې برابر پر خپل بحث پیل وکړو؛ خو یوه پوښتنه چې همدا اوس په ذهن کې را وګرځېده او همدغه اوس یې مطرح کول هم اړین دي، نو پکار ده چې له خپل بحث وړاندې لومړی دغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې ته لنډ ځواب وویل شي چې: آیا شاعري هم د لیکوالۍ برخه ګڼل کېږي؟

نه؛ ځکه چې د لیکوالۍ لپاره زدکړه لومړنی شرط دی او په شاعرۍ کې دغه شرط مهم نه ګڼل کېږي؛ بله دا چې په شعر کې د لیکلو موضوع مطرح نه ده؛ یعنې شاعر یوازې په خپل خیال کې شعر پنځوي؛ خو که یې ونشي لیکلی، دا بیا د شاعر نیمګړتیا ده، په شاعرۍ پورې نه تړاو لري او نه یې اصول تر پوښتنې لاندې راځي. البته دا چې دغسې حالت ډېر کم پېښیږي، دا بېله موضوع ده؛ خو که چېرې شاعر خپل شعر لیکلی هم شي، بیا هم د لیکونکي او لیکوال ترمنځ زیات توپیر دی، چې په دې اړه به روسته رڼا واچوو؛ خو اوس دا ویلی شو چې شاعري شفاهي هم کیدلی شي؛ اما د لیکوالۍ تعریف بیا د تورو او لفظونو له کارولو پرته نیمګړی دی.

د بیلګې په توګه، موږ په پښتو ادبیاتو کې یو شمېر نالوستي یا کم لوستي شاعران لرو. لکه: (ملنګ جان، محمد نور او...) چې خورا په زړه پورې او کمساري شاعري یې کړې ده؛ خو بیا هم دوی او نورو ته یوازې د شاعرانو خطاب کیږي، نه د لیکوالانو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوالي

لیکوالي څه ده؟

مخاطب ته د لیکلو له لارې د افکارو، اندونو او پیغامونو لېږد، لیکوالي ده.

یا ویلی شو چې:

لیکوالي د زدکړې، مطالعې او تجربې یو داسې ترکیب دی چې پایله یې د لیکوال په فکر او خیال کې له تحلیل او تجزیې روسته تولنې، په ځانګړې توګه لوستونکي ته انعکاس کیږي.

د لیکوالۍ لپاره باید درې مهم ټکي په پام کې ونیول شي:

١- زدکړه

٢- تجربه او تمرین

٣- مطالعه

ښه لیکنه څنګه کیږي؟

ځواب: لکه څنګه چې په سر کې مو یادون وکړ؛ لیکوالي د زدکړې، مطالعې او تجربې ترکیب دی؛ نو څکه خو په ډاډ ویلی شو چې یوازې په زدکړه او ښوونځي یا پوهنتون ته په ورتګ یا هم د لیکنې د فنونو په زده کولو سره یو څوک لیکوال کېدای نه شي.

دغه راز د لیکوالۍ د اصولو او قواعدو له پېژندو پرته، یوازې پر لیکلو تکیه هم څوک یاد هدف ته نشي رسولی؛ یعنې لیکوال جوړېدلای نه شي. مثلاً دېرش سلنه د اصولو زدکړې ته اړتیا ده، پاتې اویا سلنه تمرین او عملي کار مهم دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه هېڅوک د زدکړې پر مهال یا د زدکړې په مرسته تر هغه وخته لیکوال شوی نه دی، څو یې په عملي توګه له همدغو زدکړو ګټنه نه ده کړې او په وار وار یې تمرین ته وخت نه دی ورکړی.

د یادولو ده چې د فطري استعداد او ذوق موضوع هم تر ډېره مهمه ده؛ خو که هر څنګه وي، بیا هم د دې لپاره چې یاد استعداد او ذوق په یو ټولمنلي چوکاټ کې برابر راڅرګند شي، پاسني ترکیب ته په ځان کې د ځایولو لپاره اړتیا شته.

له لیکلو وړاندې باید تل لاندې پوښتنې په پام کې وساتل شي:

- څه لیکم؟
- څنګه یې لیکم؟
- څه ته/ولې یې لیکم؟
- چا ته یې لیکم؟

ابتدايي لیکوال چې کله په لیکلو پیل کوي، نو خامخا تلولی او دوه زړی وي؛ یعنې حیران وي چې څه ولیکي؟ ځکه چې هغه د لیکلو لپاره ځانګړې سوژه نلري. کېدای شي ډېرې سوژې په ذهن کې ور وګرځي او یا هم په سترګو یو څه ووینې؛ خو دا چې ورته د پام وړ نه وي او یا یې د درک توان نلري، نو هسې بابېزه یې ګڼي او زیات اهمیت نه ورکوي. همغه ده چې د سوژې موندل ورته داسې وي، لکه د غره په شا کول.

نو!

<u>**لومړی**</u> لیکوال ته د سوژې موندل او ځانګړي کول مهم دي، په دې معنا چې له لیکلو وړاندې باید سوژه ورته د پام او پېژندو وړ وي، څو وکولای

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي هغه په داسې روښانه توګه وړاندې کړي چې لوستونکی په اسانه ترې مفهوم او پیغام واخیستلای شي.

دویم د لیکوالۍ لومړیتوبونه په پام کې نیول دي؛ یعني لیکوال باید د ټولنې د اړتیاوو، پرمختګونو، ستونزو/خنډونو، دردونو او په ټوله کې د عمومي وضعیت او ان د نړۍ په اړه کافي معلومات ولري. دا هغه څه دي چې په دې برخه کې له لیکوال سره خورا مرسته کوي او څومره چې دا معلومات پراخ او کره وي، همغومره لیکوال یې هم تشخیصولای شي چې څه ولیکي او څه نه؛ کومې خبرې او موضوع ته لومړیتوب ورکړي او کومې ته یې ورنکړي؟

دریم لیکوال باید د لیکوالۍ او لیکنې پر اصولو او مهارتونو پوه وي.

سوژه یعني څه؟

سوژه یعني موضوع.

له اصله فرانسوي کلمه ده او د هغې موضوع په معنا کارول کیږي چې غواړو ورته پراختیا ورکړو او یا پرې بحث وکړو. اصطلاحي مفهوم یې دا دی چې له یوې پېښې یا چاپیریال څخه داسې یوې مفکورې، انګیزنې، پایلې یا الهام اخیستو ته وایي چې په مرسته یې کولای شو، یو بل څه وپنځوو یا یې له یو بل اړخه په یو هنري قالب کې ټولنې ته منعکس کړو.

شاید یو څوک ویوښتي چې یوه سوژه یا موضوع خو په یوه جمله کې هم بیانېدلی او په لنډ ډول یو عام پیغام لېږدولی شي؛ خو هغې ته بیا موږ لیکنه نه شو ویلی. دا چې موږ یوه لیکنه کاږو یا خپله ټاکلې سوژه په یو قالب لکه کیسه، ناول، مقاله یا نورو ادبي، علمي، اجتماعي، سیاسي ژانرونو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې کوو، نو طبیعي ده چې پکې اړوند فرعي موضوعات هم راګډوو؛ البته دا ګډول په دې معنا نه دي چې ګواکې د لیکنې اصلي موضوع ته صدمه رسیږي، ټول فرعي موضوعات د اصلي موضوع اړوند دي او راوستل یې هم یوازې د مرکزي یا اصلي موضوع د پراخولو، پر دلایلو د پیاوړې کولو او بالاخره د یوې لیکنې د تشکیلولو په موخه دي او بس.

د بیلګې په توګه، یوه سوژه ټاکو او نوم ورکوو: بې علمي

که چېرې وغواړو، پاسنۍ سوژې (بې علمي) ته په یوه جمله کې پراختیا ورکړو، نو لیکلی شو: «بې علمي انسان په تیاره کې پریږدي» یا «بې علمي بده بلا ده».

اوس دلته وینو چې زموږ د سوژې پراخېدل یوازې تر یو لنډ مزل (جملې) پورې محدود دي، نه پکې مخاطب مشخص شوی او نه هم دلایلو، څرنګوالي او نورو اړوندو پوښتنو او ځوابونو ته پکې ځای ورکړ شوی دی. البته یوه عامه خبره/جمله یا اصطلاح یې بللی شو؛ خو لیکنه یې نه شو بللی؛ ځکه چې د لیکنې یاد عناصر پکې نه ترسترګو کیږي.

دا چې زموږ بحث پر لیکوالۍ او لیکنې راڅرخي، نو د لیکنې لوستونکی باید په لیکنه کې د موضوع ترڅنګ د هغې پر دلایلو، څرنګوالي، وخت، لامل او نورو اړخونو هم وپوهیږي، چې دا ټول یوازې د لیکنې یا مقالې له لارې کېدای شي، نه د جملې یا کلمې له لارې.

د سوژې موندل

د سوژې یا موضوع موندلو لپاره حساس، اغېزمن او فعال ذهن ته اړتیا ده. د خلاق او روزل شوي ذهن په مرسته کولای شو چې هر وخت تازه او په زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې سوژې ومومو، ان دا چې په یوه ډېره عادي پېښه کې هم یوه په زړه پورې سوژه/سوژې پیدا کولای او هغه غځولی شو.

ښه سوژه د لاندې اصولو له مخې موندل کیږي:

۱- د ژوند/طبیعت، ژویو او نړۍ په اړه په خپلو انګېرنو (برداشتونو)، تعریفونو او ذهنیت کې نرمښت راوستل او د بدلون پر اصل باور لرل.

۲- د ژوندانه تجربې او خاطرې ساتل.

(دوه ډلې انسانان په سمه توګه ژوند نشي درک کولای. یوه ډله- چې له ژوند څخه واټن نیسي او تل ګوښوالی او یوازیتوب خوښوي. بله- چې د ژوند په متن کې ډوبیږي چې دا هم نشي کولای د ژوند اصلي مفهوم درک کړي؛ دا ځکه چې له دوی نه لاره ورکه وي او حیران وي چې څه وکړي او څه وټاکي؟ البته هغه څوک خپلې تجربې ذخیره کولای شي چې له نورو سره د نورو په شان ژوند وکړي او په عین وخت کې په هغو کې ورک هم نشي).

۳- د ښو او نویو کتابونو مطالعه، د نویو دوستانو پیدا کول (په ځانګړې توګه تجربه لرونکو او د زیاتو معلوماتو لرونکو دوستانو سره اړیکه ساتل خورا مهم دي).

۴- تل لوستل او لیکل (البته د یو ښه پلان او انتخاب له مخې).

د ښې سوژې ځانګړنې:

- ساده او روښانه
- تازه او په زړه پورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د ليکوال د پوهې په کچ برابره
- پر منطق برابره
- د ليکوال او لوستونکو د پام او باور وړ

ساده او روانه ليکوالي

که غواړئ د عمومي ليکنو په برخه کې ستاسو ليکنې د هر کچ او هرې ډلې خلک ولوستلی شي يا مفهوم ترې واخلي، نو هڅه وکړئ چې خپل فکر او ګوتې مو په ساده او روانه ليکنه عادت کړئ. لکه ثنګه چې ساده او روانې خبرې کول هنر دی، همدغه شان ساده او روان ليکل هم يو هنر بلل کيږي.

دا چې دغه هنر ثنګه زده کيږي، لارې چارې يې دا دي:

- په ساده ژبه د ليکل شويو کتابونو مطالعه.
- تمرين
- د کيسو او ناولونو لوستل.
- د عامو اصطلاحاتو او کلمو کارول.
- د لهجوي او نا اشنا نومونو او کلمو له کارولو ډډه کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیکوالۍ سبکونه

په ټوله کې لیکوالي د سبک له پلوه په دوو برخو ویشو:

ادبي/هنري لیکوالي ـــ علمي لیکوالي

ادبي/هنري لیکوالي: ادبي لیکوالي ساده او د ټولو په ژبه کیږي چې له همدې کبله د هر کچ او هرې خوا وګړو پام ځان ته جلبوي.

البته دا په دې معنا نه ده چې په ادبي سبک کې یوازې په ادب او هنر پورې تړلې لیکنې او په علمي هغه کې په علم، تحقیق او تعلیم پورې اړوند لیکنې کیږي، نه!

له سبک نه موخه، د لیکنې د محتوا/موضوع بیانېدلو طرز او طریقه ده، چې څنګه باید وړاندې شي او لوستونکی څنګه په اسانه مفهوم او پیغام ترې ترلاسه کړي؟

همدغه د بیان طرز د لیکوال په ذوق او مهارت پورې اړه لري چې په کوم سبک یې وړاندې کوي، صلاحیت یې خپل دی؛ خو یو ټکی باید هېر نشي چې کیسه/ناول، طنز، ادبي ټوټه او... خو هسې هم له ادبي سبک پرته په بل چوکاټ کې سم نه راځي، خبره د نورو لیکنو ده چې آیا په ادبي سبک کې لیکل کېدای شي که نه؟

هو، ولې نشي لیکل کېدای؛ اوس د زیاتره لیکوالانو او استادانو لخوا دا انتخاب معمول شوی او ښه پایله یې هم لرلې ده.

شاید ځینو ته اوس هم د ادبي سبک موضوع یو څه مبهمه غوندې ښکاره شوې وي، چې ادبي سبک کې لیکوالي یعنې څه؟ ساده یې درته وایم، ادبي سبک یعنې د عامو په ژبه یا هم په هغې ژبه چې څنګه د عامو وګړو د خبرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو طرز او ډول دی، همغسې لیکل کیږي؛ خو د یادولو ده چې که لیکنه علمي/تعلیمي وي، نو دغلته بیا د علمي لیکنې اړوند اصول هم باید رعایت شي. لکه: د علمي اصطلاحاتو د ساده کولو/ژباړلو هڅه باید ونشي، په تعلیمي هغو کې د ښه پوهاوي لپاره د جملو او مطالبو تکرار مهم بلل کیږي چې باید په پام کې ونیول شي او په ټوله کې د لیکنې/مقالې تخنیکي او علمي اړخ او همدارنګه د علمي لیکنې اړوند ترتیب ته پکې پام وشي.

علمي لیکوالي: د علمي سبک لیکوالي وچه، یومخیزه او جدي ده؛ په دې معنا چې جذابیت پکې کم دی او د لوستونکي توجه ځان ته دومره نشي جلبولی.

د دې لپاره چې په دې اړه سم وپوهیږئ، نو ویلی شم چې د علمي سبک لیکوالي، که څه هم په خپل ډګر کې زیاته دود ده، خو بریالۍ نه ده. هغه په دې معنا، چې د علمي سبک لیکوالان د ادبي سبک لیکوالانو پرتله خپلو لوستونکو ته ارزښت نه ورکوي او یوازې هڅه کوي چې د لوستونکي/مخاطب له درک کولو پرته، د خپلې پوهې انتقال ته یو ډول تحمیلي یا جبري بڼه ورکړي؛ چې دلته شاید د تقلید او ژباړې په برخه کې د نورو ژبو د بیان طرز هم په نوبت سره خپل اغېز ساتلی وي.

نو له همدې امله ویلی شو چې د علمي لیکنو لوستونکي کم دي؛ خو که چېرې علمي موضوعات په ادبي/هنري سبک کې وړاندې شي، نه دا چې بده به نه وي، بلکې اغېز او جذابیت به یې لا زیات وي.

وایي: یو لیکوال څا پوښتنی و چې ولې په ادبي سبک لیکل کوي؟ هغه په ځواب کې ورته ویلي ول: «که یې په علمي سبک ولیکم نو د ټولنې یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړی قشر به يې ولولي؛ خو ادبي سبک د ټولنې زیاته برخه خوښوي او لولي يې».

په هر حال، علمي سبک هم ځانته خپل ځای لري او تر ډېره په درسي او علمي کتابونو کې ترې ګټنه کيږي؛ خو کومه موضوع چې په دې اړه ډېره مهمه او د پام وړ ده، هغه د علمي اصطلاحاتو کارول دي چې د کارولو څرنګوالی يې همدلته توضيح کوو.

په علمي کتابونو کې د علومو، ماشينونو، عناصرو او... نومونه او اصطلاحات تر ډېره په همغې ژبه دي چې ويونکو يې يا کشف کړي او يا يې رامنځته کړي دي. له همدې کبله په علمي ليکوالۍ/ژباړه کې د دغو عام شويو اصطلاحاتو او نومونو کارول مهم دي؛ البته که هغه د هرې ژبې اړوند وي، کټ مټ راخيستل يې ځکه اړين دي چې لوستونکي يې يوازې په همغې ژبه پيژني.

د بېلګې په توګه: د (تاريخ) مضمون ته موږ (نېټه) نه شو ليکلی، کمپيوټر ته حساب کوونکی نشو کارولی او تلويزيون، پرنټر، بيولوژي، رياضي، سيروم، ټابليټ، کپسول او نورو ته په خپله ژبه کې نور- نور نومونه ځکه نه شو ورکولای چې دا او دغسې نور نومونه اوس نه يوازې په پښتو ژبه کې پېژندل شوي دي، بلکې په زياتو ژبو کې عام دي، نو د مترادف هغو د موندلو په اړه فکر کول به يې، نه يوازې ځای ونه نيسي، بلکې هم به وخت هسې لګېدلی وي او هم به دغې هڅې مثبته پايله نه وي ورکړې.

<u>**يادښت:**</u> دا چې انګريزي ژبه تر ټولو شتمنه ژبه ده او د علم او ټکنالوجۍ له پراختيا سره سم، ورځ تر بلې بلها نوي لفظونه او نومونه پکې ور زياتيږي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا ګړندی پرمختګ یې نه یوازې د شتمنۍ لوی لامل ګرځېدلی، بلکې ټولې ژبې او په تېره کمزورې هغه یې هم تر خپلې اغېزې لاندې راوستي. د همدې لپاره د یادولو وړ بولم، څو تر هغه وخته چې نور نوي انګریزي الفاظ پښتو ژبې ته راننوځي او پکې عام کېږي؛ اړوند مسووله اداره/ارګان، ادبي ټولنې او لیکوالان باید د یو معیار او همغږۍ له مخې په پښتو ژبه کې په رسمي ډول ورته مترادف الفاظ/نومونه رامنځته کړي؛ ګنې د وخت تېرېدا او د ټکنالوجۍ پراختیا سره به لږ تر لږه نیمه پېړۍ روسته، پښتو ژبې ته یوازې خپل ضمیرونه او فعلونه ور پاتې وي او پاتې الفاظ به یې د ناچارۍ یا بېغورۍ له امله د پردیو ژبو وي؛ چې دا تېروتنه به بیا بیخي نه جبرانېدونکي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوال

ښه احساس، ښه فکر او ښه لیکل

په یو لیکوال کې باید پاسنۍ درېواړه ځانګړنې شتون ولري.

که چېرې د لیکوال لغوي معنا ته وګورو، نو ویلی شو چې که یو څوک د الفبا حروف سره پېیلی شي او د خپل کاروبار یا د کور او نورو برخو معاملې او حسابونه لیکلی شي، نو هغه لیکوال دی. حال دا چې دغسې نه ده، لیکوال هغه څوک دی چې په خپل ذهن کې معنا، مطلب، پیغام او هدف ولري او لکه څنګه چې غواړي، همغسې یې لوستونکو ته د لیکنې له لارې ولېږدوي.

یا په بله ساده وینا یې داسې تعریفولای شو: لیکوال هغه څوک دی چې تر نورو زیات لیکل کوي او له دې لارې خپل فکر او نظر بیانوي.

دلته یوه بله د پام وړ خبره هم شته او هغه دا ده چې، ځینې استادان په خپلو علمي څانګو لکه طب، تاریخ، ساینس، انجنیري او... برخو کې کتابونه لیکي، چې دوی ته هم لیکوالان نه شي ویل کېدای؛ ځکه دوی یوازې د خپل مسلک پوه او متخصصان دي او په لیکنیز ډول یې د وړاندې کولو مهارت نه لري. البته دوی هر یو ځانګړی نوم لري. لکه: ډاکټر، تاریخپوه، فزیکپوه، انجنیر، کیمیاپوه یا ساینسپوه او... خو که چېرې په دوی کې داسې څوک وي چې د لیکوالۍ مهارت هم ولري؛ یعنې زیات لیکل کوي او د اړوندو مفاهیمو د سم انعکاس لپاره د خپلو اړوندو لیکنو یا کتابونو د متن املايي او انشأيي چارې پخپله ترسره کوي، بیا نو طبیعي ده چې لیکوال هم دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له همدې کبله ویلی شو چې لیکوالي هنر دی او هنر په ښکلې او روانه لیکنه کې له ورایه ښکارېږي.

لیکوال څوک دی؟

لیکوال هغه څوک دی چې احساس یې له نورو بېل وي یا هغه څه چې نور یې نشي محسوسولی، لیکوال یې محسوسوي او بیا یې د قلم، کمپیوټر یا نورې ټکنالوجۍ په مرسته ټولنې ته وړاندې کوي.

هغه څوک چې په ذهن کې تازه او جالبه موضوع نلري، لیکوال نه دی. یا هم یو څوک په ذهن کې ښه موضوعات او مفاهیم را ټوکولی شي؛ خو د بیانولو لپاره یې کلمې او جملې نشي جوړولی، هغه ته هم لیکوال نه شي ویل کېدای.

لیکوال هغه چا ته ویل کیږي چې خلاق او پنځوونکی ذهن لري او په لفظونو کې د خپلو پنځونو راټولولو لپاره له ځانه پوره وي؛ خو البته یوه بله کسبي ځانګړنه هم باید پکې وي چې انتقاد منونکی او تر ډېره د خبرې اورېدو ظرفیت ولري چې دا کار یې د لیکوالۍ بهیر کې د سموالي لپاره خورا ګټور او مهم دی.

راځئ په لاندې لنډ بحث کې پرې وغږېږو!

هغوی چې لیکل یې دنده ده، په څلورو ډلو یې ویشو:

۱- **لیکونکی:** دا هغه څوک دی چې دنده یې یوازې لیکل دي. په دې معنا چې هغه د لیکنې د محتوا او مفهوم د څرنګوالي په اړه په فکر کولو ځان نه ستړی کوي او د الفاظو او جملو د پېیلو لپاره هېڅ ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذوق او لېوالتیا نه لري. مثلاً- په ادارو کې د اداري چارو مامور، عریضه لیکونکی یا قباله او سند لیکونکی او...

۲- لیکوال ډوله: دا هغه ثوک دی چې په ظاهره ځان لیکوال ښیي؛ خو په واقعیت کې لیکوال نه وي. په دې معنا چې له هرې پردۍ لیکنې یوه - یوه برخه را اخلي او له دې پرته چې په محتوا او پیغام کې یې د خپل فکر په اساس کوم ابتکار او نوښت راولي، محضې یې یو تربله سره پېیي، ان دا چې د منابعو او سرچینو له ذکر کولو یې هم ډډه کوي.

۳- لیکوال: هغه ثوک دی چې د لیکنې ټول الفاظ یې د ده د فکر او خیال زېږنده وي. په دې معنا چې یوه نوې خبره یا موضوع د الفاظو په یوه ټولگه کې داسې وړاندې کوي چې پر لوستونکي یا مخاطب باندې اغېز پرې باسي. البته که اړوند سوژه یا موضوع نوې هم نه وي؛ خو د انعکاس زاویه ورته نوې کوي، په لیکنه کې د اغېز او جالبیت موندلو لپاره خپل فکري او تخیلي هنر کاروي او هڅه کوي چې په پوره معقولیت سره اړوند نظریه یا د موضوع تحلیل له خپل اړخه بیان کړي؛ یعنې د لیکنې مالکیت د ځان په گټه ثابت کړي؛ د همدې لپاره خو د (وال) په روستاړي سره تر نورو هغو متفاوت شوی او دا بیخي ښکاره ده چې په پښتو کې د (وال) روستاړی یوازې د مالکیت یا تړاو لپاره کارول کیږي. لکه: پوهنوال، پاسوال، هېوادوال، کلیوال، ډگروال، لیکوال او...

۴- ژباړن: د ژباړن نوم هم د هغو کسانو په ډله کې راځي چې لیکل کوي؛ خو البته ژباړن ته لیکوال او لیکوال ته ژباړن نشو ویلی؛ ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دواړه نومونه د خپلو ځانګړو تعریفونو له مخې، سره متفاوت دي.
ژباړن هغه څوک دی چې د لیکوال د لیکنې پیغام/موضوع د مقصد ژبې ته هغسې اړوي، لکه څنګه چې د مبدأ ژبه (د لیکوال په لیکنه) کې یې بیان شوی دی؛ خو **لیکوال** بیا هره موضوع، لومړی خپل فکر ته ننباسي او د بیانولو د زوایې یا چوکاټ له موندلو روسته ورته لیکنیزه بڼه ورکوي.

په ټوله کې لیکوال پنځوونکی او ژباړن پراخوونکی یا لېږدونکی بللی شو؛ خو یوه خبره چې مهمه یې بولم، دا ده چې ژباړن باید لیکوال وي او که لیکوال د ژباړې مهارت ونلري، باک یې نشته.

څنګه لیکوال شم؟

د دې پوښتنې ځواب په یوه لنډه جمله کې خلاصه کېدلای شي: لیکل کوه! خو دا چې څنګه لیکل وکړئ او څنګه پر اړوندو ځانګړنو ځانونه وپوهوئ، په لنډ ډول پرې رڼا اچول کیږي؛ اما یوه موضوع چې په پام کې نیول یې حتمي دي، د لیکلو په برخه کې د تمرین کولو، زحمت ګاللو او ټولنې ته د خپل استعداد ښودلو اراده ده او لیکوال باید دغه اراده ولري؛ ګنې نه شي کولای په ټولنه کې ځان ته د لیکوال نوم ورکړي.

په ټوله کې د لیکوال کېدو لپاره لاندې ټکي او لارښوونې تعقیب کړئ:

- د څه په اړه چې لیکنه کوئ، فکر او تمرکز پرې وساتئ.
- چاته لیکنه کوئ؟ ماشومانو، ځوانانو/لویانو، محصلانو، استادانو او که عادي خلکو ته؟ کله چې تاسو خپل مخاطب وموند او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی د پوهې کچ مو درک کړ، نو پوه شئ چې د ماهر او اغېزناک لیکوال یوه مهمه ځانګړنه همدا ده.

- اوس نو کاغذ/کتابچه را واخلئ یا کمپیوټر ته کښېنئ او د هغې موضوع په اړه لیکل پیل کړئ چې تاسو یې په اړه معلومات راغونډ کړي او غواړئ لیکنه پرې وکړئ.
- اړینه نه ده چې همدا اوس خپلو کلمو او جملو ته هنري ښایست ورکړئ، اوس تاسو یوازې د لیکلو ماموریت پرغاړه لرئ، نه د سمښت او تصحیح! نو هڅه وکړئ چې د جملو او پارګرافونو له تکرارونې او بیاکتنې پرته، خپله لیکنه تر پایه ورسوئ.
- د لیکنې له بشپړېدا روسته تاسو صلاحیت لرئ چې خپله لیکنه په هنري رنګ ښایسته کړئ او ان ژور بدلون پکې راولئ.
- له خپل یو نزدې او پوه ملګري سره یې هم شریکولای شئ، کېدای شي د هغه نظریات زیاته مرسته درسره وکړي.
- په لیکنه کې د نیمګړتیاوو په اړه اندېښنه مه کوئ؛ ځکه چې په انساني پنځونه کې د نیمګړتیاوو شتون یو معمول دی، البته د نیمګړتیاوو د زیاتوالي یا کموالي بحث جلا دی، اما له شتون څخه یې ځکه انکار نشي کېدای چې وخت ګرځندی روان دی او د دغه ګرځندي حرکت له امله د فکرونو او پوهې چټک بدلون ته په کتو، دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیڅ حیرانوونکې نه ده چې په دې برخه کې نیمګړتیاوې ترسترګو شي.

- اوس نو یو بل مهم پړاو دا دی چې خپله لیکنه مو خپره کړئ؛ دا کار نه یوازې ستاسو جرأت او پر لیکوالۍ حاکمیت زیاتوي، بلکې ستاسو په هڅونه کې خورا مرستندوی رول لوبوي.
- **د لیکوال په اړه هري ګولډن[1] د (لیکوالي مور ذاتي نه ده) په نوم یوه مقاله کې لیکي:** «بنیادمان نړۍ ته لیکوالان نه راځي» معنا دا چې یو څوک له پیله لیکوال نه وي، بلکې لیکوال ترې جوړېږي.

اوس که پوښتنه وشي چې څنګه جوړېږي؟ ځواب یې دا دی چې د ښو او پیاوړو لیکوالانو د اثارو لوستلو او د ډېر ډېر لیکلو په پایله کې انسان لیکوال جوړیدلی شي.

- **همدارنګه یاشار کمال[2] د یو کتاب په سریزه کې لیکي:** آیا داسې لیکوال مو لیدلی چې خپل هنر یې په ښوونځي کې ترلاسه کړی وي؟ دا سمه ده چې د لیکوالۍ لپاره لیک لوست مهم دی؛ خو دا حتمي نه ده چې یو څوک دې د لیکوالۍ لپاره لوړې زدکړې

[1] - هري ګولډن/Harry Lewis Golden: امریکایی لیکوال او ورځپاڼه چلوونکی دی (۱۹۰۲ – ۱۹۸۱ز).

[2] - یاشار کمال/Kemal Sadık Gökçeli: ترکي نامتو لیکوال دی، شاوخوا ۴۰ ناولونه یې لیکلي او لومړني ناول یې نړیوال شهرت ترلاسه کړی (۱۹۲۳ - ۲۰۱۵ز).

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي. البته که یو څوک لوړې زدکړې ولري او لیکوالي هم کوي، بیا نو د لیکلو محدوده یې خورا پیاوړې او پراخېږي.

یادښت: جک لندن، ارنسټ مېلر همینګوې، ویلیم فاکنر او ریچرډ ویلیم رایټ هغه لیکوالان ول چې لوړې زدکړې یې نه درلودې؛ خو دوی له هغو لیکوالانو سره برابر ول چې د پوهنتون په کچ یې زدکړې کړې وې.

لنډه دا چې هېڅ کوم مورذاتي لیکوال شتون نلري او دا ټول د مطالعې او لیکلو د پایلې برکت دی.

- **هنټر ټامپسن[1] د ښو لیکوالانو د اثارو لوستلو په اړه وايي:** لیکل اسان کار نه دی، ان ویلی شو چې خورا ستونزمن کار دی؛ دا ځکه چې د فکر خبره او پیغام، د کاغذ پرمخ راوستل کېږي چې دا راوستل یو لوی هنر غواړي او د دغه هنر راغوړولو لپاره د ښو لیکوالانو کتابونه ولولئ.
- **(نامعلوم) د خیال پالنې/خیال پلوۍ په اړه کاږي:** که څه هم خیال پالنه دومره ښه کار نه دی؛ خو دلته کېدای شي تاسو له خپلو احساساتو او افکارو سره نزدې کړي. خیال د ټولو ښو او بدو لیکنو سرچینه ده.
- **هېنري مېلر وايي:** لیکل خپل لومړیتوب وګرځوئ، نوموړی زیاتوي: یو جدي لیکوال باید خپل هنر او کسب تر هر څه لوړ

[1]- هنټر ټامپسن/Hunter S. Thompson: امریکایی لیکوال دی (۱۹۳۷ – ۲۰۰۵ز).

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګڼي او له هر کار مخکې باید لیکل وکړي. انځورګري، د موسیقۍ اورېدل، تفریح، سینما ته تګ او نور کارونه باید په دویم قدم کې ترسره شي.

- **ګرټروډ سټاین[1] وايي:** په هر ځای کې د خپل خلاقیت منبع یا سرچینه ومومئ. شاید د ینځېدونکو یا خلاقانه لیکلو حس درشي؛ خو که هغه شتون ولري او تاسو يې وړاندې کړئ. دا چې د لیکلو احساس درشي، نو یوه الهام بخښونکې خلاقانه سرچینه پیدا کړئ او په ترتیب سره هغې ته رجوع وکړئ. سټین زیاتوي: د دغه کار لپاره يې په ذهن کې تر ټولو ښه انګېزه هغه وخت ور پیدا شوه چې د موټر چلولو پر مهال يې د سړک پر غاړه غوا ته پام شو. نوموړې په ورځ کې یوازې ۳۰ دقیقې لیکل کول او پاتې نور وخت يې د کروندې شاوخوا ته موټر چلاوه چې کله به يې متفاوته غوا لیدله، هغې ته به ځېر کېد، څو په ذهن کې يې خلاقانه فکرونه او نظرونه ورپیدا شي.
- **مارینا کیګان[2]** هغه ځوانه لیکواله وه چې له یېل پوهنتون څخه تر فارغېدو ینځه ورځې روسته مړه شوه. د هغې روستۍ لیکنه «د یوازیتوب پر وړاندې» چې په ډیلي نیوز کې خپره شوه، په یوه اونۍ کې تر یو میلیون ځله زیاته ولوستل شوه؛ دا ځکه چې هغې

---

[1]- ګرټروډ سټاین/Gertrude Stein: امریکایي الاصله ناول لیکواله او شاعره ده چې فرانسه کې اوسېدلې (۱۸۷۴- ۱۹۴۶ز).

[2]- مارینا کېګان/Marina Evelyn Keegan: امریکایي لیکواله ده (۱۹۸۹ – ۲۰۱۲ز).

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړوند موضوعات په دقت سره را اخیستي ول. نوموړې یو ځای کې لیکلي دي: درې کاله وړاندې مې پر یو نوملړ لیکلو پیل وکړ، دا نوملړ لومړی د یادښت په کتابچه کې ځایېد؛ خو هغه ورو ورو پراخ شو او بیا مې نوم هم ورته (د جالبو شیانو نوملړ) غوره کړ. بالاخره د دغه نوملړ د بشپړولو لپاره عادت شوم او لا وهڅېدم چې هره ورځ کار پرې وکړم. په دغه نوملړ کې مې له ټولګي نیولې تر کتابتون، خوبځای، رېلګاډي او هر هغه څه چې راته جالب برېښېدل، پکې ورزیاتول، اوس خبره تر دې رسیدلې چې همغه نوملړ د کتابچې ۳۲ مخونه نیولي دي.

- **مارګرېټ الینور اتووډ**[۱] **په ګارډین پاڼه کې لیکلي دي:** د لیکوال کېدو لپاره تاسو یو عمومي لیکدود، د ژبې یو ابتدایي لارښود کتاب او واقعیت سره یو ځای کېدو ته اړتیا لرئ. پر دې خبره باید وپوهیږئ چې هېڅ شی مجاني یا خوشې نه دي. لیکوالي ستاسو کار او کسب دی او په عین وخت کې یو قمار هم. تاسو ته هېڅکله څوک د تقاعد په ډول امتیازات نه درکوي، کېدای شي کله کله ځیني کسان مرسته درسره وکړي؛ خو په ټوله کې باید پر خپلو پښو ودرېږئ؛ ځکه تاسو خو لیکوالۍ ته چا اړ کړي نه

[۱]- مارګرېټ الینور اتووډ/ Margaret Elenor Atwood: کاناډایي لیکواله، شاعره او کره کتونکې ده (۱۹۳۹ز – زیږورځ).

(c) ketabton.com: The Digital Library

یاست، دا چې په خپله لیوالتیا دا کار کوئ، نو هم ورته پابند اوسئ او هم له چا نه شکایت مه کوئ.

- **ګبرېل ګارسیا مارکز[1] له یوې رسنۍ سره په مرکه کې ویلي:** پر هغه څه چې پوهیږئ او هغه تجربې مو چې درته په زړه پورې وي، ویې لیکئ.
- **جوایس کارل اوټس[2] په دې اړه پر خپله ټویټر پاڼه داسې کاږلي:** په خپله خوښه او لېوالتیا لیکنه وکړئ، د همدې ورځې په هیله.
- **زادي سمېت[3] د لیکوالانو لپاره ځینې اصول ټاکلي او په هغو کې توصیه کوي چې:** له خلکو او ډلو لېرې اوسئ؛ ځکه دوی سره په څنګ کې تاسو د خپلو لیکلو سبک او طرز کې پیاوړتیا او لوړتیا نشئ راوستلی. هغه ټینګار کوي: کوم ځای چې د لیکلو لپاره غوره کوئ باید ارام او خلوت ځای وي.
- **ماري فلنري اوکانر[4] وایي:** که د لیکلو لپاره دوه زړي اوسئ او یا هم د لیکلو په اړه په خپل ژوند کې د کافي تجربو د ترلاسي لپاره

[1] - ګبریل ګارسیا مارکز/Gabriel José García Márquez: کولمبیایی لیکوال دی (۱۹۹۷- ۲۰۱۴ز).

[2] - جوایس کارل اوټس/Joyce Carol Oates: امریکایۍ لیکواله او شاعره ده (۱۹۳۸ز – زېږورځ).

[3] - زادي سمېت/Zadie Smith: انګلستانۍ ناول لیکواله ده (۱۹۷۵ز- زېږورځ).

[4] - ماري فلنري اوکانر/Mary Flannery O'Connor: امریکایي لیکواله ده (۱۹۲۵- ۱۹۶۴ز).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاډه نه یاست، نو ښه ده چې خپله حافظه لږ وڅېړئ. نوموړې په دې اړه زیاتوي: هر چا چې له ماشومتوبه خپل ځان سلامت راویستلی، په کافي اندازه معلومات یې ترلاسه کړي او کولای شي د عمر تر پایه لیکنې وکړي.

- **ویلیم فاکنر[1] په ۱۹۵۶م کال کې د پاریس ریویو سره په مرکه کې ویلي ول:** لیکوالان باید تل له خپل ترسره کړي کار څخه راضي نه وي؛ ځکه ستاسو لیکنه چې باید څومره ښه وي، په اصل کې همغومره نه وي چې تاسو ترې راضي یاست. ښه دا ده چې له نورو سره له بې ځایه پرتلنې لاس واخلئ او هڅه وکړئ چې یوازې له خپل ځان څخه غوره واوسئ.
- **سټیفن کینګ[2] په دې اړه پر دوو ټکیو ټینګار کوي او پاسنۍ ټولې خبرې په همدې دوو ټکیو کې را لنډوي:** زیات ولولئ او زیات ولیکئ. له دې پرته بله لاره نه ده رامعلومه.

اسانه یې درته وایم، یو قلم او کاغذ تل په جېب کې وساتئ، یا هم په خپلو ځیرکو موبایلونو کې (ورډ اپلېکېشن) فعال کړئ؛ ځکه انسان په طبیعي توګه له ډول ډول پېښو سره مخ کیږي، نو د خپل ذوق او پام مطابق پېښې له ځان

[1] - ویلیم فاکنر/William Cuthbert Faulkner: د نوبل جایزې ګټونکی امریکایی ناول لیکوال دی (۱۸۹۷ - ۱۹۶۲ز).

[2] - سټېفن کېنګ/Stephen Edwin King: امریکایي لیکوال دی چې تر ۲۰۰ زیات مختلف اثار لري (۱۹۴۷ز – زېږورځ).

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره په کاغذ یا موبایل کې یادښت کولای شئ؛ روسته چې بیا کله هم د کومې پېښې یا سوژې د غځېدا یا پرې د لیکنې هوډ کوئ، نو له فکر او ویرې پرته سمدلاسهورباندې پیل وکړئ. مهمه نه ده چې تاسو یې څومره غځولی شئ، مهمه دا ده چې د غځېدو اراده یې وکړئ او د دې غځېدا لپاره پر ځان باوري شئ؛ خو شرط باید دا وي چې دا کار مو بیا بیا او ورپسې بیا تکرار کړئ، هله به د لیکوال خطاب درته وشي.

دا چې ولې باید لیکنه وکړو او لیکل څه ارزښت لري، په لاندې ځانګړنو کې پرې پوهېږو:

۱. د شته مسایلو او ستونزو بیانول.

۲. نورو ته د خپلو پوهو او مهارتونو لېږدول.

۳. له ځانه د اثر او فکر پرېښودل.

۴. د فکر او عمل سره نږدې کول.

۵. په لیکنه کې د مهارت ترلاسه کول.

۶. په کاري چاپېریال او ټولنه کې نورو ته د خپلو وړتیاوو ښودل او ځان مطرح کول.

۷. د خپلو معلوماتو زیاتول او په ذهن کې یې حک کول.

۸. د خپلو ایډیاوو وده او په دې برخه کې د لا ډېرو څېړنو ترسره کول.

۹. انساني پوهاوي ته وده او پراختیا ورکول.

۱۰. د مسایلو او علومو تلپاتې کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقاله/لیکنه

د مقالې لغوي معنا خبره یا وینا ده؛ خو په اصطلاحي تعریف کې هغې لیکنې ته وایي چې لیکوال یې د یوې موضوع په اړه د خپل نظر بیانولو په پار لیکي.

یا، مقاله هغې لیکنې ته ویل کیږي چې د یوې ځانګړې موضوع په اړه پکې په متوسط ډول داسې بحث وشي چې اړوند اصول یې په پام کې نیول شوي وي.

مقاله تر ډېره په مجلو، ورځپاڼو، وېب سایټونو، مهالنیو او نورو کې خپرېږي چې اوسمهال یې د لیکوالۍ په ډګر کې بازار خورا تود دی.

د مقالې عناصر

په ټوله کې د مقالې لیکلو لپاره څلور عناصر ټاکل شوي دي:

۱- سرلیک/عنوان ۲- سریزه/مقدمه ۳- منځپانګه/متن ۴- پایله/نتیجه

خو د علمي/تحقیقي مقالې لپاره بیا دوه عناصر نور هم زیاتیږي، چې هغه لنډیز او منابع دي؛ لنډیز معمولاً له سرلیک روسته او منابع د مقالې پای کې (له پایلې روسته) کارول کیږي.

د دې لپاره چې د مقالې ټول قالب روښانه شي، نو علمي بېلګه یې تر بحث لاندې نیسو:

۱- **سرلیک/Tittle:** د سرلیک ټاکلو لپاره باید هرومرو دا په پام کې ونیول شي چې سرلیک زړګونه کسان لولي او پخپله مقاله/لیکنه سلګونه کسان؛ په دې معنا چې اکثره کسان یوازې د مقالو، خبرونو او نورو معلوماتو سرلیکونه لولي او ترې تېرېږي؛ خو د دې لپاره چې لوستونکي ستاسو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکنې لوستو ته تم شي او هغه ولولي، نو پکار ده چې جذاب، روښانه، منطقي، په ادبیاتو برابر، محتوا پورې تړلی او له تلوسې ډک عنوان ورته وټاکئ؛ ځکه همدا عنوان دی چې لوستونکی یا د مقالې لوستو ته اړ کوي او یا یې ترې تېروي.

د عنوان/ټایټل ټاکلو لپاره لاندې اصولو ته پام وکړئ:

۱- په عنوان کې باید د مقالې اصلي یا مرکزي ټکی او هدف بیان شي.

۲-کلیشوي، تکراري او مترادفي کلمې پکې ونه کارول شي.

لکه: د... په اړه څېړنه، ... ته یو کتنه او...

۳- باید له ۸- ۴ کلمو لنډ او له ۱۲ کلمو اوږد نه وي.

لکه: (اوږد) په ماشومانو کې د ړندوالي لاملونه او خنډونه او په دې اړه د درملنې نوې او اغېزمنې لارې چارې (ناسم).

(متوسط) د ماشومانو د ړندېدو لاملونه او د هغو نوې اغېزمنه درملنه (سم).

(لنډ) د ماشومانو د ړندیدو درملنه (ناسم).

۴- د یوې نیمګړې او نامشخصې جملې په بڼه ولیکل شي.

۵- د خبري یا استفهامي او پوښتنیزې جملې په بڼه نه وي.

نوټ: عنوان پخپله ځانته یو تعریف لري، نوجمله یې هم ځکه نشو بللی چې فاعل، فعل او مفعول پکې نه شته، خو دا چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جملې په بڼه يې يادوو، دلته هدف همغه د جملې چوکاټ او کچ دی.

٦- مبهم نه وي.

٧- جذاب او روان وي.

٨- لنډيزونه، فارمولونه او اصطلاحګانې پکې ونه کارول شي.

٢- لنډيز/Abstract: د مقالې دا برخه يو ډول تبليغي بڼه لري چې يوازې د لوستونکو پام جلبوي؛ نو داسې بايد وليکل شي چې لوستونکی هرومرو د پاتې مقالې لوستلو ته اړ باسي؛ يعنې لوستونکی له سرليک روسته په لنډيز کې دا مونډلی شي چې مقاله د څه په اړه ده؟ د پام وړ ده که نه او...؟

همدارنګه په لنډيز کې د مقالې ټولې برخې لکه: سريزه، هدف، موضوع، طرز او پايله په لنډه توګه بيانيږي، که څه هم اندازه يې د مقالې اوږدوالي پورې اړه لري؛ خو دا چې په معمول ډول بايد (تر ٢٥٠ تورو اوږد نه وي)، دغه ظرفيت او قالب ته په کتو سره يې ټول اړوند مطالب پکې په څه ډول راوړل شي؟ دا کار د ليکوال په مهارت او استعداد پورې تړلی دی؛ خو يو مهم ټکی چې بايد يو ځل بيا يې ياد کړم، دا دی چې لنډيز يوازې په علمي/تحقيقي مقالو او ليکنو کارول کيږي.

٣- سريزه/Introduction: د ليکنې کيلي او پيل بلل کيږي چې لوستونکی د اړوندې محتوا په ارزښت او مفهوم پوهوي؛ يعنې موضوع ته د ورننوتو لپاره يې د يوې دروازې يا نخشې په توګه ګڼلی شو.

په سريزه يا مقدمه کې اړونده موضوع په ټوليز يا مختصر ډول بيانيږي او همدارنګه په پای کې يې حللارو ته لنډه اشاره کيږي؛ يا داسې ويلی شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې سریزه د لیکوال او لوستونکي ترمنځ د اړیکې یوه وسیله ده، څو په دغه منځ کې د اړوند پیغام انتقال ته د جلب زمینه برابره شي.

۴- متن: د مقالې بدنه او منځپانګه ده چې د موضوع هدف، پیغام، څېړنه او ټول مفهوم پکې په مفصل ډول بیانیږي؛ یعنې د متن برخه د مقالې زړه دی او همدلته پر ټاکل شوې موضوع بشپړ بحث ته دوام ورکول کیږي؛ خو کوم ټکی چې په دې برخه کې خورا مهم دی، هغه د اړوندې مسألې/موضوع داسې روښانه کول دي چې کله د مقالې سرلیک، لوستونکی په کومه تمه او تلوسه د هغې لوستلو ته راکاږي، نو پکار ده چې تمې او تلوسې ته یې واقعي ځمتیا وښودل شي.

۵- پایله/Conclusion: د مقالې دا برخه معمولاً روستۍ وي او د اړوندې موضوع ټول بحث پکې راټولیږي؛ نو په دغه ځای کې چې کوم پیغام ته ځای ورکول کیږي، باید د هغو کلمو او جملو له تکرار نه پکې ډډه وشي چې په لنډيز او سریزه کې ذکر شوي وي.

همدارنګه:

- پایله باید لنډه وي.
- اغېزناکه وي.
- په موضوع پورې اړوند وي.
- حللاره پکې روښانه شوې وي.

٦- سرچینې/References: له کومو ماخذونو او سرچینو څخه چې د اړوندې مقالې د بشپړولو لپاره ګټنه شوې وي، د مقالې په پای کې یې یادون مهم دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادښت: هغه سیاسي، اجتماعي، ادبي او ان علمي مقالې چې اوسمهال خورا معمول دي او لیکوال یې له کومې څېړنې پرته د نیوکې یا خپل نظر او پیغام لېږدولو لپاره لیکي، نو په هغو کې لنډیز او سرچینې په پام کې نه نیول کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مقالې ليکلو شرايط

۱- پر ژبه حاکميت ولرئ.

۲- داسې څه وليکئ، چې هم نوي او هم ورته اړتيا وي، نه تکراري او زړې خبرې.

۳- ښه ځان وپوهوئ او هر څه ته داسې ځير شئ، څو داسې څه پکې ومومئ چې بل څوک يې نشي موندلی.

۴- ليکنه يو ناڅاپه پيل کړئ.

۵- پر کومه موضوع چې ليکنه کوئ، د هغې په اړه بايد کافي معلومات ولرئ.

٦- د ازادۍ فکر او احساس بايد ولرئ، نه چا ته تمه ولرئ او نه د تملق او چاپلوسۍ اخلاقو نه ګټه واخلئ.

۷- په هر حالت کې د کلام عفت وساتئ او د ليکوالۍ له اصولو او موازينو څخه ونه وځئ.

۸- له بيا بيا ليکلو مه ستړي کيږئ.

۹- ليکنښې په پام کې ونيسئ.

۱۰- پر هغه چا چې باور لرئ، هغوی ته د لوستلو لپاره خپله ليکنه ورکړئ، روسته بيا د هغې د څرنګوالي په اړه ترې وپوښتئ.

۱۱- خپل ليدلوری مو د خپل چاپيريال سره پر بلدتيا پياوړی کړئ.

۱۲- کوم څه چې ستاسو د پام او خوښې وړ نه وي، هغه مه ليکئ.

۱۳- د ليکوالانو ناستو او سيمينارونو کې ګډون وکړئ.

۱۴- په لومړيو کې راپور او لنډې ليکنې تجربه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵- بېځايه او تکراري جملې مه کاروئ.

۱۶- رېښتينولي او ژمنتيا ولرئ.

۱۷- وليکئ، وليکئ او وليکئ.

د مقالې ډولونه

مقاله د موضوع له پلوه په زياتو برخو ويشلی شو. لکه: سياسي، علمي، اجتماعي، اقتصادي، ادبي او... خو د چوکاټ/قالب له پلوه په څلورو ډولونو ويشل شوې ده:

تحقيقي، تحليلي، مروري او تدويني

۱- **تحقيقي مقاله:** دا ډول مقاله په ټوله کې پر تحقيق او څېړنه راڅرخي چې يوه موضوع (علمي، تاريخي، ادبي، خبري او...) څېړي او د خپل نظر سربېره د پوهانو او استادانو نظريو ته هم پکې ځای ورکول کيږي.

د تحقيقي مقالو لوستونکي تر ډېره د پوهنتون استادان او محصلان، څېړونکي او کارپوهان وي.

۲- **تحليلي مقاله:** دا ډول مقاله چې نظري هم بلل کيږي، ليکوال د څېړنې له پخوانيو سرچينو څخه په استفاده خپل افکار او ليدلوري غځوي؛ يعنې ځيني دلايل او شواهد ورزياتوي او په يوه نوې بڼه يې بيانوي.

۳- **مروري مقاله:** په دا ډول مقاله کې په لوی کچ د هغو ليکنو تحليل، ارزونه او نقد شامل وي چې مخکې خپرې شوې وي او د يوې مشخصې مسألې د روښانولو لپاره ليکل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- تدويني مقاله: په دا ډول مقاله کې د يوې خاصې موضوع په اړه هغه بېلابېل نظريات او ويناوې راټولېږي چې هغه له وړاندې په کتابونو، مجلو، ويب سايټونو او... کې خپاره شوي وي؛ يعنې په واقعيت کې کوم نوي څه نه ترسره کيږي. د دې او تحليلي مقالې ترمنځ توپير دا دی چې دا په نوې نظريې پورې نه محدوديږي؛ خو په تحليلي هغې کې بيا ابتکار او نوې نظريه شرط ده.

د مقالې ليکلو په اړه لارښوونې؟

۱- **ټوليزه موضوع:** د يوې مناسبې موضوع ټاکلو لپاره د لازمې انګيزې لرل او د ټولنې اړتياوو ته پاملرنه.

۲- **د ارزښت له پلوه د موضوع څېړل:** په دې برخه کې بايد له ځانه داسې وپوښتئ:

- ټاکلې موضوع څومره ارزښت لري او څومره نوې ده؟
- څېړل او راټولول يې څومره ګټور او څومره زيانمن دي؟
- پر ټاکلې موضوع مقاله ليکل کېدای شي که نه؟
- آيا ستونزې او خنډونه به هم ولري که نه؟ که لري يې څه ډول دي؟ او څومره به د لوستونکو د پام وړ وي؟
- دغو ټولو پوښتنو ته بايد مناسب ځوابونه ولرئ، ايله به مو دا مزل اسانه شي.

۳- **د نظرياتو او مشورو راټولول:** د موضوع په اړه د نظر خاوندانو، پوهانو او په ټوله کې د باتجربه کسانو او يا هم له کتابونو او ويب

(c) ketabton.com: The Digital Library

سايټونو څخه د معلوماتو، نظرياتو او مشورو راټولول، له هغو نه په اقتباس او د خپل نظر په ورګډولو سره، د موضوع غځول او څېړل خورا اسانه کيږي.

۴- عمومي مطالعه: د مقالې ليکلو لپاره عمومي مطالعه بيخي ډېر ارزښت لري چې بايد ليکوال ترې برخمن وي.

د مقالې ليکلو پر مهال بايد لاندې څو خبرې په پام کې ونيول شي:

الف. مقاله بايد پر يوه موضوع راټوله وي او بلې داسې عمومي موضوع ته پکې ځای ورکول نه دي پکار، چې له اصلي موضوع سره په ټکر کې راشي يا لوستونکي ته د اصلي موضوع په تشخيصولو کې پوښتنې ور پيدا کړي او د دغې ګډوډۍ له کبله د مقالې له لوستلو زړه توری شي.

ب. په مقاله کې بايد د وخت تشخيص ته پام وشي. د ليکنې په لړ کې بايد د پېښو تېر، حال او راتلونکي وختونو ته په جدي ډول پام وشي، ګنې د وختونو د ګډوډۍ له امله اصلي مفهوم او پيغام نشي لېږديدلی.

ج. په مقاله کې د پېښې ځای ته هم پام کول خورا مهم دي. د هرې پېښې ځای بايد مشخص شي او د پېښو د تسلسل په لړ کې لکه څنګه چې وختونو ته دقت پکار دی، همدغسې د ځايونو په برخه کې هم دقت مهم او اړين دی.

د. تسلسل او د موضوعاتو تړاو د هرې ليکنې مهمه ځانګړنه ده. د يوې مقالې کلمې او جملې بايد د زنځير کړيو په څېر يو تربله په سمه توګه سره تړلې او پيېل شوې وي چې دا کار له مقالې سره د لوستونکي د ساتلو او له سختۍ پرته د مفهوم لېږدولو لپاره خورا مهم او ګټور دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښه مقاله څنګه ليکلی شئ؟

۱- زياتې او مختلفې مقالې ولولئ: يوه مهمه وينا ده چې وايي: که غواړئ برياليې اوسئ، هغه کارونه تکرار کړئ چې برياليو خلکو کړي دي؛ نو معنا دا چې د مقالو او ليکنو په لوستلو ستوماني احساس نکړئ.

۲- يوه څېړنه څو ځله ولولئ: يوه مقاله وټاکئ او بيا يې څو ځله ولولئ. دا کار هم ستاسو پوهه او معلومات زياتوي او هم غوخ نظر ورباندې ورکولای شئ. ان تردې چې له همغو موضوعاتو په استفاده، کولای شئ په نوي طرز بله ليکنه وکړئ.

۳- په ادبي او علمي ناستو کې ګډون وکړئ: لومړی په څو ناستو کې د مقالې يا ليکنې له وړاندې کولو پرته برخه واخلئ، روسته بيا کولای شئ خپله ليکنه هم ورته وړاندې کړئ، کېدای شي ستاسو ليکنه نقد او په اصطلاح زياته وټکول شي؛ خو پروا يې مه ساتئ؛ ځکه همدا کار برياليتوب ته ستاسو د نږدې کېدو يو پړاو دی.

۴- همدا اوس يوه مقاله وليکئ: معنا دا چې د مقالې له نه ليکلو څخه د يوې ډېرې کمزورې مقالې ليکل هم ښه دي؛ په دې کې د شرم او ډار کومه خبره نشته.

۵- له خپلو ټولګيوالو يا ملګرو مرسته وغواړئ: چې کله مو يوه مقاله وليکله، له خپل داسې يو ملګري سره يې شريکه کړئ چې په مقاله ليکلو پوهيږي او له هغه څخه د مقالې نيمګړتياوو او بشپړتياوو په اړه ليکلی نظر واخلئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦- په لومړيو کې په ډېرو جزياتو پسې مه ګرځئ: حتمي نه ده چې ستاسو لومړنۍ مقاله دې تر ټولو غوره وي؛ کافي ده چې د مقالې عمومي چوکاټ کې يوه ليکنه وکړئ او ورو ورو بيا خپل مهارت پياوړی کړئ.

٧- له بل نه د معلوماتو په ترلاسه کولو مه شرمېږئ: ان که ستاسو د مهارت په هر پړاو کې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راپور

د راپور تعريف: په لنډ او روښانه ډول د يوې پېښې او د هغې د دلايلو، تجزيې او تحليلونو ليکلو ته راپور وايي.

ياداسې ويلی شو: هغوی چې د يوې موضوع يا پېښې په اړه هېڅ يا پوره معلومات ونلري، ورته د کافي معلوماتو وړاندې کول، راپور بلل کيږي.

د راپور په اړه بېلابېل تعريفونه شوي چې دلته يې هغه مهم را اخلو:

- راپور هغه فن دی چې لوستونکي يا اوريدونکي ته په چټکۍ، بشپړتيا او وضاحت سره پيغام رسوي.
- راپور هغه کړنه ده چې د مطالعې، کتنې او څېړنې په اساس ترسره شوې وي.
- راپور هغه مهارت دی چې له شته ټولو امکاناتو او لوازمو څخه ګټه واخيستل شي.
- راپور هغه شرحه، نقل او روايت دی چې د مخاطب پام ځان ته ور اړوي.

خو د دې لپاره چې يو ليکنيز، غږيز يا انځوريز متن ته راپور ووايو، په هغه کې بايد دغه درې عناصر(مشاهده، مصاحبه او تحقيق) په موثر او متوازن ډول شتون ولري.

راپور د بېلابېلو برخو لپاره په بېلابېلو ډولونو ليکل کيږي؛ خو هغه ډولونه چې ډېر کارول کيږي او زموږ په روان بحث پورې تړاو مومي، دلته يې رڼا اچوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **اداري/کاري راپور:** دا هغه راپور دی چې معمولاً د اداري کارکوونکي خپلو مشرانو ته د خپلو کړنو په اړه په ليکلي ډول معلومات ورکوي؛ چې په ورځني، اونيز، مياشتني، مهالني او کلني ډول وړاندې کيږي.

  يا، د اداري اړوند څانګه/څانګې (څارنه او پلان) د ادارې د ټولو يا ځينو برخو په اړه معلومات او ارقام راټولوي او د راپور په چوکاټ کې يې لوړو مقاماتو، تمويلوونکو او... ته وړاندې کوي. البته دا راپور په مهالني او کلني ډول چمتو کيږي.
- **خبري راپور:** هغه راپور دی چې د خبر بېلابېلو ناڅرګندو او نابشپړو اړخونو د بشپړولو لپاره له تحقيق، مصاحبې او د امکان په وخت کې له مشاهدې روسته ترتيبيږي.

  يا، خبري راپور هغه شتمن يا بشپړ خبر دی چې اړوند او پوره اضافي معلومات ولري. لکه: راديويي راپور، تلويزيوني راپور او يا نور رسنيز راپورونه...
- **تحليلي راپور:** په دغه راپور کې د هر ډول پېښې په اړه خبر، معلومات، نظريات يا څرګندونې او نور اړوند غبرګونونه او اغېزې په تفصيل سره راوړل کيږي.
- **تحقيقي راپور:** د يوې داسې پېښې/موضوع لاملونه، انګيزې او نور دلايل پکې راټوليږي چې په هغو کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابتون له تحقیق، د کارپوهانو له نظرونو، د معلوماتو راټولولو او د ارقامو له تحلیل څخه استفاده شوې وي.

- **توصیفي راپور:** دا راپور تر ډېره د ټولنیزو موضوعاتو، حوادثو او طبیعي پېښو د بیا ویلو لپاره چمتو کېږي. لکه د یوې ټولنې فرهنګ یا د یو شخص خواص او په هغه کې د پام وړ کړنې او اړوند موضوعات په تفصیل سره بیانوي.

راپور لیکل

د راپور په لیکلو کې باید لاندې ځانګړنې رعایت شي:

- لنډ سرلیک غوره کول.
- د مخاطب معلومول.
- ساده لیکل.
- سم (دقیق) لیکل.

د راپور جوړښت

د راپور جوړښت ته لاندې درې اصلونه په پام کې نیول کېږي:

مقدمه - متن - پای

۱- **مقدمه:** د موضوع په تړاو باید داسې ترتیب شي چې مخاطب ته روښانه او د پوهېدو وړ وي؛ همدارنګه زړه راکښونکې وي؛ یعنې د لوستونکي یا اورېدونکي د خوښې وړ وي او په هغه کې د راپور لوستو/اورېدو لېوالتیا پیدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- متن/بدنه: په متن کې شمېرې (ارقام)، لاسته راوړنې، تحلیلونه، معلومات او د هغو تفسیر وړاندې کیږي.

۳- د راپور پای: د راپور پای کې نتیجه ګیري/پایله، حللارې او وړاندیزونه راوړل کیږي.

د راپور عناصر

- څه؟
- څنګه؟
- څه وخت؟
- څه ته (ولې)؟
- چا ته؟
- چېرته؟

که راپور لیکونکی د راپور لیکلو پر مهال پاسنیو پوښتنو ته واقعي او دقیق ځوابونه ولري، نو راپور په سمه توګه بشپړولی شي.

په راپور کې مهم او د ټینګار ټکي:

- هره خبره یا موضوع چې مهمه وي، هغې ته باید زیات ځای ورکړ شي.
- په متن کې پر دغو اصطلاحاتو (تر ټولو مهم لامل، اساسي خبره، پوښتنه دا ده، خو کله چې او...) باندې ټینګار، د لوستونکي توجه جلبوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په راپور ليکلو کې منطقي ترتيب ته پام کول:

- د راپور خاکه بايد يو ځل وکتل شي.
- د اصلي او فرعي مطالبو له ځانګړي کولو روسته بايد هغه د لومړيتوب او ارزښت له پلوه ترتيب شي.
- د پاراګرافونو په اندازه کې بايد تعادل په پام کې ونيول شي.

د راپور ليکلو پړاوونه:

۱- **د معلوماتو راټولول:** په دې پړاو کې پوره غور او دقت ته اړتيا ده؛ ځکه چې د معلوماتو په اړه تېروتنه له همدې ځايه سرچينه اخلي.

۲- **د خاکې/طرحې برابرول:** دا د راپور اصلي پايه او بدنه بلل کيږي چې ټول راپور ترې بنه مومي.

۳- **د راپور ليکلو سبک:** راپور بايد روښانه، روان او دقيق وي. همدارنګه علمي اړخونو او رسمي اصولو ته يې په پام، بايد له تشريفاتي او اضافي اصطلاحاتو ډډه وشي.

۴- **د کلمو کارولو ثرنګوالی:** د راپور د مهموالي يا د خپلې پوهې ښودلو لپاره بايد سختې او لهجوي کلمې ونه کارول شي.

۵- **د جملو بڼه:** د جملې اسانولو لپاره بايد په هېڅ ډول مهم لفظ يا کلمه د جملې له منځه حذف نشي.

همدارنګه:

- په جمله کې بايد اضافي او غيرضروري کلمې ونه کارول شي.
- د ژبې ګرامري اړخ يې په پام کې ونيول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- په یوه جمله کې باید د تړاو/ربط او نسبت توري لکه (د، او، نو، چې، که، له او...) زیات او بې مورده ونه کارول شي.
- د اوږدو جملو او پارګرافونو له کارولو دې ډډه وشي.
- لکه څنګه چې راپور لیکونکی عادي خبرې کوي، همغسې دې راپور هم ولیکلي، هنر او ښایست یې په همدې کې دی.

٦- **پارګراف(بند):** په هر پاراګراف کې یو مطلب یا فکر بیانیږي او پاراګرافونه باید نه دومره لنډ وي چې اړوند مفهوم محدود کړي او نه دومره اوږده وي چې د اضافه او تکراري کلمو یا جملو له کبله اصلي مفهوم پکې ورک شي.

د پاراګراف ګټې: د یومخیز کېدا مخه نیسي او همدارنګه:

- د مطالبو په وېش کې مرسته کوي.
- د مطالبو وېش او پکې د فرعي موضوعګانو رامنځته کېدا، د لوستونکي پام ور اړوي.

٧- **د متن پاک لیکون (پاک نویس) او سمښت/اېډېټ:** دا د راپور روستی پړاو دی چې پکې د راپور متن بیا کتل کیږي، بیا لیکل کیږي او تېروتنې یې سمېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيـــسه

د کيسې سرچينه تخيل دی او هر هغه څه چې په دغه نوم بنه مومي، د تخيل زېږنده/تخليق بلل کېږي.

کيسه/داستان يوازې د واقعيتونو او پېښو تصوير او تکرار ته نه وايي، بلکې هغه تخيلي پنځونه ده چې په خپل ذات کې په واقعي بڼه ښودل کېږي او لوستونکي ته دا تصور ورکوي چې ګواکې واقعيت لولي يا يې ويني؛ خو د عام درک له مخې، کيسه يوه داسې هېنداره وبولئ چې پکې د انسان په ژوند پورې اړوند واقعيتونه، بدلونونهاو حوادث (تېر يا راتلونکي) بيا ليدلی شئ او تر هغه وخته چې انسان شتون لري، بدلونونه او حوادث به هم وي؛ چې د همدغو بدلونونو او حوادثو د انځورولو لپاره به د کيسې لړۍ هم روانه وي.

موږ په کيسه کې د واقعيتونو خبره وکړه او معمولاً په واقعيتونو کې ښه او بد شتون لري؛ اوس که چا ته په ذهن کې دا پوښتنه ورګرځي چې ولې بايد ليکوال په ليکنه (کيسه) کې د بدو واقعيتونو يادولو ته ارزښت ورکړي؟ نو ځواب يې دا دی.

لومړی دا خبره که څه هم لږ ستوغه ده؛ خو ويل يې اړين دي او هغه دا چې، ليکوال نه مُلا امام دی، نه ناصح او نه هم قاضي دی چې د خپل قلم/هنر له لارې خلکو ته مستقيماً نصيحتونه او لارښوونې وکړي يا هم د خلکو د ښو او بدو ترمنځ قضاوت ته زړه ښه کړي؛ دا سمه ده چې د ليکوال هدف بايد د ټولنې اصلاح او سمونه وي؛ خو که چېرې دا سمونه د امام،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونکي او د لوړ میز تر شا د ناست قاضي له سمونې سره توپیر ونلري، بیا نو باید موقفونه او موقعیتونه یې هم سره یو شان وي.
خبره نه اوږدوو؛ په ټوله کې کیسه د هغو واقعیتونو تصویر دی چې په ټولنه کې پېښ شوي/پېښېږي او یا پېښېدونکي دي؛ نو د دغه تصویر د بیا ښودلو په برخه کې د لیکوال یوازنی مسوولیت او مهارت دا دی چې څومره کولای شي، اړوند واقعیتونه هنري کړي او د همدغه هنر په مرسته ښه او بد په داسې ماهرانه ډول وښیي، چې لوستونکی یې د تفکیک او توپیر لپاره په ځان کې لېوالتیا او ظرفیت احساس کړي.
په اصل کې د ژوند فلسفه یومخیزه نه ده، د ټیټو- جیګو او ښو- بدو پېښېدل یکې طبیعي خبره ده او د ژوندانه په دغه رنګارنګ ماحول کې بنیادم هغه وخت د ښو په خوند پوهیږي چې کله د بدو خوند وګوري یا هم ښایست هغه وخت پېژني چې له بدرنګۍ سره مخ شي.
نو هیلمن یم چې زما د دغه ځواب سربېره، تاسو هم د یو شي د ارزښت په اړه له خپل فکر او پوهې کار واخلئ او د ښېګڼو او بدګڼو د بېلېدا لپاره یې پخپله سم قضاوت او قناعت وکړئ.
لیکوال د خپل تخیل په زور کیسه لیکي؛ یعنې کوم څه چې لیکوال پنځوي، د هغو ټولو سرچینه د هغه خپل خیال دی او دغلته لیکوال د خپلو الفاظو په هنري یا جادویي کولو کې د پام وړ آزادي لري.
راځو د کیسې لیکلو ته؛ خو مخکې له دې چې په ټولیز ډول د کیسې لیکل روښانه کړو، لیکوال ته ښه توصیه دا ده چې لومړی باید د ټولنې/وګړو د اړتیا او ذوق له مخې د کیسې موضوع وټاکي او له دغې ټاکنې دومره ډاډمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي چې ګونډې یاده موضوع یا سوژه به تر ډېره په مارکېټ/ټولنه کې شته تنده خړوبه کړي.

کیسه مختلف ډولونه لري؛ لکه:ناول، رومان، لنډه کیسه، کیسه ګۍ، د ماشوم کیسه او... خو دلته یوازې د ناول، لنډې کیسې او د ماشوم کیسې لیکلو پر څرنګوالي بحث کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناول

د هغه چا ذهن چې کیسو ته جوړ وي، کولای شي (ناول) ولیکي.

ناول لاتیني کلمه ده او عجیب یا نوي څیز ته وایي، په اصطلاح کې هغه نثري کیسه یا داستان دی چې له لنډې کیسې اوږد او له رومان څخه لنډ وي.

په بل تعریف، ناول هغه نثري کیسه ده چې فرضي او واقعي پیښې پکې داسې انځور شوي وي چې د رښتیا ګمان پرې کېږي.

د ناول عناصر

صحنه، پلاټ، کرکټرونه، مکالمې، منظر جوړونه، کشمکش، غوټه، تلوسه، اوج، پیغام یا پایله.

خو مخکې له دې چې د ناول پر عناصرو پوه شئ، راځئ لومړی په پړاویز ډول د ناول لیکلو ټول شرایط زده کړئ او په ترتیب سره مخکې لاړ شئ.

د ناول لیکلو پړاوونه

لومړی پړاو

- د یادښت کتابچه (قلم او کاغذ باید درسره وي یا په خپل ځیرک موبایل کې مو د ورډ اپلیکشن فعال ساتئ).

دویم پړاو

- خپلې جالبې سوژې، نظرونه او خیالونه مو په کتابچه، کمپیوټر یا موبایل کې یادښت کړئ.
- چې پوه شوئ کافي نظریات او موضوعات مو راټول کړي، څو ځله یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- بیا یې څو کسانو سره شریک کړئ او مشورې ترې واخلئ.
- روسته بیا هغه سوژې پکې غوره کړئ چې ستاسو په اند تر نورو ښې دي او گمان کوئ چې نورو هم نه دي غوره کړي.
- څو ورځې روسته یو ځل بیا دا سوژې وگورئ او د مرکزي موضوع لپاره تر ټولو ښه سوژه پکې وټاکئ. البته نورې هغه هم درسره وساتئ، کېدای شي د فرعي پېښو په توگه ترې کار واخلئ.

دریم پړاو

- د ناول موضوع او لنډيز (د ناول د کرکټرونو، ځایونو او نورو په اړه مهم ټکي) ولیکئ.
- کېدای شي په دغه وخت کې نوې ایډیاوې او خیالونه په ذهن کې درشي، هغه هم ولیکئ.
- ځینې داسې وړې پېښې او د فرعي کرکټر توصیف، چې غواړئ په اصلي محتوا پورې یې وتړئ، د یادښت په توگه یې درسره وساتئ.

څلورم پړاو

- په یو نوملړ یا جدول کې د ټولو کرکټرونو نومونه، رولونه او ځینې مهم جزیات یې په لنډه ولیکئ، دا به مو د ناول لیکلو پر مهال څو ځله پام جلب کړي.
- د مطالبو سرټکي ترتیب کړئ.

پنځم پړاو

(c) ketabton.com: The Digital Library

- په ځغرده او له زړه سوي پرته خپله اړوند طرحه ايډيټ او سمه کړئ.
- که مو د سمښت/ايډيټ پر مهال طرحه خوښه نه شوه او يوازې ځينې ځايونه مو خوښ شول، نو همغو ته انکشاف ورکړئ او نوې موضوعات او پېښې پکې وپنځوئ.
- د سوژو او پېښو په موندلو او سمولو کې زړه توري نشئ.

يادښت: (ورونيکا روت[1] د خپل ناول په اړه په خپل ويبلاګ کې ليکي: کله چې زه په کالج کې وم، د دغه ناول د سوژې موندلو لپاره مې لږ تر لږه ۴۸ ځله هڅه کړې ده).

- تاسو هېڅکله هم د هغې طرحې د غځېدا او پراخېدا لپاره اړ نه ياست چې لومړی مو زحمت پرې ويستلی وي او روسته بيا ستاسو د خوښې وړ نه وي. تر ټولو مهمه دا ده چې که اړوند طرحه ستاسو د خوښې وړ وګرځي، نو د ناول ليکل به هم درته ډاډمن او د پام وړ وي.

شپږم پړاو

- اوس د ناول په ليکلو پيل وکړئ.
- ناول په مشخصو برخو وويشئ، په دغه کار سره کولای شئ، هره برخه مو چې په ذهن کې ښه انځور کړې وي او د ليکلو لپاره يې

[1] - ورونيکا روت/Veronica Roth: امريکايۍ ناول ليکواله ده (۱۹۸۸ز- زېږورځ). د نوموړې ياده کيسييزه ټولګه/رومان په درې ټوکو ويشل شوی او لومړی ټوک يې د Divergent په نوم په ۲۰۱۱ز، دويم ټوک يې د Insurgent په نوم په ۲۰۱۲ز او دريم ټوک يې د Allegiant په نوم په ۲۰۱۳ز کال کې چاپ شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکلي او په زړه پورې الفاظ او طرزونه لرئ، همغه لومړی ولیکئ. کېدای شي بدلونونه هم پکې راوړئ؛ خو ورته تلولي کیږئ مه، په ځغرده خپل بدلون ته دوام ورکړئ، دا کار ستاسو لیکنه نوره هم ښایسته کوي.

مخکې له دې چې نورو پړاوونو ته ورشو، باید همدلته د ناول پر عناصرو رڼا واچوو:

- **د ناول عناصر:**

- **پېښې:** پېښې د ناول روحي جسم دی؛ یعنې د پېښو په مرسته یوه کیسه/ناول رامنځته کېدلای، غځېدلای او روانېدلای شي؛ که سپینه یې درته ووایم، نو له پېښو پرته ناشونې ده چې کیسه بڼه ومومي. معمولاً پېښې په دوه ډوله ویشلی شو: (اصلي/عمومي پېښې ـ فرعي پېښې). د یادولو ده چې که پېښې په واقعي او طبیعي بڼه بیان شي، د لوستونکو لپاره به ناول نه یوازې سترې کوونکی نه وي، بلکې د بیا لوستو لپاره به هم زړه ورته تخنیږي.
- **صحنه:** د وخت، ځای او شرایطو (وضعیت) هغه ترکیب دی چې د کرکټر لپاره جوړېږي یا هم کرکټر خپل رول پکې لوبوي. معنا دا چې د هرې پېښې رامنځته کېدل هله منطقي او شونې وي چې ځای او وخت یې مشخص شوي وي او دغه راز هېڅ صحنه له پېښې پرته نشي رامنځته کېدلای. یو مثال ورکوو: (زیات ناروغان راغلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ول، دوه ساعته په تمه شوم، روسته نوبت راورسېد، ډاکټر ته ورننوتم). دا یوه پېښه ده؛ خو دا چې په ډېره عادي بڼه بيان شوې، نو لوستونکي يا اورېدونکي به دومره خوند ترې وانخلي؛ ځکه دوه ساعته خورا زيات وخت دی او په دومره وخت کې چې هم ناروغان زيات وي او هم محدوديتونه او خنډونه وضع شوي وي، طبعاً جالبې او ان په نرۍ تراژېدۍ لړلې صحنې/پېښې يا تصويرونه دغلته رامنځته کېدلای شي، چې په واقعي توګه يې بيان اړين دی.

- **کرکټران:** هره کيسه اصلي او فرعي کرکټران يا لوبغاړي لري. پکار ده چې د کيسې کرکټران مو په زړه پورې او سم پېژندل شوي وي؛ البته د کرکټرانو په ټاکنه کې بايد داسې دقت وشي چې د هر کرکټر عمر، پوهه، اخلاق، باور او نور داخلي خواص د هغه د رول مطابق په پام کې نيول شوي وي. لکه: په پوهنتون کې د استادۍ رول ترسره کولو لپاره بايد داسې لوبغاړی/لوبغاړې وټاکل شي چې د پوهې، اکاډميکو اخلاقو، عمر او نورو اړوندو ځانګړنو شخه برخمن وي. نه دا چې په ناول کې د کرکټر رول شپني وي؛ خو ټول يا ځينې خصوصيات يې استاد ته ورته وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **مکالمه (ډیلاګ):** په ناول یا کیسه کې د کرکټرانو خبرو اترو ته مکالمه ویل کیږي چې باید لنډه او د کرکټر له سویې، پوهې، عمر، شخصیت او خوی سره سمون ولري. لکه: د کروندګر خبرې باید د یو ډاکټر له خبرو سره توپیر ولري یا د لیني موټرو د موټروان خبرې او د یو ښوونکي خبرې باید د هغوی د فردي او اجتماعي اخلاقو سره سمون ولري.
- **اړخ (زاویه):** دا نشي کېدای چې لیکوال ته یوازې یو اړخ یا زاویه وټاکل شي، ځو هغه دې خپل ناول یا کیسه له همغه یو اړخه بیان کړي؛ دا ځکه چې لیکوال دلته د خپلې علاقې، معلوماتو، لاسرسي او تجربې تابع دی او په هر توګ (شېوه) چې نوموړی حاکم وي، کولای شي همغه اړخ یا زاویه وټاکي.

نور یې هم اسانه درته وایم، اړخ یا زاویه هغه منظر دی چې لیکوال هڅه کوي خپلو لوستونکو ته ترې خپل تخلیق ښکاره یا بیان کړي. ناول یا کیسه له درې زاویو/اړخونو څخه بیانېدلای شي: (لومړی شخص، دویم شخص او دریم شخص). لومړی شخص(زه)، دویم شخص (ته) او دریم شخص(هغه). په دې معنا چې د دغه انتخاب په اړه لیکوال ته ښه پته لګیږي، چې کیسه له کوم اړخه یا د چا له خولې ښه نقل کېدلای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې د زوایې د ټاکلو موضوع یاده شوه، شاید ځینو ته پوښتنه ورپیدا شوې وي چې ولې واحده زاویه نشي ټاکل کېدلای یا ولې یوه زاویه تر بلې غوره نه ده؟ په لنډو ټکیو کې یې ځواب دا دی:

درېواړه اړخونه یا زاویې هم ښېګنې او هم بدګنې لري، نو د دغو مساوي خصوصیاتو له امله یې، مناسبه نه ده چې د لیکوال علاقې او تجربې ته له توجه پرته، هغه وټاکل شي.

د یادو درېواړو ډولونو ښېګنې او بدګنې په لاندې ډول دي:

لومړی شخص: ښېګڼه - لیکوال په ښه توګه له لوستونکي سره په اړیکه کې کېږي.

بدګڼه- لیکوال اړ دی چې یوازې له یو اړخ یا منظر څخه کیسه بیان کړي.

دویم شخص:

ښېګڼه- لوستونکی ډېر ژر په کیسه کې ځان لیدلای شي او تر پایه پکې ځان ښکېل ګڼي.

بدګڼه- له دې زاویې څخه په اغېزمن ډول د کیسې/ناول ښودل تر نورو زاویو سخت دي.

دریم شخص:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښېګڼه- د لیکوال پر مخ د پراخ منظر یا لید مخه خلاصه ده؛ یعنې لیکوال دلته د کیسې/ناول د ټولو اشخاصو، پېښو او نورو کوایفو په اړه بشپړ پوهاوی لري.

بدګڼه – له لوستونکي سره د اړیکې ټینګېدل ستونزمن کیږي.

- **پلاټ:** له مخکې نه د پېښو منطقي تعقیب او ترتیب دی؛ یعنې پلاټ په کیسه کې پېښې ترتیبوي او د علت او معلول د اړیکې په اساس په منطقي ډول بڼه مومي. دا عنصر د کیسې زړه هم بللی شو چې د کیسې د ټولو پېښو د تړاو او رابطې منلو لپاره لوستونکی قانع کوي. په دې اړه یو بهرني لیکوال په زړه پورې مثال وړاندې کړی، هغه وایي: په داستان کې پېښې د تسبېح د دانو په شان دي؛ خو دا دانې تر هغه وخته تسبېح نشي بلل کېدای، چې ترمنځ یې د اړیکې یوه وسیله رامنځته نشي؛ نو د یوځای کولو او د تسبېح په بڼه یې د رامنځته کولو لپاره تار ته اړتیا ده او دغه تار چې یادې دانې سره یوځای کوي، بیخي همدغه پلاټ ته ورته دی چې په داستان کې پېښې یو تربله تړي.

البته د منطقي تړاو او ترتیب موضوع هم په یو لنډ مثال کې داسې روښانه کېدای شي: (د موټر ټایر پنچر شو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمله پر سرک مو شپه شوه) سمه ده چې د دغو دوو پېښو ترمنځ د علت او معلول د تړاو موضوع مطرح شوې؛ خو لکه څنګه چې په منطقي ډول باید مطرح شوې وای، هغسې نه ده شوې. د دویمې پېښې د رامنځته کېدو لپاره باید لوستونکی محضې دومره قانع کړ شي چې په موټر کې شتپني ټایر نه و او نه بل موټر ورته پیدا شو؛ نو ځکه یې شپه شوه. په نامناسب ځای کې په ناڅاپي او ناپامي توګه د شپې تېرول خامخا پوښتنې ریږوي او باید ځواب شي.

- **کشمکش:** د دوو یا څو ښکېلو اړخونو تقابل ته کشمکش ویل کیږي. په کیسه کې کشمکش په حرکت پورې تړلی وي، حرکت چې څومره ګړندی وي، کشمکش هم ګړندی کیږي او کیسه جالبوي. د کشمکش ښېګڼه دا ده چې لوستونکی د لوستلو پرمهال په پېښه کې دومره ډوبیږي چې ناپامه ځان پکې ګډ بولي او تلوسه یې دومره زیاته شي چې نشي کولای پېښه په نیمه کې پرېږدي، تر هغه چې د (اوس به څه کیږي) پوښتنې ته یې پکې ځواب نه وي موندلی. البته د یادولو ده چې لیکوال باید د ځواب په مطرح کولو کې هرومرو دا ټکی په پام کې ونیسي چې کوم ځواب/ځوابونه وړاندې کوي، هغه باید د لوستونکي د توقع خلاف وي؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعنې کوم څه چې د لوستونکي په ذهن کې په معمول ډول له مخکې اټکل شوي وي، هغه باید مطرح نشي.

د کشمکش عمده دنده همدا ده چې لوستونکی/اورېدونکی هرومرو له دغو پوښتنو سره مخ کوي: (اوس به څه کیږي؟ ژوندی به راوځي کنه؟ نن مې د زړه خبره ورته کوم، خدایزده څه به راپېښ شي؟ او...)

له پوښتنو ورهاخوا موږ مخکې د تقابل او تضاد خبره وکړه او معمولاً دا حالت په کیسه کې خورا خوندور طبیعي تصویر زیږوي؛ یعنې لیکوال هغه وخت د لوستونکي تلوسه راوپارولی شي چې په پېښه کې دوه لوري په تضاد کې پرېږدي. د بېلګې په توګه: انسان له طبیعت سره په تضاد یا تقابل کې؛ لکه (یو سړی د شپې لخوا ډاریږي؛ خو نن شپه یې د اوبو نوبت دی او له ناچارۍ یې باید ځکه پخپله ولګوي، چې پلار یې په سفر تللی دی)، دلته د کرکټر د ډار او د را روانې شپې ترمنځ کشمکش رامنځته کیږي، نو ترڅو چې شپه سبا کیږي، یا د اوبو نوبت ختمیږي، د کیسې جذابیت او راکښون خورا په زور کې دی.

یا انسان له ټولنې سره په تضاد او تقابل کې؛ لکه (یو کلیوال حج ته ځي، خو په ښار کې داسې مهال د پولیسو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لخوا نیول کیږي، چې نیم ساعت روسته باید هوايي ډګر ته ځان ورسوي؛ ځکه چې هلته الوتکه نه ورته په تمه کیږي.

دغه راز د کشمکش نور ډولونه هم شته؛ لکه انسان له انسان سره، انسان له خپل ځان سره، ټولنه له ټولنې سره او...

- **تلوسه:** که څه هم اکثره لیکوالانو د ناول په چوکاټ کې د دغه عنصر دومره یادون نه دی کړی؛ خو زه وایم چې له تلوسې پرته ناول داسې دی، لکه بې غوړیو قتغ؛ یعنې که په ټوله کې داسې ووایم **چې** د تلوسې عمده هدف دا دی، څو لوستونکی په ناول یا کیسه کې تر پایه پاتې شي او د دغه پاښت لپاره لیکوال د پېښو یا اړخونو ترمنځ کشمکش رامنځته کوي یا په پېښه کې د شته غوټې سپړلو او یا هم د ستونزې حل کولو ته ژر زړه نه ښه کوي، معنا دا چې لوستونکی له کیسې/ناول یا یې له پېښو سره مستقیماً په اړیکه کې پاتې کیږي او په معمول ډول د (اوس به څه کیږي؟ یا ورته نورو پوښتنو) لپاره تر هغه ځواب نشي ترلاسه کولی، څو د پېښې غوټه نه وي سپړل شوي. د یادولو ده چې ځینې ماهر لیکوالان د غوټې په سپړلو سره هم د تلوسې مالګه زیاتوي؛ یعنې کله چې یوه فرعي غوټه سپړي، د هیجان او تلوسې تسلسل یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دومره پیاوړی کړی وي، چې لوستونکی له لومړنۍ پېښې څخه بلې ته د تلو یا لېږد درک هم نشي کولای.

- **اوج:** دا هغه ځای دی چې ګوانښ، ستونزه، خوښي او... پکې جدي، روستي او سخت حالت ته رسیږي او د لوستونکي زړه تر ستوني راولي؛ یعنې هیجان یې زیاتوي.
- **ټون/لحن:** دا یوه طبیعي خبره ده چې په کیسه یا ناول کې له یو نه زیات کرکټرونه شتون لري او هرومرو به یې د خبرو لحن او طرز هم سره متفاوت وي، نو د دغه اصل د رعایت لپاره لیکوال اړ دی چې په کیسه کې د لحن موضوع هم په پام کې ونیسي او په مکالمه کې د هر کرکټر لپاره د خبرو جلا طرز مشخص او تر پایه یې همغسې وڅاري.
- **وبدن:** دا شاید د لوستونکو لپاره نوې اصطلاح وي؛ خو حیرانېږئ مه، وبدن/بافت د کیسې یا ناول د ټولو عناصرو منطقي اوډون او تعقیب ته وایي او په ټوله کې د کیسې داخلي تړاو او اړیکې تضمینوي، په تېره د پېښو د تړاو او تعقیب په برخه کې؛ البته که ورته پام ونشي، نو لیکوال نشي کولای لوستونکي ته دا قناعت ورکړي چې ګواکې ټولې اړوندې پېښې له یوې پېښې یا موضوع

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه سرچینه اخلي او له دې امله به لوستونکی د ناول یا کیسې په پای کې هیڅ پیغام ترلاسه نشي کړای.

- **پای:** ناول/کیسه باید هغسې پای ونه مومي، لکه څنګه چې لوستونکي له مخکې ورته اټکل کړی وي؛ یعنې د ناول له پای څخه مخکې جملو/پېښو کې باید لوستونکی داسې کوم څه ونه ویني چې هغه ته دې د پای په اړه د پوهېدو نقل ورکړي. خو اصلي پوښتنه بله ده، په کیسه یا ناول کې د (پای) موقعیت او منطق څه ډول دی؟

د دې پوښتنې ځواب مهم دی؛ ځکه چې اکثره ناولونه یا کیسې د بېځایه او غیرمنطقي پای له کبله بېخونده او کمزوري وي. زه نه غواړم خبره اوږده کړم یا د نیوکې په توګه د چا ناول د بېلګې په ډول راواخلم؛ خو که یې په یو تخنیکي/هندسي مثال کې درته روښانه کړم، بده به نه وي.

د کیسې (پیل او پای) دواړه هغه لازم او ملزوم مرکزونه/نقطې دي، چې له مخې یې یوه کړۍ/دایره بڼه مومي؛ په دې معنا چې د کیسې پای د هغې په پیل پورې تړلی دی او دایره هغه وخت رامنځته کېدلای شي چې روستۍ نقطه له لومړۍ نقطې سره ونښلي او بالاخره یوه دایره جوړه کړي. له دې پرته که دویمه نقطه په بل هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای کې بنه ومومي، ښکاره ده چې د دايرې تعريف ته زيان رسوي. نو د ناول پای د هغه له پيل سره تړلی دی او لوستونکی به هله له ناول نه خوند واخلي چې پای يې په پيل پورې منطقي تړاو ولري؛ يعنې هغه مرکزي موضوع/پېښه چې ناول ورباندې پيل شوی او بايد پای ومومي، نو دغه پای هغه وخت منطقي او سم بلل کېدای شي چې ناول په فرعي پېښه يا موضوع باندې بشپړ نشي. البته يو بل ټکی د يادولو دی چې کله مو د ناول دايره راټوله کړه او روستۍ نقطه مو هم کېښوده، له هغې روسته بيا هر ډول جزيات د ټول حيثيت پيکه کوي، چې بايد ډډه ترې وشي.

- **ژبه:** د ناول ژبه چې څومره عادي او روانه وي، هومره د لوستونکي لپاره په زړه پورې کيږي؛ يعنې کله چې کيسه يا ناول په روانه، ساده، عامه او د عادي خبرو په شان ليکل شوی وي، که په ځينو نورو برخو کې ځينې نيمګرتياوې هم ولري، د دغه خصوصيت له امله به د بريا له امتياز څخه بې برخې پاتې نه شي.

يو ځل بيا د يادولو وړ بولم چې د ناول يا کيسې په ژبه کې بايد د ربط يا نسبتي تورو لکه (او، چې، که، نو...) له بې مورده کارولو ډډه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم پړاو

- د ناول له ټاپيولو روسته هغه په څو ځايونو کې خوندي کړئ. تېروتنې، زياتې او بې ځايه خبرې او کلمې يې هم ترې په دقت سره لېرې کړئ.
- له څو ورځو دمې روسته يې بيا راواخلئ او څو ځله يې ولولئ. کېداى شي ځينې نوې خبرې او بدلونونه پکې رامنځته کړئ.
- البته د سمښت پر مهال زړه مه ورباندې خوږوئ، ناسمې کلمې او جملې ترې په جرأت سره لېرې کړئ، ان که هغه فرعي کرکټر او يا کومه فرعي پېښه هم وي. دغه راز که کوم نوى کرکټر يا پېښه ستاسو ناول ښايسته کولاى شي، له کومې وېرې پرته يې ور زياتولى شئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ناول لیکلو په اړه د ځینو نړیوالو لیکوالانو لارښوونې

ریچرډ فورډ[1]: د خپل ناول بشپړولو او د اړوندو تخیلونو د پیلو لپاره د رخصتۍ یوه ځانګړې ورځ یا یو ځانګړی وخت په پام کې ونیسئ، بیا وګورئ چې څنګه یې په اغېزناکو الفاظو سمبالولی شئ.

فیلیپ هنشر[2]: د خپل چاپېریال د خلکو کړو وړو ته پام وکړئ. د هغوی ځای او خبرو ته مه ګورئ. یو لیکوال د نورو ذهن ته ورننوځي او بېغمه خپل لیکل پیلوي؛ خو د دغو کسانو احتمالي چلند باید په مختلفو شرایطو کې ښه وڅېړل شي. د ناول لیکل دومره هم اسانه کار نه دی چې قلم او کتابچه درسره وي، په کور کې ناست اوسې او ویې لیکې، نه! لیکوال باید د ټولنې نفس ته وردننه شي او په کوڅو او نورو ځایونو کې د خلکو د ژوند تصویرونه ځان سره واخلي.

کترین هیوز[3]: د غیر داستاني او ژوندلیک لیکلو لپاره ډېر تحقیق ته اړتیا لرئ، ښه ده چې له تحقیق روسته د لیکنې په جسم کې روح پو کړئ. باید تاریخي ناول مو داسې وکاږئ چې ګواکې همدا اوس پېښیږي، د لیکلو لپاره تلوار مه کوئ، ښه ده چې لږ صبر ولرئ، څو ستاسو تخیل وده وکړي، ځان مو پر یو ځانګړي وخت پورې مه محدودوئ، د کتاب لیکل به له څه مودې روسته د کلمو ښه تصویر در وښیي.

---

[1] - ریچرډ فورډ/Richard Ford: امریکايي ناول لیکوال دی (۱۹۴۴ز- زېږورځ).

[2] - فلېپ هنشر: انګریز ناول لیکوال دی (۱۹۶۵ز- زېږورځ).

[3] - کترین هیوز/Kathryn Hughes: انګریز ناول لیکوال دی (۱۹۵۹ز- زېږورځ).

(c) ketabton.com: The Digital Library

مایکل شیبان[1]: هغه ناول چې تاسو یې له مودو راهیسې یوازې بوخت ساتلي یاست، ورسره خیانت وکړئ او نوی پیل کړئ.

روز ټریمین[2]: ټول د سپټمبر میاشتې په پاراډاکس اخته کیږي، کله چې هوا سړیږي او د مني موسم پیلیږي، ټولو ته د لیکوالۍ احساس ورپیدا شي. باید همدغه شیبه پیدا کړئ، د خپل ذهن شنو ریښو ته پام وکړئ، که داسې ونکړئ، نو تر کریسمس پورې به مو احساس له منځه لاړ شي. خپل ذهن وروزئ او لا ښه ده چې له خلاقو ملګرو سره ناسته پاسته ولرئ، ځو یو څه نوې خبرې او نظریات ترې لاسته راوړئ.

ویلیم بوایډ[3]: په میاشت کې هرومرو یو ځل ځینې کسان راته راځي او وایي چې د یو کتاب لیکلو لپاره ډېره غوره سوژه لري؛ خو چې کله ترې د کتاب د پای په اړه وپوښتم، ځواب نلري. له همدې کبله زه وایم چې که د ناول د پای په اړه پوه واست، خپل ناول په اسانۍ سره لیکلی شئ؛ اما که له دې پرته مو په ناول لیکلو پیل وکړ، ډېره به درته سخته شي؛ ځکه خو په نړۍ کې ډېر ناتمامه ناولونه پراته دي.

ډوریس لسینګ[4]: لیکوالي سخت کار دی او د دې لپاره چې لیکوال شئ، باید د خپل ژوند (ان خصوصي ژوند) یوه لویه برخه ورته ځانګړې کړئ.

---

[1] - مایکل شیبان/micael chabon: امریکایی لیکوال دی (۱۹۶۳ز- زېږوړئ).

[2] - روز ټریمین/Rose Tremain: انګریز ناول لیکوال دی (۱۹۴۳ز- زېږوړئ).

[3] - ویلیم بوایډ/William Boyd: انګریز لیکوال دی (۱۹۵۲ز- زېږوړئ).

[4] - ډوریس مې لېسېنګ/Doris May Lessing انګریزه لیکواله ده (۱۹۱۹- ۲۰۱۳ز).

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتوان چخوف[1]**:** ما ته مه وایه چې سپوږمۍ رڼا کوي، باید په ماته ښیښه کې د لمر رڼا راوښیې.

پاولو کوېلو[2]**:** اوښکې هغه توري دي چې یوازې لیکلو ته په تمه دي.

[1] - انتوان چخوف/Анто́н Па́влович Че́хов: روسی لیکوال دی (۱۸۶۰- ۱۹۰۴ز).

[2] - پاولو کوېلو/Paulo Coelho: معاصر برازیلی لیکوال دی (۱۹۴۷ز - ژوندی).

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه کیسه

لنډه کیسه چې په نولسمه پېړۍ کې رامنځته شوه، د کیسې یا داستان هغه ډول دی چې په حجم کې له ناول څخه کوچنۍ ده او یوازې د ژوند یوه وړه برخه یا یوه پېښه انځوروي.

حال دا چې په ناول/رومان کې د ژوند مختلفې او زیاتې پېښې راوړل کېږي او د کیسې د اصلي لوبغاړي یا کرکټر د ژوند یو اوږد پړاو پکې تعقیبېږي.

د بېلګې په ډول: ناول داسې دی لکه د یو بڼ دروازه، تاسو کولای شئ د دروازې له لارې بڼ ته دننه شئ او هر څه جلا جلا ووینئ؛ خو لنډه کیسه بیا داسې وبولئ لکه د بڼ په دروازه یا دیوال کې یوه وړه سوره، چې د بڼ یوازې یوه محدوده برخه ترې لیدلای شئ.

خو ولې لنډه کیسه؟

د دې لپاره چې اوس د انساني ژوند شرایط خورا بدل شوي او انسان دومره زیات بوخت شوی چې د اوږدو داستانونو/ناولونو لوستلو لپاره کافي مسلسل وخت نشي موندلی؛ له همدې کبله انسان اړ شوی چې له شرایطو سره سم په خپله ادبي/هنري تګلاره کې هم بدلون راولي او د دغه بدلون یوه نمونه یې همدا د لنډې کیسې رامنځته کول دي چې اوس هر څوک کولای شي په کم وخت کې د داستان لوستلو تنده پرې ماته کړي.

د لنډې کیسې ځانګړنې

- لنډه وي. (البته دا لنډون یې مشخص نه دی؛ د اوسني معمول له مخې شاید پنځه تر پنځلس دقیقو وخت ونیسي؛ خو عامه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوانۍ تيوري بيا وايي چې زيات حد يې دوه زره کلمې دی او تر دوو ساعتو پورې وخت نيسي).

- د اغېز او تأثر يووالی ولري.
- مرکزي يا اصلي پېښه يې يوه وي؛ خو فرعي هغه يې له دوو تر څلورو هم کيدلی شي.
- د اضافه کلمو، جملو او ان پارګراف ځايولو ظرفيت نلري. (هېڅ اړتيا نشته چې ليکوال د لوستونکي د پوهولو لپاره توضيح ته زړه ښه کړي).
- مرکزي کرکټر يا ستوری يې يو او فرعي کرکټران يې هم محدود وي. (دا کار کيسې ته جذابيتورکوي او لوستونکي سره د پيغام او مفهوم په درک کې مرسته کوي).
- هيجان او اغېز ولري.
- پای يې جذابيت او راکښون ولري.

لنډه کيسه څنګه وليکو؟

ليکوال کولای شي د ښې کيسې په ليکلو سره تولنې ته خپل پيغام هغسې ورسوي، لکه څنګه يې چې غواړي. د همدې لپاره بايد د پاسنيو ځانګړنو په پام کې نيولو سربېره، له هغو عناصرو هم ګټنه وشي، کوم چې د ناول په بحث کې يې يادون وشو؛ خو دا چې په حرفوي ډول هم پرمخ لاړ شئ، نو د لاندې لارښوونو تعقيب درته خورا مهم دی:

- د مختلفو سبکونو او فرهنګونو کيسې مو بايد لوستې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- مخکې له دې چې د کیسې په لیکلو پیل وکړئ، خامخا به مو سوژه ورته ځانګړې کړې وي او هغه هم نوې او د پام وړ سوژه.
- کیسه له هغه ځایه پیل کړئ، له کومه چې تاسو ته په زړه پورې وي. که چیرې تاسو په دغه انتخاب کې زړه نازړه یاست، بیا نو د روستۍ تجربې له مخې، کیسه په پېښه، ژوندي تصویر یا مکالمه پیل کړئ، دا به د لوستونکو لپاره خورا جالبه او د پام وړ وي.
- د لید زاویه یا د بیان اړخ یې د لیکوال علاقې، معلوماتو او تجربې پورې اړه لري، په دې معنا چې د دغه انتخاب په اړه لیکوال ته ښه پته لګیږي، چې له کوم اړخه یا د چا له خولې یې نقل کړي. د (زه، ته او که د هغه) له اړخه؟
- په روانه او ساده ژبه یې ولیکئ.
- لنډې او ساده جملې وکاروئ، په سختو او لهجوي کلمو پسې مه ګرځئ. د ربط او نسبتي تورو/کلمو پر ځای له لیکنښو (، .) کار واخلئ؛ یعني د (او، نو، چې، خو، نو او...) کلمو کارولو سره د کیسې خپل طبیعي حالت بې خونده یا له منځه ځي. په یو مثال کې یې روښانه کوو:
(نجونې یوې خوا ته کېناستې، چا ور ونه کتل، ماریا ګیلاس ته لاس ور وغځاوه، تر نیمایي یې له تورو چایو ډک کړ، ولاړه شوه، ګیلاس یې د باندې تش کړ، بېرته په خپل ځای کېناسته، چایجوشه یې ورپورته کړه).

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاسنۍ لنډې جملې سره له دې چې لنډې دي، روانې او نه ستړې کوونکي هم دي؛ خو کېدای شي د یو نوي لیکوال لپاره یو څه عجیبه ښکاره شي او د دغه درک له مخې یې د دې امکان شته چې د یادو جملو ترمنځ د تړاو په موخه د ربط یا نسبتي تورو کارولو ته زړه ښه کړي چې بیا به نو په لوی لاس د کیسې طبیعي او روانې ژبې ته زیان واړوي. په داسې حال کې چې پاسنۍ جملې د عادي او طبیعي ژبې په توګه کارېدل شوي او د هیڅ ډول تصنع هڅه نه ده شوې.

- ډیلاګ/مکالمې باید لنډې او د کرکټر له شخصیت سره مناسبت ولري، ګنې د کیسې ټول جذابیت او د مکالمې طبیعي حالت له منځه ځي؛ یعنې که چیرې کرکټر کروندګر وي، نو باید د هغه د پوهې او درک سره سمې خبرې ورته وټاکل شي یا که کرکټر استاد یا لوستی وي، نو هم باید د هغه پوهې او درک ته په کتو برابر ډیلاګ انتخاب شي.
- جزیاتو ته مه ننوځئ او یوازې اړین مطالب بیان کړئ، دا وېره مه کوئ چې ګوندې لوستونکی به ستاسو پیغام ترلاسه نشي کړای.
- خوړېې او ترخې فرعي پېښې په منطقي ترتیب سره وتړئ او لنډ کشمکش ته پکې ځای ورکړئ، که چېرې کشمکش اوږد شي، د کیسې اوږدېدو احتمال هم شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ❖ د غوټې سپړلو ته لومړی مخاطب چمتو کړئ او د لوستونکي د هیجان له اوج سره سم یې وسپړئ؛ معنا دا چې په ناڅاپي ډول د غوټې سپړل، د کیسې منطق زیانمنوي.

د یادولو ده چې په کیسه کې یوه عمومي غوټه وي او بله فرعي، البته فرعي هغه یې شاید له یوې زیاتې هم وي؛ خو عمومي غوټه باید یوازې په پای کې وسپړل شي؛ ځکه چې له پای نه مخکې د عمومي غوټې سپړل، د کیسې د پای زیانمولو په معنا دي او له هغې روسته کرښې/پېښې منطق نلري.

- ❖ هره فرعي پېښه د یو منطقي دلیل له مخې داسې رامنځته کړئ چې د کیسې اصلي موضوع سره هراړخیز تړاو ولري.
- ❖ په ټوله کې کیسه باید دومره خوږه او له تلوسې ډکه وي چې لوستونکی یې د پای پرځای دوام ته خوښ وي.
- ❖ د کیسې پای ته د نزدې کیدو سره سم، فضا داسې برابره کړئ چې لوستونکی نه یوازې د کیسې جذاب پای ته د رسیدو لپاره د تلوسې شدت کابو نشي کړای، بلکې له ځان سره د دغې فضا د اوږدیدا هیله ولري. دغه راز د کیسې پای باید د لوستونکي د تمې خلاف وي او کوم څه چې په اړه یې اټکل کوي، هغسې ونه وځي؛ ځکه چې د صنعت او هنر ترمنځ باید همدا توپیر پاېښت ومومي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ماشوم لپاره کیسه

د کیسې، ناول او لنډې کیسې په اړه مو روښانه بحث وکړ او تر ډېره مو هغه اړینې برخې مطرح کړې چې هرومرو د یو لیکوال لپاره مهمې او د پام وړ دي؛ خو زموږ د دغه بحث یو مهم اړخ چې لا هم ورته هېڅ اشاره نه ده شوې، د کمکي/ماشوم کیسه ده، چې ولې او څنګه لیکل کیږي؟

همدغو دوو پوښتنو ته د ځواب ویلو په موخه خپل بحث غځوو.

د ماشوم کیسه، د لیکوالۍ هغه ژانر دی چې لوستونکي یې یوازې ماشومان دي، په دې معنا چې ماشوم د انساني نړۍ ابتدايي او جلا قشر دی، نو مهمه ده چې د دغه قشر د درک او پوهې په کچ او د دوی د ادراکي، تخیلي او فکري پیاوړتیا لپاره، تر نورو بېل کتابونه او کیسې ولیکل شي. د ماشوم ژبه، فکر، درک او شخصیت د لویانو پرتله په ټیټ کچ کې دي، نو ښه دا ده چې لیکوال باید لومړی خپل ځان د ماشوم پرځای وګومي او بیا ورته کتاب ولیکي.

د ماشوم لپاره د کیسې لیکلو ارزښت څه دی؟

- ماشوم د لوستلو او لیکلو ژبې سره اشنا کیږي او د لوست قوه یې پیاوړتیا مومي.
- د ماشوم د شخصیت په روزنه او پالنه کې مهم رول لري او همدارنګه فکري او تخیلي استعداد یې لوړیږي.
- ماشوم له همدا اوسه مطالعې سره بلدتیا پیدا کوي او ان عادت یې ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- په ټوله کې مهمه دا ده چې د ماشوم په ژبه وي او ماشوم خپل ځان ورسره پردی نه احساسوي.

د ماشوم لپاره په کيسه ليکلو کې کومو ټکيو ته پام وشي؟

په ټوله کې د کيسې پر ځانګړنو، عناصرو او د ليکلو پر ډول يې غږېدلي يوو، راځئ اوس د ماشومانو د کيسې ليکلو طرز روښانه کړو او کوم مهم ټکي چې بايد پکې رعايت شي، پر هغو بحث وکړو. خو له دغه بحث مخکې پکار ده چې دوو مهمو ټکيو ته اشاره وکړم: لومړی- د دا ډول کيسې ليکوال بايد دا ومني چې يو ډير لوی کار ته يې ملا تړلې. دويم دا چې د يوې مور عاطفه، مينه او سرښندنه بايد په ځان کې احساس کړي او يا هم ليکواله پخپله مور وي.

د ماشوم لپاره د کيسې ليکلو اساسي ټکي:

- د کيسې عنوان/نوم بايد د ماشوم لپاره جالب او جذاب وي، ګنې هغه يې د لوستلو لپاره لېوالتيا نه ښيي.
  د بېلګې په ډول: مسخره پيشو، اکو بکو، کيک ورک شو، للو للو، مهربانه چرګه او...
- د متن ژبه بايد د ماشوم د درک او پوهې سره برابره په پام کې ونيول شي او په ټوله کې ساده او روانه وي.
- جملې يې لنډې وي؛ يعنې د هغه ماشوم لپاره چې تازه لوستل کوي، جمله بايد له ۵ يا ٦ کلمو اوږده نه وي؛ خو هغوی چې مثلاً په دويم يا دريم ټولګي کې زدکړه کوي، د هغوی لپاره دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمله تر ۱۲ کلمو اوږده نشي، ګنې بیا هم لوستونکی یې له لوستلو پښېمانه کېږي.

- له لیکنښو باید ډډه وشي؛ خو د اړتیا پر مهال که یوازې (، ـ .) نښې وکارول شي، باک نلري. له دې هاخوا د نورو نښو په کارولو سره د متن په اړه د ماشوم پوښتنې زیاتیږي او کېدای شي د کتاب اصلي محتوا یې له پامه ولویږي.
- د امکان تر حده باید د لیکلو ژبه د ویلو ژبې ته ورنږدې شي، څو ماشوم یې د پوهېدو لپاره زړه ښه کړي او الفاظ ورته اشنا ښکاره شي.
- له استعارو، مبهمو کلمو او جملو څخه دې ډډه وشي او هغه کلمې یا جملې چې آهنګ او وزن لري (شعر)، کارول یې د توجه جلبولو لپاره ځانګړی ارزښت لري.
- د اړتیا پر مهال طنزي جملې د کیسې جذابیت پیاوړی کوي او کله کله ان ځینې احمقانه او د لیونتوب پېښې د ماشومانو پر خوله خندا راولي، چې دا کار هم پر خپل ځای مهم دی.
- په معاصره ژبه دې ولیکل شي. په دې معنا چې د پخوانیو، زړو او سوچه اصطلاحاتو کارول، د کیسې ژبه سختوي او ماشوم ته د کیسې په لړ کې سختې او بې مورده پوښتنې ور پیدا کوي چې باید ډډه ترې وشي.
- دغه راز پردي نااشنا/ نوي اصطلاحات او الفاظ هم باید ونه کارول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د کیسې د متن په لړ کې ځینې انځورونو ته ځای ورکول، د ماشوم توجه جلبوي او د متن لوستلو لپاره تلوسه ایجادوي.
- د لمنلیک موضوع هم اړینه ده چې باید یاده شي؛ لومړی خو باید الفاظ او نومونه د اړوندو ماشومانو له پوهې سره خورا برابر او اسانه وي؛ خو که چېرته اړتیا پېښه شوه، بیا هم لمنلیک پکار نه دی، بلکې د سختو کلمو یا نومونو معنا دې هملته په قوس کې جوخته ورسره ولیکل شي.
- تر وسې باید تراژیدیکو پېښو ته ځای ورنکړ شي، که چېرې لیکوال غواړي عادي پېښې پرې ښایسته او خوندورې کړي، نو د ډېرو ژورو هغو یادون یې اړین نه دی؛ بس محضې چې هم لیکوال خپله هنري پالیسې پلې کړي او هم د ماشوم روان ته زیان وانړوي.
- د کیسې کرکټر/کرکټران هر څوک یا هر څه ټاکل کیدای شي. لکه: حیوانات، نباتات او یا هم نور ژوندي یا غیر ژوندي موجودات. مهمه دا ده چې ماشوم ته په زړه پورې وي.
- ښه ده چې په هره پاڼه کې د کرښو شمېر له لسو لوړ نه شي، امکان لري د کرښو زیاتوالی د ماشوم لېوالتیا او حوصله کمه کړي. البته که تر دغه شمېر هم کمې وي لا ښه ده.
- په ټوله کې باید د کتاب حجم مناسب وي؛ ځکه چې ماشوم هومره صبر نه شي کولای، لکه یو لوی بنیادم یې چې د یو ناول لوستلو لپاره کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د کتاب پوښتۍ، انځورونه،کاغذ، په متن کې د تورو اندازه او ډول (فونټ)، ډيزاين او... مهم رول لري، چې بايد د ماشوم د خوښې او لېوالتيا له مخې په پام کې ونيول شي.

د ماشوم لپاره انځوريزه کيسه يا انځوريز کتاب

د کيسې دا ډول د هر ماشوم لپاره خورا په زړه پورې او جالب وي؛ خو د هغه ماشوم لپاره چې تازه يې لوستل پيل کړي وي يا د الفبا زده کولو پړاو ته ننوتی وي، زيات گټور دی؛ ځکه چې ماشوم له کتاب سره نوی اشنا کيږي او پکار ده چې د دغې اشنايي پيلامه له جذابيت څخه مالامال وي.

په ټوله کې انځوريز کتاب ماشوم ته خوند ورکوي؛ خو دا چې په کوم ډول کتاب کې څه ډول انځور راوړل شي، په لنډو يې لاندې روښانه کوو:

- په انځوريزه کيسه کې بايد انځورونه ژوندي/روان وي؛ يعنې د کيسې په هر پړاو کې بايد د انځور/انځورونو حالت د پېښې او موقعيت په اساس بدلون ومومي او ټول جريان په منطقي توگه تر پايه بدرگه کړي.
- د لوبو شيان انځورول او په مرسته يې بيا د يوې لوبې کيسه بيانول به، خورا په زړه پورې وي.
- د کارتونيکو انځورونو رول هم د ماشوم په لېوالتيا زياتولو کې ډېر مهم دی.

د انځوريزې کيسې گټې:

- ماشوم داسې احساسوي چې گونديې کيسه په ژوندۍ بڼهويني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ماشوم په یو ډول د کیسې توکي د لمس وړ ګڼي او د همدغه احساس له مخې ځان د کیسې په محتوا کې دننه مومي.
- د ماشوم په خیال کې د انځور کارېدلو قوه پیاوړې کېږي.
- ماشوم پخپله پوښتنه رامنځته کوي او پخپله ځواب ورته پیدا کوي.

په دې معنا چې انځوریزه کیسه یا خو بیخي متن نلري او که یې لري هم، نو اصول یې له یوې جملې څخه زیات الفاظ نشي منلی. د همدې لپاره کېدای شي په اړوند انځور کې یوازې د مقصد یوه پېښه بیان شوې وي؛ خو لوستونکی یې په وار وار لوستلو سره، په هر انځور کې نورې پېښې هم پوښتلی او ترسیمولی شي.

- د نورو کیسو پرتله ماشوم له انځوریزې کیسې سره زیاته لېوالتیا ښیي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب

د کتاب تعریف

د تألیف شویو، ژباړل شویو، تدوین یا راټولو شویو او چاپ شویو مطالبو، انځورونو او ارقامو ټولګې ته په هغه شرط کتاب ویل کیږي چې له ۴۸ مخونو څخه کم نه وي.

البته دا تعریف د یونسکو سازمان لخوا وړاندې شوی دی.

د کتاب لیکلو لپاره لاندې ټکي په پام کې ونیسئ:

۱- **مطالعه وکړئ:** د کتابونو او مختلفو لیکنو مطالعه، په لیکوالۍ کې زیات رول لري او د لیکوالۍ مهارتونه ورسره زیاتیږي.

۲- **څېړنه وکړئ:** د علمي، مسلکي او ادبي (ناول او لنډو کیسو) کتاب لیکلو لپاره څېړنه کول یو مهم اصل دی.

۳- **لیکل تمرین کړئ:** څومره چې یو کار ډېر ترسره کیږي، هومره پکې بلدتیا او وړتیا زیاتیږي، همدرانګه په هغه کار کې د نوښت او ښکلا رامنځته کولو لپاره فکري او خیالي پنځوني ته هم لاره هواریږي.

۴- **تداوم وپالئ:** کومې لیکنې مو چې کړې، لږ تر لږه یې یوه ورځ روسته باید وګورئ او ایډیټ یې کړئ. په دې معنا چې په دوامدار ډول ورسره په اړیکه کې اوسئ؛ ځکه که تاسو له خپلې لیکنې دوه یا درې ورځې لیرې پاتې شئ، نو له لیکوال څخه پر لوستونکې بدلیږئ.

۵- **له لیکلو خوند واخلئ:** طبیعي ده، کله چې تاسو یې له لیکلو خوند اخلئ، نو لوستونکي یې هم له لوستلو خوند اخلي. په دې معنا، کله

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې لیکل کوئ خپل احساس ته مو پام وي او همدغه مهال ستاسو احساسات په لیکنه کې لیږدول کیږي او د لوستونکو پام ور اوړي.

٦- فرصت له لاسه مه ورکوئ: کوم وخت چې ستاسو په واک کې دی، ترې ګټه واخلئ، ان که په ورځ کې نیم ساعت هم وي، لیکلو ته یې ځانګړی کړئ.

٧- خپل ځان وپیژنئ: هڅه وکړئ خپل ځان وپیژنئ او دا ځکه چې ځان پېژندنه مو د لیکلو سم لوري ته برابروي.

٨- ټولنیز اوسئ: لیکل باید تاسو منزوي او ګوښی نکړي؛ ځکه چې د خلکو خبرو او کړو وړو د څرنګوالي په اړه پوهاوی د لیکوالۍ یوه برخه ده او ستاسو د معلوماتو او لیکنو پانګه زیاتوي.

٩- نظرونه راټول کړئ: داچې لیکنه یا کتاب په ټولنه کې محبوبیت پیدا کړي، نو په دې اړه د مختلفو کسانو نظرونه واخلئ.

١٠- همفکره ملګري ومومئ: همفکره دوستان ستاسو د لا ښې او ګړندۍ لیکوالۍ په برخه کې مرستندوی ثابتېدلی شي.

١١- د پام اړولو عوامل لېرې کړئ: په داسې حال کې چې قلم او کاغذ درسره وي او لیکل کوئ؛ نو لکه ټیلیفون، تلویزیون، راډیو او نور له ځانه لېرې کړئ.

١٢- د شرایطو له مخې تمه ولرئ: که چېرې دا ستاسو د لیکلو لومړی کتاب وي؛ نو دا تمه مه کوئ چې هغه دې په یوه/دوو یا څو میاشتو کې بشپړ شي؛ ځکه دا کار وخت غواړي او دا هم مه هیروئ چې تاسو په دې لاره کې نوی ګام ایښی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳- بیړه مه کوئ: د لیکنې یا کتاب د ژر بشپړېدا لپاره له بیړې کار مه اخلئ، ستاسو دا کار دوامدار او ان ورځنی دی، نو ښه ده چې د مهالویش له مخې په کراره پر مخ لاړ شئ.

۱۴- په مناسبه اندازه خوراک وکړئ: د دې لپاره چې باید د لیکلو پر مهال ځیرک، بیدار او عادي حالت کې واوسئ، نه کم او نه زیات خوراک وکړئ.

د داستاني او غیر داستاني کتابونو ترمنځ لنډ توپیر

په ټوله کې د هر کتاب لیکلو لپاره تقریباً ورته اصول په پام کې نیول کیږي؛ خو چې کله د لیکلو چوکاټ او محتوا ته یې ورننوځو، دغلته بیا خامخا کړنلاره بدلیږي؛ یعنې د غیر داستاني کتابونو محتوا په مستقیم ډول د واقعیتونو له مخې بڼه مومي، خو د داستاني کتابونو هغه بیا، پر تخیلي او تصوري پېښو راڅرخي.

د داستاني کتاب په اړه مو د پام وړ بحث کړی، اوس راځو غیر داستاني کتاب ته، چې د کومو اصولو له مخې څنګه لیکل کیږي؟

غیرداستاني کتاب

د غیر داستاني کتاب په لیکلو کې څلور پړاوونه په پام کې نیول کیږي:

۱- د موضوع ټاکل او په اړه یې مطالعه.

۲- د لیکلو لپاره چمتووالی او د لیکلو پیل.

۳- د متن سمښت (ایډیټ).

۴- د پوښتنې او متن بڼاوښت/ډیزاین.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی پړاو: <u>داسې موضوع وټاکئ چې په اړه يې معلومات ولرئ!</u>

- کله چې غواړئ خپله ټاکلې موضوع وغځوئ او د کتاب په بڼه يې مجسمه کړئ، نو تر ټولو مهم ټکی دا دی چې تاسو بايد د اړوندې موضوع په اړه کافي معلومات ولرئ او که يې نه لرئ، نو تحقيق او پلټنه وکړئ، څو په دې هکله ستاسو نيمګړي معلومات بشپړ شي؛ دا ځکه چې تاسو د واقعيتونو د عرضه کولو هوډ کړی، بايد د دغه ماموريت يا مسووليت په برخه کې رښتيني پاتې شئ او پخپله خپل باور ته صدمه ونه رسوئ.
- د اړوندې موضوع په اړه مهم کتابونه مطالعه کړئ! له دغې مطالعې سره مو نه يوازې معلومات زياتيږي، بلکې د مختلفو ليکوالانو د ليکلو له طرز او سبک سره هم آشنا کيږئ چې د ليکلو په برخه کې ستاسو له ذوق سره خورا مرسته کوي.
- خپل نظريات او د مطالعې پايلې مو، ان د مطالعې او مشاهدې پر مهال يادښت کولای شئ، دا کار مو د کتاب ليکلو د پروژې په بشپړېدا کې درسره زياته مرسته کولای شي.
- که چېرې څېړنيزه يا علمي موضوع مو ټاکلې وي او غواړئ څېړنيز يا علمي کتاب وليکئ، ښه ده چې د اړوندو ټولو موضوعاتو او موادو عنوانونه په يو نوملړ کې وليکئ او بيا يې د راټولولو لپاره لاس په کار شئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- خپل تحقیق او مطالعه پیل کړئ، معلومات مو زیات کړئ، که هغه د کتابونو له لارې وي، که له کارپوهانو او استادانو سره د مرکې له لارې او یا هم د انټرنټ او... له لارې.

دویم پړاو: <u>د لیکلو لپاره باید پوره چمتووالی ولرئ!</u>

- تاسو د یوې موضوع په اړه معلومات راټول کړي او غواړئ د کتاب بڼه ورکړئ. نو مخکې له دې چې قلم را واخلئ یا کمپیوټر ته کښېنئ او لیکل پیل کړئ، باید د لیکنې ژبه مو ساده او روانه وي، ګڼې بیا د خپل کتاب/لیکنې د اغېزمنتیا او اهمیت په اړه چا ته قناعت نه شئ ورکولای.
- لومړی خو له کوم ځنډ پرته خپل لیکل پیل کړئ، بله دا چې د موضوع غځولو او لیکلو په لړ کې خپل نظر، خلاقیت او نوښت هم ونه سپموئ.
- سختې او لهجوي کلمې او جملې مه کاروئ، څومره چې کولای شئ په روانه او عامه ژبه لیکل وکړئ.
- له زیاتو او اضافه توضیحاتو ډډه وکړئ، که غواړئ چې کتاب مو لوستونکي ولري، نو د خپل مهارت له مخې وړو - وړو کیسو ته پکې ځای ورکړئ، جالبې او په زړه پورې پېښې او مثالونه پکې راوړئ؛ په دې سره د کتاب محتوا د لوستونکو لېوالتیا خپلوي او کتاب مو نامتو کیږي.

دریم پړاو: <u>د کتاب د متن سمښت/ایډیټ</u>

(c) ketabton.com: The Digital Library

- مخکې له دې چې د متن پر سمښت پیل وکړئ، د دویم شخص په توګه اړوند متن په لوړ غږ ولولئ، په دغه کار سره کولای شئ، د یو لوستونکي په توګه سم او بې پرې قضاوت وکړئ او له مخې یې په متن کې په سم او وړ ډول سمښت رامنځته کړئ.
- د متن سمښت د لیکوالۍ مهمه برخه ده چې که صداقت او دقت پکې وشي، نو ستاسو د زحمت ګوهر به را برسېره کړي. لیکلی کتاب مو د ایډیټ لپاره یو بل متخصص شخص ته هم سپارلی شئ، کېدای شي د هغه له خوا د متن په سمښت کې هغه زړه خوږې ونشي، لکه ستاسو لخوا یې چې د امکان اټکل کېږي.

څلورم پړاو: د کتاب د پوښتۍ او متن بڼاوښت/ډیزاین

- د کتاب د بڼاوښت پړاو هم خورا مهم دی، هر څومره چې د یو کتاب ښکاره بڼه ښکلې او د پام وړ وي، همغومره زیاته توجه هم ور اوړي. کله چې یو لوستونکی کتابپلورنځي ته د کتاب پیرلو لپاره ورځي، په سر کې یې د کتاب پر پوښتۍ سترګې لګېږي او ورته ځیر کېږي، روسته یې دوه درې ځله په چټکۍ پاڼې اړوي او بیاد کتاب پېژندنې په مخ کې تم کېږي؛ نو که چېرې د اړوند کتاب پوښتۍ سمه بڼاو شوې وي، راکښون پکې پروت وي، د کتاب دننه متن په جذاب او روښانه ډول ترتیب شوی وي او د هرې موضوع عنوان په هنري جامه سمبال شوی وي، بیا نو که لوستونکی په جیب کې پیسې ولري، د بل کتاب پیرلو ته زړه نه ښه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درسي کتاب

د يوې موضوع يا مضمون په اړه د هغو بحثونو ټولګه ده چې په ښوونيز نصاب کې د اړوند مضمون د درسي مفرداتو مطابق او د منل شويو درسي ساعتونو سره برابر چمتو کيږي.

درسي کتاب معمولاً د مختلفو څېرکو په چوکاټ کې تدوينيږي او د ښه پوهاوي لپاره پکې ګرافونه، جدولونه، انځورونه، کارتوني تصويرونه او معياري شکلونه راوړل کيږي.

درسي کتاب د رسمي او ټاکليو اصولو له مخې ليکل کيږي چې دلته نه يوازې د ځينو الفاظو او جملو د تکرار مخنيوی جدي نه ګڼل کيږي، بلکې ارزښت هم ورکول کيږي؛ ځکه چې په درسي کتاب کې يوازې د زدکوونکو پوهېدل مهم دي او د ښوونيز نصاب چمتوکوونکي استادان او ماموران د خپلو تجربو او لايحو له مخې اړوند درسي مواد داسې ترتيبوي چې هم د زدکوونکو په سويه برابر وي او هم يې د زده کولو لپاره د پام وړ ګرځېدلي وي.

مخکې د زدکوونکو د سويې خبره وشوه، خو د تفکيک په اړه يې لا څه نه دي ويل شوي، هغه په دې معنا چې د زدکړې بهير د اندازه کېدو وړ نه دی او د عمر تر پايه هم زدکړه کېدلای شي؛ خو که دلته يوازې د ښوونځي، انستيټوټ يا پوهنتون دورې د يو مثال له مخې په کلونو محاسبه کړو، نو دا لړۍ تر شپاړسو کالو رسيږي او په دغه شپاړس کلن بهير کې د عمر رديفونه/کتګورۍ خامخا سره تفاوت لري چې له مخې يې د عمر او پوهې په اساس د زدکوونکو سويه تشخيص کيږي. د بېلګې په ډول: ماشوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

معمولاً په اووه کلنۍ کې ښوونځي کې شاملېږي او په دغه پیل کې ایله کولای شي چې د حروفو او اعدادو زده کولو ته خوله جوړه کړي، جملې خو پرېږده، حتا د کلمو زده کول به هم ورته ستونزمن کار وي، البته که ځینې کلمې د یو شمېر ماشومانو په ذهن کې ځای نیسي، نو هرومرو به یې د هغو شکلونه په نښه کړي وي، ګنې د تورو له مخې یې ترکیب یا پېژندل ځکه ورته ستونزمن دي، چې هغوی لا په بشپړ ډول الفبا توري نه دي پېژندلي، د غړونو او یوځای کولو موضوع خو یې بیخي لېرې ده.

له همدغه امله باید دا اړین ټکی په پام کې ونیول شي، چې د درسي کتابونو د لیکلو لپاره سني ردیف او ټولګی په پام کې نیول له اساسي شرطونو څخه شمېرل کېږي. مثلاً: د ابتدایي دورې کتابونه باید تر شپږم ټولګي پورې په شپږو ردیفونو کې ولیکل شي؛ یعنې د دویم ټولګي زدکوونکی د لومړي ټولګي زدکوونکي پرتله یوڅه زیاته زدکړه او پوهه لري، همدارنګه د دریم ټولګي زدکوونکی بیا د دویم ټولګي له زدکوونکي څخه د درک او پوهې له مخې لوړ دی او په ترتیب سره تر شپږم ټولګي پورې. نو دلته شرط همدا دی چې باید د هر کال/ټولګي په سویه برابر کتاب ولیکل شي، څو اړوندو زدکوونکو ته دا فکر ور پیدا نشي چې ګواکې د ټاکلي کتاب محتوا پېچلې، بې مفهومه او یا د دوی له سویې لوړه یا ټیټه ده او په یو ډول ورته اړ وېستل کېږي چې د زده کولو تمثیل یې وکړي.

البته یو بل مهم ټکی د یادولو دی چې درسي کتاب له نورو کتابونو سره د ځینو محدودیتونو او قوانینو له مخې په توپیر چمتو کېږي. لکه: د ټاکلو درسي ساعتونو او وخت له مخې د پاڼو او مخونو شمېر، د زده کولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظرفیتونه، فردي تفاوتونه، د سمښت لپاره نرمښت او شرایطو سره توافق، د زدکړې چاپېریالیز توپیرونه او نور په پام کې نیول. همدارنګه هغه عناصر چې د دغه کتاب په جوړښت کې اړین او مهم دي، یوازې نومونه یې اخلو: نوم/عنوان، لیکلړ، سریزه، تولیزه موخه، ښوونیزې موخې، فصل بندي، انځورونه، جدولونه، ګرافونه، متن او د اړتیا پر وخت مناسبه ډلبندي او لنډېزونه.

ښه درسي کتاب

په ټوله کې ښه درسي کتاب نه یوازې د زدکوونکو خوښېږي، بلکې د تدریس په برخه کې د ښوونکو د لېوالتیا لامل هم ګرځي او بالاخره د ښوونکي او زدکوونکي ترمنځ د یوې ښې او اغېزمنې اړیکې حیثیت خپلوي.

د اوسنیو درسي کتابونو محتوا د لاندې عنوانونو له مخې ترتیبېږي:

ټولیزه موخه، ښوونیزې موخې، مثالونه، تمرینونه، فعالیتونه، کورنۍ دندې، پوښتنې او ورسره اړوند نور فعالیتونه او عملي کارونه.

دا چې تر کومه حده دغه چوکاټ ښه اغېز لرلی دی، کاش د یوې رسمي سروې له لارې یې پایله څرګنده شوې وای؛ خو په هر حال، په ټوله کې ویلی شو چې د زدکوونکو ښه پوهاوي لپاره باید درسي کتابونه په داسې مهارت ولیکل شي چې نه یوازې ژبه یې ساده او محتوا یې نوې وي، بلکې دومره جذابیت پکې نغښتی وي چې ښوونکی د ښوونې پر مهال او زدکوونکي د زده کولو پر مهال له ځان سره وساتي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درسي کتاب لیکلو مهمې لارښوونې:

- د کتاب ټولیزه موخه باید د دغه کتاب د محتوا له مخې ترتیب شي او یا محتوا باید له ټولیزې موخې سره په ټکر کې نه وي.
- د درسي موادو ترتیب باید په داسې مهارت ترسره شي چې زدکوونکي یې د لوستلو او زده کولو پر وخت ترې مخ وانړوي.
- محتوا یې باید جذابه او د بیان ژبه یې ساده او روانه وي. دغه راز د معیاري سبک کارولو ترڅنګ، انشایي او املایي تیروتنې هم ونلري.
- په زړه پورې او هڅوونکو مثالونو، انځورونو او تجربو ته پکې ځای ورکړ شي.
- د هغو کلمو، جملو او پیغامونو له کارولو باید ډډه وشي چې پاروونکې وي یا هم د قانون او ارزښتونو پر وړاندې منفي مفکوره خپروي.
- د زدکوونکو د ابتکار او خلاقیت لپاره باید د اړوند کتاب د جز په توګه، ځانګړې مناسب درسي مواد او پوښتنې ترتیب شي.
- د هر څپرکي د اړوندو موادو لنډیز حتمي دی او دا لنډیز باید د څپرکي له تشریح نه وړاندې داسې ځای پرځای شي چې زدکوونکی د مفهوم اخیستو لپاره ترې ګټنه وکړای شي.
- تر ډېره باید په تمرینونو، پوښتنو او کورنۍ دندو یا ژوندي فعالیتونو باندې تمرکز ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- مطالب باید نه دومره اوږده وي چې له زدکوونکو اصلي درس ورک کړي او نه دومره لنډ وي چې اړوند درس پکې ګونګ یا نیمګړی پاتې شي.
- فارمولونه او معادلې باید په Equation اپشن کې وکارول شي، له دې پرته ګډوډیږي.
- اړوند مطالب باید د یو منطقي او اصولي ترتیب له مخې ځای پر ځای شي.
- د زدکوونکو عمر او ټولګي ته په پام، باید د کتاب محتوا برابره شي.
- هر مطلب باید داسې چمتو شي چې پکې د زدکوونکو عملي کار د اړوند مطلب یوه برخه وي.
- یوازې دا نه چې پاراګرافونه باید لنډ وي، بلکې د پاراګراف په ترکیب کې د جملو لنډوالی او ساده والی هم خورا ارزښت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ترتیبولو تولیزې ځانګړنې

دا خو ښکاره ده چې یو کتاب له کاغذ او لیک (متن) څخه بڼه مومي؛ خو دا چې په روان بحث کې د لیک (د کتاب دننه محتوا) موضوع مطرح ده او دغه برخه یوازې په لیکوال پورې اړه لري، نو ښه ده چې د همدې موضوع پر اجزاوو او موادو رڼا واچو.

د کتاب لیکلو او ترتیبولو ځانګړنې:

- **د پوښتۍ ډیزاین او نوم:** په محتوا پورې اړوند په مناسب ډبل لیک سره د کتاب نوم کارل او د پوښتۍ بڼاوښت/ډیزاین.
  - په معمول ډول د پوښتۍ په ټیټه برخه کې په (۱۴ فونټ کې) د لیکوال/ژباړن نوم، (البته د نوم لیکلو لپاره د موقعیت ټاکل په ذوق او خوښې پورې هم اړه لري).
  - په ادبي کتاب کې د ژانر معلومول (ناول، شعري ټولګه، طنز، خاطرات او...).
  - د ذوق له مخې د کتاب نوم اړوند یوه لنډه توضیح (البته شرط نه ده). خو دا یادون باید وشي چې د پوښتۍ پرمخ تر دغو مشخصاتو زیات څه لیکل نه دي پکار؛ ځکه چې هم له لوستونکي د موضوع اصلي عنوان ورکیږي او هم د کتاب پوښتۍ باندې ګڼه ګوڼه ښه نه برېښي.
- **د کتاب نوم:** د کتاب دننه د لومړۍ پاڼې پر لومړي مخ هم د پاسنیو جزیاتو کټمټ کارل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **کتاب پېژندنه:** په دویم مخ کې د اړوند کتاب ځانګړنې او نېټه کارېدل دي او په پای کې یې د خپرندوی پېژندګلو او حقوقي یادښت ته هم ځای ورکول کېږي.
- **بسم الله:** د دویمې پاڼې په لومړي مخ کې د بسم الله لیکل.
- **ډالۍ/پیغام:** په بل مخ کې یې د ډالۍ پیغام ته ځای ورکول؛ (خو دا کار هم په ذوق پورې اړه لري، شرط نه دی).
- **لیکلړ:** د دریمې پاڼې په لومړي مخ کې لیکلړ ته ځای ورکول.
- **تقریظ/ستاینه:** د شتون پر مهال له لیکلړ روسته تقریظ ځای پرځای کول؛ خو که نه وي، اندېښنه یې مهمه نه ده.
- **پیلیزه او سریزه:** ورپسې بیا پیلیزه او بیا هم سریزه.

یادښت: شاید ځینو ته دا پوښتنه پیدا شي چې د پیلیزې او سریزې ترمنځ توپیر څه دی؟ اسانه یې درته وایم، پلیزه تر سریزې مخکې راځي او په دې کې لیکوال په مستقیمه توګه له لوستونکي سره د اړوند کتاب د لیکلو او په ټوله کې د چمتو کولو په اړه یې خبرې کوي؛ یعنې ولې یې دغې موضوع ته پام شو او په څومره وخت کې یې څنګه اړوند مواد ترتیب او یو کتاب کې راټول کړل؟ دغه راز هغه کیسې هم کولای شي چې د یاد کتاب په چمتووالي کې له ستونزو، تجربو، مشاهدو او... سره مخ شوی دی.

خو سریزه بیا یوازې د کتاب په محتوا پورې اړه لري او په لنډه توګه د ټولو مطالبو تعریف پکې بیانیږي؛ البته یو ټکی چې باید

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېر نشي، دا دی چې پیلیزه یوازې لیکوال لیکلی شي؛ خو سریزه هم پخپله لیکوال لیکلای شي او هم یې بل څوک.

- **متن:** بیا ستاسو د ټاکل شوي ترتیب له مخې د کتاب متن کاږل.
- **لمنلیک/تللیک (Footnote):** کله کله په متن کې ځینې اصطلاحات او کلمات راځي چې توضیح او ژباړې ته اړتیا لري یا دا چې د ځینو نقل قولونو د سرچینو یادون ته اړتیا پېښیږي، په دغسې مواردو کې له لمنلیک نه ګټه اخلو.

  البته لمنلیک په هغه مخ کې راځي، په کوم کې چې ګونګ او د توضیح وړ الفاظ/کلمات وي؛ معمولاً لمنلیک د پاڼې په ټیټه برخه کې راوړل کیږي.
- **سرچینې/منابع:** د کتاب پای کې د هغو سرچینو یادول مهم دي چې د معلوماتو ترلاسي لپاره ترې ګټه اخستل شوې وي.
- **ویپانګه:** د ذوق یا اړتیا له مخې د اړوند متن د سختو یا ناآشنا کلماتو ویپانګه/د لغاتو ذخیره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکنښې

لیکنښې: هغه بې غږه منل شوي سمبولونه دي چې د لیک اسانه لوستلو او په متن کې د غږونو د حالت ښېلو لپاره کارول کیږي.

منل شوي په دې معنا چې په هره ژبه کې کارول کیږي او په هره ژبه کې ورته ځانګړی نوم لري. لکه په انګریزي کې Punctuation، په روسي کې (زنکي پروه پیسانیا)، په پارسي کې علامات یا علامت ګذاری او په پښتو کې ورته لیکنښې وايي.

د لیکنښو ارزښت: کله چې په متن کې لیکنښې پر خپلو ځایونو وکارول شي، نو نه یوازې متن په اسانه لوستل کیږي، بلکې د غږ او ټون په بدلولو، د مفهوم له مخې د متن روښانه کولو، هنري کولو او جذابیت کې هم مهم رول لري.

دلته اړوندې مهمې او عامې نښې له بېلګو سره روښانه کیږي:

- **کامه(،):** کامه په ځینو نورو ژبو کې د واو بڼه لري؛ خو په پښتو کې د چپه پېښ یا چپه واو په شان ده چې خورا مهم رول یې خپل کړی دی.

کامه تل د کلمو او نومونو بېلولو رول لري، همدارنګه د لنډې دمې او د (او) له تکرار څخه د مخنیوي لپاره کارول کیږي.

لکه: زرګۍ، اسلم، عبدالله، مینه. که چیرې همدا نومونه داسې ولیکو: زرګۍ او اسلم او عبدالله او مینه او...
چې د (او) د تکرار له امله د ټول متن خوند له منځه ځي او لوستونکی یې له لوستلو ډېه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يا په کيسه کې: حسيب ښوونځي ته لاړ، هغه له واجد سره يو ځاى ټولګي ته ننوت، بکسې يې له اوږو وښويلې او...

- **کامه ټکى(؛):** دا نښه په پښتو کې ځنډنښه هم ګڼل کيږي چې د کامې(،) پرتله د لږ څه زياتې دمې لپاره کارول کيږي. همدارنګه د هغو اوږدو جملو د جلا کولو لپاره راځي چې په ښکاره خپلواکې وي؛ خو په معنا کې يو تربله سره تړوا ولري. همدارنګه په هغو جملو کې چې (خو، اما، ځکه چې، يعنې) کلمې راځي، له هغو څخه مخکې کارول کيږي.

لکه: افغانان د سولې تږي دي؛ خو شرايط يې په ارامه نه پرېږدي.

يا: زه لوړې زدکړې نشم کولاى؛ ځکه چې معاش مې کم دى. او...

- **ټکى(.):** د بشپړې درېدا په هدف کارول کيږي. معنا دا چې کله جمله يا پارګراف ختميږي، په پاى کې يې بايد ټکى کېښودل شي. دغه راز په لنډيزونو کې هم ترې ګټه پورته کيږي.

لکه: پاسنى پارګراف يې ښه بېلګه ده.

يا: ا.ا.ج يا م.م او نور.

- **شارحه(:):** د يوې موضوع د روښانه کولو، تحليلولو او ويشلو په مفهوم راوړل کيږي.

لکه په لاندې ډولونو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د انسان د بدن غړي:
- د کابل څلورو خواو ته لاندې ولایتونه پراته دي:
- یو کال په څلورو فصلونو ویشل کیږي:
- نوموړي وویل:

❖ **سوالیه(؟):** د هغې جملې یا وینا په پای کې کارول کیږي چې پوښتنه پکې مطرح وي.

لکه: ستا نوم څه دی؟ افغانستان د اسیا په کوم لوري کې موقعیت لري؟ او ...

❖ **ندایه(!):** مخاطب ته په غږ کولو، د امر په کولو او یا له چا نه د یو څه غوښتلو پر مهال کارول کیږي.

لکه: بریالیه! یو ځل دلته راشه! دا کتاب خو ما ته راکړه!

❖ **کش(ـ):** دا نښه د نوم او ضمیر تکرارېدو د مخنیوي لپاره د جملې په سر کې کارول کیږي؛ یعنې معمولاً په کیسه کې د کرکټر د وینا لپاره ترې ګټه اخیستل کیږي.

لکه:

هغه وویل:

- ولې مکتب ته نه وې راغلی؟

ځواب مې ورکړ:

- ناروغ وم.
- ډاکټر ته لاړې.
- هو، بلها درمل یې راکړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ **لیندۍ یا قوسونه( ):** په لیندیو کې د مبهمو کلمو یا نومونو، اصطلاحاتو او مخففاتو په اړه وضاحت ورکول کیږي.

لکه: ا.ا.ج (د افغانستان اسلامي جمهوریت)،

هوسۍ (زمور ښوونکې) مې بازار کې ولیده.

او ستراتیژي (تګلاره)

یا هم داسې: چې هیر دې نشي، دا ځل د (فېسبوک) ناول راته راواستوې.

❖ **غبرګې لیندۍ/قوسونه«»:** کله چې په متن کې د بل چا نقل قول یا نظر را اخیستو ته اړتیا پیښیږي، نو باید په دغو دوو لیندیو کې راوړل شي.

لکه: د ولسمشر دغې خبرې چې «افغانستان باید د نړۍ په اقتصادي او ترانزیتي څلورلارې بدل شي» خوند راکړ.

یا: استاد وویل: «ژبه د یوې ټولنې د هویت مهمه برخه ده».

❖ **درې ټکي(...):** د یو نوم او کلمې نه ښودلو یا د دوام او یا په ښکاره د یو نوم/برخې نه څرګندولو او یا هم د (داسې نور) په موخه کارول کیږي.

لکه: زیاتره دولتي زمکې د ... مشرانو لخوا غصب شوي دي.

یا: اوس په اقتصادي، فرهنګي، سیاسي او... برخو کې زیات پرمختګ شوی دی.

یا: وچه میوه لکه: ممیز، بادام، پسته، نخود، غوزان او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **درې ستوري(***):** دا د ځپرکو د بدلولو يا د برخو بېلولو په موخه کارول کيږي چې تر ډېره په ډرامه، ناول يا کيسه کې ترې ګټنه کيږي.
- **مايل خط(/):** دا نښه چې په همدغه کتاب کې هم کارول شوې، د (يا، يعنې) په معنا ترې استفاده کيږي.

  لکه: مقاله/ليکنه، سوژه/موضوع، پايله/نتيجه او...
- **تلکرښه/انډر لاين(U):** هغه عنوان، کلمه يا جمله چې ليکوال يې مهمه بولي او غواړي د لوستونکي پام ورته جلب کړي، نو له تلکرښې استفاده کوي.

  لکه: مطالعه د ليکوالۍ يو اصل دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ليکنښو کارولو او د متن ترتيبولو په اړه ځينې مهمې لارښوونې

❖ **په متن کې د کلمو ترمنځ واټن په پام کې نيول:** په معياري ډول د دوو کلمو ترمنځ بايد د سپېس «واټن» تشه يو ځل کېکاږل شي.

❖ **د ليکنښو په کارولو کې معياري واټن رعايتول:** ګڼې کېداى شي د لوستلو پر مهال لوستونکى له ستونزې سره مخ شي.

دا موضوع په دغو څو مثالونو کې روښانوو:

➢ د جملې په پاى کې چې کله ټکى، کامه، شارحه، ندايه او يا کومه بله نښه ږدئ، نو د جملې د پاى کلمې پورې يې ونښلوئ. **مثلاً:** د روستۍ کلمې او نښې ترمنځ سپېس يا واټن مه کاروئ. له دې پرته د ځينو بدلونونو له کبله کېداى شي د هغې نښې ټاکلى ځاى هم بدل شي؛ يعنې د کرښې بشپړېدو يا انټر کولو سره هغه لاندې کرښې ته راشي او...

➢ د نومونو يا کلمو په بېلولو کې هم چې کله کامه کاروو، نو کامه بايد د لومړۍ کلمې سره نښتې او ورپسې بلې کلمې سره يو واټن ولري. **لکه:** مېز، څوکۍ، ټولګى او...

➢ که چېرته کامه يا نورې نښې په داسې توګه وکارول شي چې هم د لومړنۍ او هم د ورپسې کلمې ترمنځ يو- يو واټن ولري، نو بيا به په متن کې د ځينو بدلونونو يا انټر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو له امله اړوند نښه بې مفهومه او ځانته پاتې وي.

لکه: کتاب ، قلم ، کتابچه ، مېز ، څوکۍ ، تباشیر او ...

- د لینديو يا قوسونو له کارولو سره بايد د ليندۍ دننه په دواړو خواوو کې د متن او لینديو ترمنځ واټن په پام کې ونه نيول شي؛ ځکه چې کېدای شي د کمپيوټري بدلون يا د کرښې بشپړيدا پر مهال يوه ليندۍ پاس کرښه کې پاتې شي او بله د اړوند متن سره لاندې کرښې ته ولېږديږي او يا هم بالعکس.
- په ټوله کې ويلای شو چې نښې خپلواکې نه دي او معمولاً د لومړۍ کلمې يا جملې اړوند ګرځي؛ خو دا چې دلته د لينديو موضوع هم مطرح ده، نو دواړه ليندۍ يوازې په هغه متن پورې اړونديږي چې په منځ کې يې شتون لري او بايد نښتې ښه ورسره ولري.
- د مايل (/) خط په اړه هم يادون مهم دی او هغه دا چې د دغه خط دواړو خواوو ته بايد کلمې نښتې ښه ولري او هېڅ ډول واټن ته پکې اړتيا نشته؛ ځکه چې له مايل خط روسته کلمه د لومړۍ هغې اړوند او همفهومه ده او مايل خط د دواړو کلمو د بېلوالي په هدف نه، بلکې د تړاو په موخه کارول کيږي، چې له دې پرته کېدای شي د کمپيوټري بدلون له امله د دواړو کلمو ترمنځ تړاو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفهوم تر پوښتنې لاندې راولي. **لکه:** لیک/خط، ډیل/معامله، پوستکالی/سافټویر او...

- ❖ **د کرښو ترمنځ واټن** (Single Line Spacing)**:** د کرښو ترمنځ واټن باید د یوې مناسبې کرښې په اندازه وي.
- ❖ **لیکبڼه** (font)**:** د هرې برخې او سویې لپاره باید مناسبه لیکبڼه غوره شي؛ خو د کتاب دننه متن لپاره واضحه او ساده لیکبڼه خورا مهمه ده.
- ❖ **لیک کچ** (font size)**:** معمولاً د لیک کچ (سایز) باید ۱۲/۱۳ وي.
- ❖ **شمېرې کارول:** په متن کې د عنوانونو او اجزاوو لپاره د شمېرو او الفبا له زیاتو کارولو باید ډډه وشي، ګنې د لوستلو پر مهال له لوستونکي لوری ورکیږي.
- ❖ **د متن برید:** د کرښو د پای سرونه باید سره برابر وي؛ یعنې متن باید (Justify) شوی وي.
- ❖ **شمېرې/ارقام او عدودونه:** ښه ده چې په متن کې له پښتو عددونو کار واخلئ؛ خو که څوک لاتینې اعداد کاروي، باک نه لري. البته د پام وړ خبره دا ده چې د کتاب له پیله تر پایه باید شمېر په یوه ژبه وي، که هغه لاتیني یا پښتو وي، توپیر نه کوي، مهمه دا ده چې په مسلسل ډول د یوې ژبې شمېر وکارول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **ځانګړي معلومات:** که په متن کې جدول یا انځورونه کارېدل، نو د انځور اړوند لنډ معلومات/عنوان باید د انځور لاندې او د جدول هغه د جدول پر سر ولیکل شي.
- **ټب/Tab:** د هر پارګراف د سر کرښه په یو ځل ټب Tab کېکاږلو سره دننه بوځئ. البته دا ځانګړنه یو ډول سلیقوي او ذوقي وبولئ؛ ځکه په ځینو کتابونو کې ورته توجه نه کېږي؛ خو په هر حال، تاسو هم د خپل ذوق له مخې مخکې لاړ شئ، لکه زه.
- **د مخونو شمېرې:** د مخونو شمېرې د کتاب د اصلي موضوع د پیل له مخ څخه پیلیږي؛ یعنې که له څپرکو نه استفاده شوې وي، له لومړي څپرکي شمېره پیلیږي. البته له دې مخکې مخونه (د بسم الله تر مخ پورې) د الفبا یا رومي شمېرو په مرسته په نښه کیږي او له هغو مخکې نور مخونه نه شمېرې لري او نه الفبا توري؛ هغه یوازې د عنوان/نوم او ډالۍ مخونه دي.
- **سرچینې/منابع:** سرچینې د کتاب د پای برخه کې په څو ډولونو کارول کیږي؛ خو زه یې یوازې درې ډوله درته راخلم:

لکه: د لیکوال تخلص، د لیکوال اصلي نوم، (د خپرېدا کال)، د کتاب یا مقالې یا رسالې نوم، خپرندوی، ښار/ځای.

بېلګه: کمال، کمال الدین، (۱۳۸٦ل)، مدیریتي مهارتونه، بیهقي خپرندوی، کابل.

یا: لیکوال، کتاب/مقاله، ژباړن، خپروندوی، ځای، چاپ کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلګه: حمیدی، نسرین، شنه کوتره، ژباړنه، هوسۍ الفت، افغان خپرنځی، کابل، ۱۳۹۷ل.

یا: لیکوال، کتاب/مقاله، کال

بېلګه: حبیبي، عبدالحی، پټه خزانه، ۱۳۲۲ل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځينو نومونو، اصطلاحاتو او فعلونو تفکيک او کره کول

دا بيخي ناسمه ادعا ده چې وايي:

(پښتو چې څنګه ويل کيږي، همغسې ليکل کيږي).

البته په سر کې يو بل مهم يادون کوم او هغه دا چې په مرکب نوم يا کلمه کې د واټن (سپېس) او (ه) توري لپاره په هممهالي ډول هېڅ ځای نشته او دا په پښتو ادبياتو کې له پخوا منل شوی اصل دی؛ دا چې دغه اصل د کمپيوټر په دوره کې په بشپړ ډول نه دی رعايت شوی، لاملونه يې په ټوله کې له واحد او ټاکلي معيار پرته د ليکوالانو او اديبانو لهجوي او ځان ځانته فعاليت دی او ترڅنګ يې په هېواد کې له کلونو راهيسې د سياسي بحران، فرهنګي يرغل او ټولنيزې ګډوډۍ د دوام منفي اغېز هم له پامه نه شو غورځولی.

دا چې دا اصل په تدريجي ډول منل کيږي، دليل يې دا دی چې کله په فردي توګه يې معياري او منطقي بڼه ښودل شوې يا ښودل کيږي، نو طبعاً د دا ډول بدلون لړۍ به ورو او له سليقوسره جوخته روانه وي؛ ځکه چې منل يې په ټولنه کې ستونزمن او له عادت ليرې بريښي؛ خو دا بايد هېر نشي چې انسان د خپل خاصيت له مخې له هر نوي ښيز سره عادت کيدلای شي؛ اما د دغه عادت موده له مخکې نه شي ټاکل کيدای، نو اړينه دا ده چې دغسې قاعدې بايد د يو رسمي ارګان يا ټولنې لخوا د يو معيار په بڼه د منلو لپاره وړاندې شي.

د ياد واټن د نشتوالي ثابتېدا په اړه خورا زيات مثالونه شته چې اوسمهال په بشپړ ډول منل شوي هم دي؛ خو مهمه موضوع دا ده چې نور بايد د سليقو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او خپلچارۍ له تنګ ماحوله راووځو او هر ګام د یو ټاکلي معیار له مخې پورته کړو.

د بېلګې په توګه: ډه ډه/ډډه، زه ړه/زړه، له پاره/لپاره، برخه من/برخمن، برخه لیک/برخلیک، هیله من/هیلمن، شته من/شتمن، پانګه وال/پانګوال، وسله وال/وسلوال ورپه سې/ورپسې، هغه سې/هغسې، کومه سې/ کومسې، دغه سې/دغسې یا بیړه نۍ/بیړنۍ، ننه وتل/ننوتل او...

که په دې اړه زه پوښتنه وکړم چې ولې د ځینو کلمو لپاره یاد اصل منل شوی او د ځینو لپاره نه؟ شاید ځینې فکرونه ځواب او دلیل ورته ولري؛ خو ګمان نه کوم چې د ځواب یا دلیل منطق یې هومره پیاوړی وي چې د نوي فکر ترخنګ د ټکنالوجۍ سراسري پراختیا هم په اسانه قانع کړي.

دغه راز په ځینو نورو مواردو کې هم د (ه) توري د کارولو پر سر اختلاف شته، چې ځینې یې ګرامري او مفهومي توپیر ته پام نه کوي او لکه څنګه چې ویل کیږي، د هر حالت لپاره یې همغسې یو شان لیکي؛ خو ځینو بیا دا توپیر منلی او له قاعدې سره سم روان دي.

لکه: په خپله/پخپله، زده کړه/زدکړه، زده کوونکی/زدکوونکی، په کار/پکاراو...

د یادولو ده چې پاسنیو بېلګو کې زدکوونکی یوازې د اسم یا کلمې په توګه ځکه مستثنا دی چې په ملي ترمنالوجۍ کې یې پېژند/تعریف ځانګړی شوی او له نوم پرته بله بڼه نلري؛ خو البته د یادې قاعدې له جوړښته یې نشو وېستلی؛ نورې بېلګې د کلمې په چوکاټ کې جلا او د جملې په چوکاټ کې جلا مفهوم وړاندې کوي، چې لاندې پرې لنډه رڼا اچوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **پخپله/په خپله:** دا دواړه بېل بېل مفاهیم دي؛ پخپله هغه مهال ګډ لیکل کیږي چې(په) مستقله بڼه ونلري، بله دا چې پخپله د هر حالت لپاره همدغسې په ښځینه بڼه لیکل کیږي؛ یعنې پخپل لیکل یې ځکه سم نه دي چې هم د نارینه او هم د ښځینه منسوب لپاره پخپله یو اصل دی. **لکه:** «زه خپلې جامې پخپله اغوندم» یا «سلیم غټ شوی او ښوونځي ته پخپله ځي».

خو په خپله ځکه جلا لیکل کیږي چې دغلته (په) خپلواکه/مستقله بڼه لري؛ البته دا خپلواکي د جملې له حالت څخه څرګندېدلای شي.

لکه: «زه په خپله کوټه کې یم» یا «هغه په خپل موټر کې ځي راځي». دلته په ځانته او خپله/خپل ځانته معناوې خپلوي؛ چې «زه پخپله کوټه کې یم» او «هغه پخپل موټر کې ځي راځي» بڼې یې ناسمې دي.

- **زده کړه/زدکړه:** لومړۍ هغه یې چې د زده کړه په بڼه لیکل کیږي، د امریه جملې حیثیت لري؛ یعنې زده جلا او کړه جلا معناوې خپلوي او د مخاطب پر وړاندې د امر په توګه کارول کیږي. لکه: «بریالیه خپل درس دې زده کړه»، «هله نو دا درس خو زده کړه» یا غوټۍ انګریزي زده کړې ده.

دویمه هغه یې چې باید د تعلیم، درس یا Education مترادفه وي، پکار ده چې همغسې د کلمې/نوم په بڼه ولیکل شي. لکه: «د تخنیکي او مسلکي زدکړو اداره»، «د لوړو زدکړو وزارت»، «د

(c) ketabton.com: The Digital Library

يونسېف اداره د بېلابېلو زدکړو لپاره فرصتونه برابروي» يا «غواړم لوړې زدکړې وکړم».

- **پرله پسې/پرلپسې:** لومړی هغه يې بيخي د لهجې (وينا) له مخې ليکل کيږي چې نه يوازې د کلمې اطلاق نشي ورته کېدای، بلکې د واحد مفهوم وړاندې کولو په توګه روښانه تعريف هم نشي خپلولی.

لکه: پړ جلا، له جلا او پسې جلا؛ چې يو تر بله متضادې معناوې لري او په همدغسې حالت کې يې يو ځای کول (د کمپيوټري نيمه واټن/سپېس سره سره) بيا هم لوستونکی (په تېره د بلې ژبې ويونکی) نه يوازې قانع کولای نشي، بلکې نورې پوښتنې ورته پيدا کوي. نو د دې لپاره چې هم مو معيار منلي وي او هم مو له نامورده پوښتنو خپل ادبيات ژغورلي وي، د (واټن «سپېس» او «ه» توري) د حذف کولو قاعده پلې کوو او ليکو: پرلپسې

په دې اړه بايد هغه اصطلاحات/کلمې يو ځل بيا مثال درکړم چې له پخوا منل شوي؛ خو د قاعدې په اړه يې چا فکر نه دی کړی؛ کېدای شي په دې اړه اختلاف هم له منځه لاړ شي. مثلاً: (هم هغه سې) په همغسې، (کومه سې) په کومسې، (هغه سې) په هغسې، (دغه سې) په دغسې او... معمول شوې دي.

- **په کار/پکار:** په ډېره ساده ژبه يې روښانه کوم؛ کله چې فاعل د يو کار ترسره کولو لپاره اړ وېستل کيږي يا شوی وي، نو پکار ورته ليکل کيږي. لکه: هغه ته پکار ده چې کار وکړي؛ يا پکار ده چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسونه سره ورکړو. د دې لپاره چې لا زیات وپوهېږئ، نو د پکار لفظ د لازم، اړین یا اړتیا او حتمي معنا ورکوي؛ یعنې یوځای کارول یې سم دي؛ خو له دې پرته په بل هر حالت کې په کار لیکل سم دي. لکه: زما په کار کې څه کار لرې؟ یا زه مې په کار کې د چا مداخله نه منم او... دلته له ورایه ښکاره ده چې (په) یو خپلواک توک دی.

- **ځان ته/ځانته:** په لومړۍ هغې کې ځان جلا او ته جلا ځایونه او معناوې خپلوي چې د ځان لپاره د نسبت ورکولو پر مهال کارول کیږي؛ یعنې د ځان او ته کلمو موقعیتونه د خپلواکۍ له مخې بېل دي. لکه: «زه خپل ځانته بوټونه اخلم» یا «هر څوک یې ځان ته ګټي».
  خو ځانته چې د واحدې کلمې بڼه لري د جلا، یوازې، ځانګړی او تنها معنا ورکوي، چې موقعیت ته په کتو باید له هغه بل ډول سره یې په تفکیک ځکه وکارول شي چې دغلته «ته» خپلواکه نه ده. لکه: زه ځانته ناست یم، هر یو ځان ځانته کار کوي.
- **منځ ته/رامنځته:** کله چې په سر کې د (را) مختاړی ونلري، نو منځ جلا او ته جلا ځایونه او معناوې لري؛ خو که (را) یې درلود، بیا یې ګډ لیکل ځکه حتمي دي چې د واحدې کلمې بڼه غوره کوي او د یوې معنا اصطلاح ترې جوړیږي. لکه: (کښتۍ د اوبو منځ ته ورسېده)، (کښتۍ په لومړي ځل د نوح ع لخوا رامنځته شوه).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يادولو ده، ډېرى نور الفاظ او صفتونه (ستاينومونه) هم شته چې د واحدې معنا وړاندې کولو پر اساس بايد ګډ وليکل شي؛ ځکه چې اوس د قلم ځاى تر ډېره کمپيوټر نيولى او د کمپيوټر په تحرير کې بايد هغه الفاظ يوځاى وليکل شي چې يوه معنا لېږدوي او اړوند توکونه يې خپلواک نه وي. لکه: بې وزله/بېوزله، بې وسه/بېوسه، غيرت من/غيرتمن، بې شکه/بېشکه، بې ساري/ بېساري او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مرکبو نومونو د ځرنګوالي په اړه لنډ بحث

د هغو مرکبو نومونو د لیکلو ځرنګوالي په اړه مو دوو ټکیو ته پام را اړوم، چې له دوو کلمو/نومونو جوړ وي:

یو ـ په سر کې باید نسبتي (د) ونلري.

دوه ـ ګډ ولیکل شي.

۱- په سر کې باید نسبتي (د) ونلري: که چېرې په سر کې (د) ولري، بیا یې نوم نه، یوه داسې نامانوسه/نامعلومه جمله بللی شو چې پکې د نسبت موضوع مطرح وي. لکه: د کابل پوهنتون، د کانټیننټل هوټل، د اسیا مارکېټ او... ځکه چې یو خو له ورایه دغلته بې منطقه مالکیت ښودل شوی او بله دا چې د متن په منځ کې لوستونکی د جملې پاتې برخې ته په تمه کیږي، حال دا چې لیکوال به هغه د جملې په بڼه نه، د نوم په بڼه کارولی وي.

د دې لپاره چې هم په قاعده برابر لیکل وشي او هم پاسني اړخونه په پام کې نیول شوي وي (کابل پوهنتون، کانټیننټل هوټل، اسیا مارکېټ او...) لیکل یې سم دي. دلته یو بل یادون هم اړین دی او هغه دا چې پښتو قاعدې د دوو او ان درېو کلمو مرکب نوم هم له یاد نسبتي (د) پرته منلی دی/شي. لکه: حامد کرزی هوایي ډګر، سپین کلی جامع جومات او... خو دا چې (د حامد کرزي هوایي ډګر، د سپین کلي جامع جومات) لیکل کیږي، البته که (د) یې په سر کې راشي، نو بیا همغه د مالکیت مفهوم وړاندې کوي او د نوم له حیثیت نه یې باسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ ګډ وليکل شي: د دوو کلمو د مرکب نوم ګډ ليکل ځکه شرط دي چې لوستونکی يې مستقيماً په حيثيت/تعريف پوهيږي او د لوستلو پر مهال يې د مفهوم کره کولو لپاره نه تم کيږي. بېلګې يې په لاندې جدول کې روښانه شوي دي:

جلا ليکل (ناسم)	ګډ ليکل (سم)	جلا ليکل (ناسم)	ګډ ليکل (سم)
لاس نيوی	لاسنيوی	توپک وال	توپکوال
ځان وژنه	ځانوژنه	خپل چاری	خپلچاری
ځان وژني	ځانوژني	روغ تون	روغتون
لاس وهنه	لاسوهنه	...	...
رامنځ ته	رامنځته	...	...
تګ لاره	تګلاره		
کړن لاره	کړنلاره		

يادښت: ځينو کم شمېر کسانو ته يو ډول اندېښنه ور پيدا شوې چې ګواکې په (پلورنځي، خپرنځي او...) مرکبو نومونو کې د (ن) توری اضافه دی او بايد پر ځای يې (پلورځی، خپور ځی) وليکل شي، چې ليکي يې هم.

نو د دغو ښاغليو نظر او فکر ته د درناوي ترځنګ، مننه ترې کوم چې د پښتو ادب کره کولو او پراخولو لپاره غور او فکر کوي؛ ځکه دا زموږ ټولو ګډ مسووليت دی چې خپلو ادبياتو ته کار وکړو؛ خو البته دا مشوره هم ورکوم چې هر نوښت او بدلون بايد تر خپل حده منطق او معقوليت ولري، ګني له ګټې يې زيان ډېر دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راځو خپل بحث ته! د بېلګې په توګه (پلورنځی) تر بحث لاندې نیسو:
دلته د پلور او ځي ترمنځ د (ن) توری په کوم دلیل زیات شوی او بیا ځینې ښاغلي یې د کوم دلیل له مخې ترې لېرې کوي؟
د ښاغلو په دلیل نه پوهېږم او نه مې هم ترې پوښتنه کړې؛ خو زه له همدغه ځایه ویلی شم چې په دې اړه کوم معقول دلیل نلري او یوازې دا یې پټېلې چې (پلور) هم صحیح او (ځی) هم، په دغه منځ کې نو د (ن) توری څه کوي؟
خدای دې وکړي چې دا بحث رانه اوږد نشي او هیلمن یم چې په لنډه توګه یې له ګرامري پېچلو اصطلاحاتو پرته په ډېره ساده ژبه درته روښانه کړم.
لومړی خو دا چې روزنتون، زېږنتون پوهنتون/پوهنځی، پلورنځی، کتنځی او ورته نور ترکیبي نومونه د هیواد په ملي ترمنالوجۍ کې ثبت شوي او د بدلېدو جرأت یې په هیڅ ډول سم نه دی.
بل مهم ټکی دا دی چې په دغو نومونو کې اړوندې قاعدې ډېر سم او منطقي قضاوت کړی؛ دا چې ځینې ورباندې سر نه خلاصوي، شاید د هغو خپله ستونزه وي، اما په دغو نومونو کې چې کوم ترکیب بڼه موندلې، باور وکړئ که په ډېرو ژبو کې یې د سلاست، معقولیت او اختصار ساری وي.
لنډ یې درته وایم، که (پلورنځی) په (پلورځی) ولیکل شي، نو واحده معنا او سلاست خو یې پرېږده د (پلور او ځی) ترمنځ د اړیکې منطق یې څنګه روښانه کېدلای او څنګه نورو ته قناعت ورکولای شي؟
دا چې وایي، ولې په دغسې نومونو کې د (ن) توري ته ځای ورکړ شوی، سمه ادعا نه ده؛ ځکه چې (ن) د دغو نومونو په ترکیب کې د لومړي توک

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه ده او لېږې کول یې نه یوازې په اړوند ترکیب کې د شته کلمو د ترکیب اړیکه له منځه وړي، بلکې اصلي او واحد مفهوم یې هم پاشل کېږي.

لکه: پلورنه، پوهنه، کتنه، روزنه، زېږېدنه، خپرېدنه، ښوونه، پالنه او... که چېرې دغه نومونه/کلمې د ځی له روستاړي سره د مرکب نوم په چوکاټ کې یوځای کړو، نو په ترتیب سره یې داسې لیکو: پلورنځی، پوهنځی، کتنځی، روزنځی/روزنتون، زېږنځی/زېږنتون، خپرنځی، ښوونځی، پالنځی او... په داسې حال کې چې پلور ځی، پوهه ځی، کتو ځی، روزل ځی/روزلو ځی، زېږېدو ځی/زېږ ځی، خپرېدو ځی/خپور ځی، ښوولو ځی، پاللو ځی او... د نوم په قالب کې ځکه نه نشي ګڼل کېدای، چې پورتني اصول پکې له منځه تللي او که فرضاً اصول له پامه وغورځوو او د نوم په توګه یې ومنو، بیا به هم بشپړ او روښانه نوم/سرلیک ځکه نه وي؛ چې په دغسې وضعیت کې د نسبتي (د) کمی پکې له ورایه ښکارېږي. لکه: پلور ځی (د پلور ځی)، پوهې ځی (د پوهې ځی)، کتو ځی (د کتو ځی)، روزلو ځی (د روزلو ځی)، زېږېدو ځی (د زېږېدو ځی)، خپرېدو ځی (د خپرېدو ځی)، ښوولو ځی (د ښوولو ځی)، پاللو ځی (د پاللو ځی).

قاعده داسې ده چې کله د تون، ځی/ځای روستاړي سره په مرکب قالب کې بله کلمه یوځای کېږي، نو له یاد روستاړي مخکې فعل باید جاري حالت خپل کړي یا هم ساده نوم وي، څو په یاد ترکیب کې د ځایېدو وړ وګرځي. لکه: د (روزل) فعل په (روزنه) بدلېږي او بیا د (روزنتون) ترکیب جوړوي، د (پلور) کلمه په (پلورنه) بدلېږي او بیا د (پلورنځی) ترکیب جوړوي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه (پوهه- پوهنه/پوهنتون)، (کتل- کتنه/کتنځی)، (ويشتل- ويشتنه/ويشتنځی) او...

ډاډه يم، دلته به تاسو خامخا دا پوښتنه کوئ چې ولې د (روغتون، وسلتون، مرستون، ورکتون، کارځی، خوبځی او...نومونه) د دغې قاعدې خلاف دي؟

په هېڅ ډول د اړوندې قاعدې خلاف نه دي، مخکې يادون وشو چې د دا ډول ترکيبي نوم لومړۍ کلمه بايد خامخا ساده نوم يا جاري فعل وي، چې بيا د يو مرکب نوم تشکيلولو په موخه له (تون، ځي) روستاړو سره د يوځای کېدو جوګه کېدای شي. لکه: کارځی/کارخونه، ورکتون، تلخونه، خوبځی، ليکخونه، وسلتون، مرستون او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاسني تفکيک او کره والي دوام

د دې ترڅنګ ځينې نور (خپل او پردي) اصطلاحات او الفاظ هم په پښتو کې په ناسم ډول معمول شوي چې جدي ګټل يې خورا اړين دي او په منطقي او اصولي توګه، سم هغه يې بايد معيار وګرځي. لکه په لاندې ډول:

- **صورت مومي/بڼه مومي:** (صورت مومي) پردی ليکدود دی چې د پارسي (صورت می ګيرد) کټمټ ژباړه ده. په پښتو کې د جملې له مخې «بڼه مومي، کيږي **يا** ترسره کيږي»سم دي.
- **يو/يوو:** دا دواړه هم بايد د ليکلو له لارې سره بېل کړو، همدې ته معياري کېدل وايي. يو د پارسي يک او د انګريزي ون په معنا دی او يوو د يم جمع مصدر دی چې د جمع متکلم لپاره په روان او تېر جاري حالت کې او وو يوازې په تېر حالت کې کارول کيږي. لکه: موږ دواړه ورونه يوو، موږ په يو کور کې اوسېدلي يوو **يا** زه به يو کار وکړم او...

يادښت: په پښتو کې هغه نومونه خورا زيات دي چې په ورته/مشابه تورو ليکل کيږي؛ خو معناوې يې سره بېلې دي. دا ستونزه بايد يوازې په نومونو کې پاتې شي او په فعلونو/مصدرونو کې يې تکرار يوازې زموږ بېغوري او نيمګړتيا ښيي بس.

- **قرار لري:** له پارسي راخيستل شوې اصطلاح ده، چې پښتو کې يې سمه بڼه: (شته، پروت دی/پرته ده) ټاکلی شو. همدارنګه ځينې نور مثالونه هم شته چې په ناسم ډول زموږ پر ادبياتو راتپل کيږي. لکه: په دې صورت کې، انجاميږي، پرته له دې او... چې پارسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه یې په ترتیب سره (در این صورت، انجام می شود، بدون این) او... البته سمه بڼه یې داسې لیکو: په دغه حالت کې، ترسره کیږي، له دې پرته او...

- **په پرتله/پرتله:** د (په پرتله) تلفظ نه یوازې بېخونده دی، بلکې د (په او پر) نسبتي تورو ترمنځ ټکر هم مفهوم او هم تلفظ ته صدمه رسوي؛ پکار ده چې یوازې پرتله وکارول شي چې بیا یې منطق هم له معنا سره سمیږي. په دې اړه پخپله هم غور او فکر کولای شئ، کېدای شي لا ښه قانع شئ.
- **ولاړ/ولاړه، لاړ/لاړه:** د دغو فعلونو هر یو یې پر خپل ځای سم دی. په پښتو کې ولاړ/ولاړه د (درېدو، انتظار) په معنا کارول کیږي او لاړ/لاړه د تلو یا تګ په معنا. لکه: زه درته ولاړ/ولاړه یم. هملته ولاړ اوسه. همدارنګه: ته لاړ/لاړه شه، زه دلته ولاړ/ولاړه یم.
- **کچه/کچ:** دا اصطلاحګانې هره یوه جلا جلا معناوې لري او نه ښایي چې د کچ پرځای کچه وکاروو. کچه د خام/خامې معنا لري او کچ معمولاً اندازې یا سطحې ته وایي. لکه: «د افغانستان په کچ اتلولي یې خپله کړه، لومړی یې کچ واخله، بیا یې جامې وګنډه» یا «دا لاره کچه ده او هغه پخه».

خو که داسې هم ولیکل شي لکه: د لېسانس تر کچه یې زدکړې کړې دي. توپیر نه کوي؛ ځکه چې دغلته نسبتي (ه) په پښتو ادب کې یو اصل دی او په ژبني تخفیف سره یې له کلمې سره نښتی

(c) ketabton.com: The Digital Library

حيثيت خپل کړی دی. لکه: زه پرون تر کابله لاړم، تر پرونه دې څه ويل، له اسمانه را ولوېده او...

د يادولو ده چې که پاسنی مثال داسې وليکو: د لېسانس تر کچې يې زدکړې کړې دي. سمه نه؛ ځکه چې دلته د کچې لفظ د کچه بل حالت دی او معمولاً په پښتو کې هغه کلمې چې روستی توری يې (ه) وي، د جمع حالت لپاره په (ې) بدلېږي. لکه: سپکه/سپکې، لوړه/لوړې، وينه/وينې، سترګه/سترګې او...

- **نژدې/نږدې/نزدې:** منم چې د نژدې پرتله نږدې زيات ليکل کيږي؛ خو دا چې پښتو ژبه بايد له ګاونډيو ژبو سره په مشترکو تورو کې پوره او منطقي ونډه ولري، ښه دا ده چې پښتو ويونکي هم تر يو حده ممکن او منطقي نرمښت غوره کړي؛ هغه په دې معنا چې په ويلو کې د نږدې پرځای نزدې زيات تلفظ کيږي، نو ولې يې ليکل هم په نزدې ونه کړو؟ چې البته لغوي مفهوم يې هم تر هغو دوو روښانه او ورسره سم دی.
- **له بده مرغه/له نېکه مرغه:** سمه ده چې دا اصطلاحات اوس معمول شوي دي؛ خو که چېرې په اصلي بڼه وليکل شي، د معيار په نوم يو څه ته به مو منطقي ژمنتيا ښودلې وي.

مثلاً: بدمرغي/نېکمرغي دوه عامې اصطلاحګانې دي چې د پارسي بدبختي/خوشبختي مترادفې دي؛ خو د «له بده مرغه/نېکه مرغه» ليکلو سره يې نه يوازې کلمه يا اصطلاح پر جمله بدلېږي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکې د کلمو د التباس یا ورتوالي له امله مفهومي پوښتنې هم زیږوي؛ نو!

له بدمرغیه/له نېکمرغیه **یا** له بدمرغه/له نېک مرغه لیکل یې له اصلي مفهوم سره ښه اړخ لګولی شي. په دې سره به له یوې خوا د الفاظو د ورتوالي له ستونزې ووځو او بل به د کلمې اصالت هم زیان نه وي لیدلی.

- **دغه/دغو، هغه/هغو:** په پښتو کې ضمیرونه د صفت او نوم تابع وي، کله چې د هغو حالت بدلیږي، د ضمیرونو بڼه هم ورسره بدلون مومي.

لکه:(د دغه کتابونو لپاره راغلم) ناسمه او (د دغو کتابونو لپاره راغلم) جمله سمه ده. یا (د هغه خلکو) ناسمه، (د هغو خلکو) سمه ده. معنا دا چې دغه/هغه د مفرد او دغو/هغو د جمع لپاره کارول کیږي. لکه: دغه سړی، هغه قلم **یا** دغو هلکانو، هغو نجونو او...

د یادولو ده چې د دریم حاضر ښځینه څه/چا او همدارنګه په مغایره حالت کې د ښځینه مفرد څه/چا لپاره اړوند ضمیرونه داسې لیکل کیږي: دغې/ هغې لکه: د دغې کوټې دروازه نشته **یا** زه له هغې سره مینه لرم.

که چېرې ولیکو: د دغه/هغه کوټې دروازه نشته (سمه نه ده) او...

- **ښوول/ښودل:** دا دواړه هم جلا جلا مفاهیم دي. ښوول د روزلو، ور زده کولو یا درس ورکولو په مفهوم کارول کیږي؛ خو ښودل بیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو شی ننداريې ته د ایښودو یا ښکاره کولو په مفهوم منل کیږي.
لکه: موږ ښوونکي ته ښودونکی نه شو ویلی. دغه راز ځان ښودنې ته ځان ښوونه نه شو ویلی.

- **کاروونکی/کارکوونکی:** کاروونکی او کارکوونکی هم جلا مفاهیم دي، چې لومړی هغه د وسیلې یا استعمالوونکي په معنا کارول کیږي او دویم یې د اداري ترمنالوجۍ برخه ده چې د دري ژبې د (کارمند) مترادف دی.
- **ګوندې/ګواکې/ګنې:** ګواکې او ګوندې هغه اصطلاح ګانې دي چې په تلفظ او تورو کې توپیر لري، معناوې یې هم سره متفاوتې دي او باید یوه د بلې پرځای ونه کارول شي. ګوندې معمولاً د (شاید، کېدای شي او یا په ټوله کې د اټکل او احتمال) لپاره کارول کیږي. لکه: استاد ګوندې راشي، سلیم ګوندې خدای ساتلی وي، نن ګوندې باران وشي.

خو ګواکې نیابتي او توضیحي کلمه ده چې د یو څه روښانه کولو لپاره کارول کیږي. لکه: له چلنده یې داسې بریښېده چې ګواکې هیڅ خبره نه نشته، هره خبره یې داسې کوله چې ګواکې هیڅ ملامت نه وي.

همدارنګه ګنې هم هغه اصطلاح ده چې په لیکنو کې یې عادي حیثیت خپل کړی او معمولاً د ټینګار، ګواښ او خبراوي په حالت کې کارول کیږي؛ لکه: پیسې راسره نه وې، ګنې هغه جوړه مې اخیسته. زه مې خپل حق غواړم، ګنې بیا ګیله ونکړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **لور/لوری:** ځینې کسان لیکي: زه د کابل په لور روان یم، د بریا په لور مې یو گام واخیست او... چې سم یې نه لیکي. لور او لوری جلا مفاهیم دي او پکار ده چې په متن کې د دواړو مفاهیمو اصلي بڼې د لهجې یا بې تفاوتۍ قرباني نشي. البته د پاسنیو جملو سمه بڼه داسې ده: زه د کابل په لوري روان یم، د بریا په لوري مې یو گام واخیست.
- **ترسره کېدل/سرته رسېدل:** ترسره کېدل د کار کولو یا کېدلو په مفهوم یوه اصطلاح ده او سرته رسېدل د کار انجام یا پای ته د رسېدو په معنا لیکل کیږي. لکه: زه خپله دنده ترسره کوم، زموږ رییس د کار په ترسره کېدا زیات خوشحالیږي او یاده پروژه یوه میاشت پس سر ته رسیږي، چې کله مې زدکړې سرته ورسېدې او.... یعنې که لږ نور هم دا موضوع روښانه کړو، نو ویلای شو چې ترسره کېدل د یو څه/کار په جریان یا لړ کې کارول کیږي او سرته رسېدل د یو څه/کار بشپړېدا یا پای ته رسېدا لپاره کارول کیږي.
- **لر و بر/لر او بر:** دا او نور لکه ړنگ و بنگ، تېر و بېر، سر و مال او... پارسي ترکیب دی چې په پښتو کې د (او) پرځای د (و) کارول نه اصل لري او نه په قاعده برابر دي؛ ځکه دلته د ویلو/لهجې تابعیت شوی او دا کار سم نه برېښي. که چېرې سم وي، نو په ټولو مواردو کې ولې نه رعایت کیږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه: لوړه او تنده، مړی او ژوندی، خوله او پزه او...

دا سمه ده چې په خوله یوازې (واو) تلفظ کېږي، نو دا خو د دې معنا نلري چې موږ دې خپل لیکنیز معیار او اصل له پامه وغورځوو، څوک یې چې څنګه وايي، مخه یې خلاصه ده؛ خو اصولو ته دې زیان نه اړوي.

- **ځمکه/زمکه:** ځمکه (ناسمه) او زمکه (سمه)ده؛ **دلایل یې دا دي** چې یو خو به له هغه ناسم مشهور او معمول څخه راوګرځو، کوم چې په پښتو کې د (ځ) توری د (ز) توري پرځای کارول شوی یا کېږي؛ لکه: (ځموږ، ځما، یواځې، ځلمی/ځلما، ځمکه او...) او بل دا چې په اوستايي ژبه کې (زمیک) او همدارنګه له عربي رادېخوا په نورو اکثره ژبو کې په (ز) لیکل کېږي، چې په پښتو کې (زمکه) نه یوازې سمون ورسره خوري، بلکې منطقي هم ده.
- **په اړوند/په اړه:** په ځينو مواردو کې د (په اړه) پرځای (په اړوند) لیکل کېږي، چې دا کارول سم نه دي.

لکه: (زه د مدیریت په اړوند کتاب لیکم). البته سمه بڼه یې په دوه ډوله لیکلی شو: یو ـ زه د مدیریت اړوند کتاب لیکم، دویم ـ زه د مدیریت په اړه کتاب لیکم.

- **سوتره/ستره:** دا دوه جلا مفاهیم دي او باید جلا ولیکل شي؛ خو دا چې په ځينو مواردو کې د (سوتره) پرځای (ستره) لیکل کېږي، شاید لامل یې لهجه وي؛ خو دلته هدف دا دی چې سم نه لیکل کېږي. (سوتره) ځانته او (ستره) ځانته معنا لري؛ یعنې لومړنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلمه د پاک/پاکه او دویمه هغه یې د لویې/غټې معنا لیږدوي.
همدارنګه ځینې نورې ورته کلمې هم شته چې په لیکلو کې یې
دقت او تفکیک پکار دی. لکه: چوپ/چپ، روسته/ورسته او...

- **وا یې خله/وایخله:** په دغه ردیف کې خورا زیات اصطلاحات شته، چې له اختلاف سره سره هم په نښتي او هم په جلا ډول لیکل کیږي؛ خو تر ټولو غوره دا ده چې ورته اصطلاحات باید یوځای (نښتي) ولیکل شي. لکه: وا یې نه خلې/واینخلې، وا یې خیست/وایخیست، وایې نه خیست/واینخیست، وایې ستوه/وایستوه او...
- **ولیکه/ولیک:** دا هم دوه جلا مفاهیم دي؛ چې لومړی ولیکه امریه لفظ دی او د مخاطب لپاره مستقیم کارول کیږي؛ خو ولیک باید یوازې په تېر حالت کې د غایب یا دریم شخص لپاره وکارول شي. البته چې په ویلو کې به ولیکه تلفظ شي؛ خو په لیکنیز توپیر یې باید سترګې پټې نشي.

مثلاً لیکو: سبحان یو کتاب ولیک، همدا جمله په وینا کې داسې ویلی شو: سبحان یو کتاب ولیکه؛ دا ځکه چې په وینا او لهجه کې کوم محدویت شتون نلري.

خو که همدغه کلمه/فعل په دواړو جملو کې په امریه بڼه ولیکو، بیا نو ښکاره ده چې زموږ په لیکنیز قاموس کې د الفاظو پر قحطۍ دلالت کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا منم چې په لومړي ځل لوستلو کې به يې د نابلدۍ احساس وشي او د دې نابلدۍ لوی لامل به همدا وي چې د پښتو ادبیاتو د لیکنیزو توکو د بشپړولو لپاره تر ډېره پښتو شاعرۍ ته د سرچینې په توګه مراجعه شوې او زما په اند په هره برخه کې دغې مراجعې سمه پایله نه ده ورټاندې کړې او نه هم د ګرامر لپاره د منبع په توګه د شعر کارول سم دي؛ ځکه چې د شاعر او لیکوال پوهه او لیکنیزه ژبه هم په ګرامري او هم په معیاري برخو کې خورا سره لېرې دي او هم د نثر او نظم لیکنیز اصول سره په ټکر کې دي؛ یعنې په نظم کې د ګرامر پرځای قافیه، ردیف او په ټوله کې د کلام/مفهوم وزن او موسیقیت په پام کې نیول کیږي؛ خو په نثر کې بیا دا موضوع بالعکس ده.

په هر حال، د وخت په تېرېدو سره به دا هر څه هله معیاري شي چې موږ د لهجې یا وینا مطابق لیکل ونه کړو.

کله چې د مفرد غایب نارینه نوم لپاره له نورو مصدرونو/فعلونو لکه: ولوېده/ولوېدو، واوښته/واوښتو، پاڅېده/پاڅېدو، وغورځېده/وغورځېدو او نورو څخه دمعیار له مخې د (ه) او (و) توري لېرې کولای شو او لیکو: ولوېد، واوښت، پاڅېد، وغورځېد؛ نو د (ولیک)یا ورته نور لفظونه/فعلونه لکه:

(وچیچه/وچیچ، نومېده/نومېد، بوته/بوت، وکوته(وکته)/وکوت او...) په کوم دلیل مستثنا پاتې کېدلای شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته د <u>مفرد غایب نارینه نوم</u> لپاره سم او ناسم <u>فعلونه/مصدرونه</u> د جدول له لارې روښانه کوو.

ناسم (لهجه)	سم (معیار)		بیلګه
ښوده/وښوده	ښود/وښود		(ناسمه) کله چې ولسمشر خپل غبرګون ښوده/وښوده.
			(سمه) کله چې ولسمشر خپل غبرګون ښود/وښود.
لاره	درلود		(ناسمه) نوید په سوله کې مهم رول لاره.
			(سمه) نوید په سوله کې مهم رول درلود.
لرلو/ درلودلو	درلود		(ناسمه) نوید په سوله کې مهم رول لرلو/درلودلو.
			(سمه) نوید په سوله کې مهم رول درلود.
وخته/ وختو	وخوت		(ناسمه) خلیل غره ته وخته/وختو.
			(سمه) خلیل غره ته وخوت.
راتللو/ راتلو	راته		(ناسمه) کریم به هره ورځ له کلي مکتب ته راتللو/راتلو.
			(سمه) کریم به هره ورځ له کلي مکتب ته راته.
وخوړو	وخوړ		(ناسمه) نن مي کابل کې کباب وخوړو.
			(سمه) نن مي کابل کې کباب وخوړ.
راغلو	راغی		(ناسمه) استاد نن ناوخته راغلو.
			(سمه) استاد نن ناوخته راغی.
وکړو/ وکړلو	وکړ		(ناسمه) ما خپل کار وکړو/وکړلو.
			(سمه) ما خپل کار وکړ.
ورکړو	ورکړ		(ناسمه) مکۍ ته مي د کیمیا کتاب ورکړو.
			(سمه) مکۍ ته مي د کیمیا کتاب ورکړ.
متکلم	راغلمه	راغلم	(ناسمه) پرون له کابله راغلمه.
			(سمه) پرون له کابله راغلم.
	تلمه	تلم	(ناسمه) هره ورځ به پوهنتون ته تلمه.
			(سمه) هره ورځ به پوهنتون ته تلم.
خته/ ختو	خوت		(ناسمه) زرګی هر سهار غره ته خته/ختو.
			(سمه) زرګی هر سهار غره ته خوت
بوته/ بوتو/ بوتلو	بوت		(سمه) موټر یې له ځان سره بوته/بوتو/بوتلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

		(ناسمه) موټر يې له ځان سره بوت.
نومېده/ نومېدو	نومېد/نومېده	(ناسمه) د هغې پلار ګل محمد نومېده/نومېدو.
		(سمه) د هغې پلار ګل محمد نومېد.
وکته/ وکتو	وکوت	(ناسمه) کله مې چې کتاب وکته/وکتو.
		(سمه) کله مې چې کتاب وکوت.
پريوته/ پرېوتو	پرېوت	(ناسمه)سليم په خپل ځای کې پريوته/پريوتو.
		(سمه) سليم په خپل ځای کې پرېوت.
ورسېده/ ورسېدو	ورسېد	(ناسمه) جمال نن جلال آباد ته ورسېده/ را ورسيدو.
		(سمه) جمال نن جلال آباد ته ورسېد.
وغورځېده/ وغورځېدو	وغورځېد	(ناسمه) له بام نه/بامه لرګی وغورځېده/وغورځېدو.
		(سمه) له بام نه/بامه لرګی وغورځېد.
تللو/ تلو	ته	(ناسمه) درويش په دې لاره کور ته تلو/تللو.
		(سمه) درويش په دې لاره کور ته ته.
کېده/ کېدو	کېد	(ناسمه) نن خو ريحان زيات خوږ خوږ کېده/کېدو.
		(سمه) نن خو ريحان زيات خوږ خوږ کېد.
واخيسته/واخيستو	واخيست	(ناسمه) چې کله به مې قلم واخيسته/واخيستو.
		(سمه) چې کله به مې قلم واخيست.

دغه راز د ورته نورو فعلونو په پای کې چې د (و) يا (ه) توری کارېل کيږي، بېځايه دي؛ پکار ده چې د پاسنيو مثالونو له مخې اړوند قاعده په پام کې ونيول شي.

يادښت: په لومړي (ناسم) رديف کې چې کوم فعلونه (ناسم) ګڼل شوي، هغه يوازې د ټاکلې محتوا او موقعيت له مخې دي، ګنې په اصل کې هر فعل پر خپل ځای سم دی؛ يعنې هغه فعلونه چې په پای کې په (و) توري بشپړيږي، هغه د جمع متکلم لپاره او هغه فعلونه چې په (ه) توري بشپړيږي، هغه د ښځينه نومونو لپاره سم بلل کيږي.

په همدغه لړ کې بايد يو بل مهم يادون هم وکړم او هغه دا چې په پښتو ادب کې د پارسي ژبې د (مند) روستاړی ځايول سم نه دي. لکه: قدرتمند، عزتمند، ثروتمند، غيرتمند او... .

هره ژبه د خپلو الفاظو په درلودو سره د بلې ژبې يوازې محدود الفاظ منلی او جذبولی شي؛ خو قاعده يې نشي منلی؛ ځکه چې هغه په خپل جوړښت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې اړونده قاعده لري او پر همدغه اساس شته اصول يې د بلې قاعدې منلو ته نه پرېږدي. البته ځينې استثناوې شته چې د ملي ترمنالوژۍ په چوکاټ يا عامه ژبه کې دود شوي؛ خو د قاعدو ټکر يې نه دی رامنځته کړی. لکه: لښکرګاه، عيدګاه او...

په پښتو کې د پارسي (مند) روستاړي مترادف، (من) دی چې بلها کلمې يې په دغه چوکاټ کې منلي او راپېژندلي دي. د بېلګې په ډول: موږ په پښتو کې برخمن، پتمن، ساتنمن، ډګرمن، ګيلمن، هيلمن، عقلمن او... لرو؛ چې پاسني مثالونه هم په همدغه چوکاټ کې له کوم خنډ پرته په اسانه ځايېدلی شي. لکه: قدرتمن، عزتمن، ثروتمن، غيرتمن، کارمن او...

په دې اړه يو بل مهم ټکی چې بايد ياد شي، هغه د ښځينه او جمع مخاطب/غايب لپاره د دغو صفتونو کارول دي، چې په دې برخه کې د پارسي قاعدې منلو ته پښتو ژبه اصلاً تابع کېدلای نشي. لکه: قدرتمنه، عزتمنه، هيلمنه، ثروتمنه، غيرتمنه، برخمنه، پتمنه، ساتنمنه، ګيلمنه **يا:** قدرتمنو، عزتمنو، ثروتمنو، غيرتمنو، برخمنو، پتمنو او...

چې عزتمنده/عزتمندو، هيلمنده/هيلمندو، ثروتمنده/ثروتمندو، برخمنده/برخمندو، پتمنده/پتمندو، ساتنمنده/ساتنمندو، ګيلمنده/ګيلمندو او... ليکل يې سم نه دي.

ځينې نور فعلونه او نومونه هم شته چې په ليکلو کې يې اختلاف دی او ان ناسم ډولونه يې عام شوي دي، البته دلته هم د لهجې نفوذ لامل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه:

ناسم فعلونه/نومونه	سم نومونه/فعلونه
اولس	ولس
اوسپنه	وسپنه
اوړه	ووړه
ایړدم	ړدم
انړور	نړور
انجلۍ	نجلۍ
اودرېدل	درېدل
اوړی/اوړي	ووړی/ووړي (دوبی/دوبي)
همدرانګه ځيني نور فعلونه هم شته چي له دوو متفاوتو معناوو سره په يو شان ليکل کيږي او دا سم تعقيب نه دی. لکه: (اورېدل) چي (په غوږونو د اورېدو معنا لري)؛ خو په زياتره مواردو کي د (ورېدل، ورښت يا باران ورېدل) په معنا ليکل کيږي؛ دغه راز (اوړه) د (اوښتل) په معنا ځانته او (ووړه) د (ډوډۍ پخېدو خام توکی) ځانته مفهوم دی؛ خو د دواړو لپاره يوازې (اوړه) کارول کيږي چي سم نه دي او...	

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ورته معنا لرونکو فعلونو، نومونو او اصطلاحاتو د کارېدا موقعیت

همدا به بس وي چې په پښتو کې بلها داسې کلمې/نومونه شته چې توري يې يو شان دي؛ خو د غږ په محضې بدلېدا سره يې په معنا کې توپير رامنځته کيدلی شي؛ چې دا پخپله يو سرخوږی دی. لکه: لور، توره، سره، تل، تياره، خواره او...

خو که چېرې په ارونو کې د ګوتې وهلو جرأت نشو کولای، د تعريف او ترتيب اصول خو يې جوړولی او سمولی شو.

په ليکنيز بهير کې ځينې کسان د نوم او فعل په تفکيک کې پاتې راځي او له همدې کبله د دواړو ترمنځ په توپير کې بيخي بې پروايي ښيي، چې دا کار يې لويه تېروتنه ده. دا چې په پښتو کې اړوند نومونه او فعلونه ځنګه سره جلا کيږي، لاندې پرې بحث کوو:

سرښندل/سرښندنه، غورځېدل/غورځېدنه، پالل/پالنه، ساتل/ساتنه، ګمارل/ګمارنه، ستايل/ستاينه، غندل/غندنه، سنجول/سنجونه، اوبه لګول/اوبه لګونه، ځورول/ځورونه او... چې دا ټول د (ل) توري سره فعل او د (نه) روستاړي سره پر نوم/اصطلاح بدليږي.

په همدې اړه ځينې منل شوي مثالونه ورکولای شو چې اصطلاح يا نوم يې جلا او فعل يې په جلا ډول ليکل کيږي. لکه: لمرخاته (اصطلاح) او لمرختل (فعل)، کاته (اصطلاح) او کتل (فعل)، خواړه (نوم) او خوړل (فعل)، لمر پرېواته (اصطلاح) او لمر پرېوتل (فعل) او... .

خو دا چې ولې مې دا موضوع مطرح کړه او ځنګه مې په ياد شوه؟ دليل يې دا دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه ورځ مې د يو درسي کتاب نوم ته پام شو چې پرې ليکلي ول: (اوبه لګول)؛ نو خدای شته چې د دوو دلايلو له مخې مې خوښ نه شو. يو دا چې په قاعده برابر نه و او له غور او پوهې پرته په نامسلکي توګه پښتو ته ژباړل شوی و، دويم دا چې د ليک رنګ يې هم د پوښتي (بکګرونډ) له رنګ سره سمه ډېره نه لګوله.

په هر حال، شايد دا موضوع ځينو ته عادي ښکاره شي؛ خو که دوی لږ دقت او غور پرې وکړي، تر ما به يې هم جدي وبولي. په دې معنا چې د علمي، په تېره د درسي کتابونو لپاره د سرليک/عنوان غوره کولو عمده اصل دا دی چې بايد يوازې د نوم چوکاټ او قاعدې ته په پام سره غوره شي او دغلته هم د (اوبه لګول) پرځای (اوبه لګونه) سم دی.

دلته د ځينو علمي او درسي کتابونو نومونه د بېلګې په ډول يادولی شو.

لکه: اروا پوهنه، انسان پېژندنه، امتعه پېژندنه، ځرځای پوهنه، ادب پوهنه، همپالنه او... چې البته اروا پوهېدل، انسان پېژندل، امتعه پېژندل، ځرځای پوهېدل، ادب پوهېدل، هم پالل او... د نوم/اصطلاح له دايرې وځي او ديوې ناځرګنده جملې بڼه خپلوي.

په ځينو لهجو کې ورک معياري ليکدود

دلته دغې خبرې معيار ته لوی زيان اړولی چې وايي: (پښتو چې څنګه ويل کيږي، همغسې ليکل کيږي). دا خبره مې ځکه بيا تکرار کړه چې د پاسنۍ ادعا له مخې هر چا ته خپله لهجه معقوله او سمه برېښي او چې څنګه غږيږي، همغسې يې ليکي هم. همدا ده چې د واحد ليکدود اصلي بڼه پکې له منځه تللې او ځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته پر څو بېلګو رڼا اچوو:

- **و، وه، ول،وم، وو، وې، وئ:** دا هر مصدر پر خپل ځای سم او معیاري دی؛ خو دلته اصلي خبره د (وو) او (ول) ترمنځ د اختلاف پر سر ده، چې ځینې کسان وو د ول پرځای سم بولي او ځینې بیا ول پرخپل ځای او وو پرخپل ځای سم ګڼي؛ البته زه هم له دویمې ډلې سره موافق یم؛ ځکه چې د وو مصدر په تېر حالت کې یوازې د جمع متکلم لپاره راځي. لکه: موږ ملګري وو. موږ مېلې ته تللي وو؛ خو په عین حالت کې د دریم لوري/جمع غایب لپاره یې بیا داسې کاروو: هغوی ملګري ول. هغوی مېلې ته تللي ول.

د یادولو ده چې کله موږد نورو مصدرونو/فعلونو په پای کې د (ل) کارولو ته قایل یوو، لکه (شول، کړل، کول او...) بیا ولې دلته ورسره ستونزه لرو؟

- **شوو، شویو:** دا مصدرونه هم یو د بل ځای نشي نیولی؛ هر یو خپل ځای او معنا لري. شوو د جمع متکلم لپاره او شویو د جمع غایب لپاره لیکل کیږي. لکه: موږ هسې پکې ښکېل شوو **یا** د نیول شویو کسانو توکي واخیستل شول.
- **ځنې/ځینې:** دا دواړه بېل مفاهیم دي؛ د ځنې لفظ لهجه ده او د (ترې، څخه او نه) په معنا کارول کیږي؛ خو ځینې د (بعضې، یو شمېر، یو څو) معنا وړاندې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **ورسته، وروسته/روسته:** ځینې کسان روسته په ورسته لیکي، چې سم یې نه لیکي؛ ورسته د وروست مونث مترادف مفهوم دی، چې د خوسا او پوده په معنا مطرح کیږي؛ خو وروسته د عربي (بعد) او پارسي (پس) په معنا کارول کیږي، چې البته په دې روستیو کې روسته هغه یې یو څه په زړه پورې او معقول برېښېدلی او د زیاترو لخوا رعایت کیږي هم، په تېره کوزه پښتونخوا کې؛ همدارنګه (روستاړی) لفظ هم په دې هکله ښه ثبوت دی.
- **دې/دغه:** د دغو دوو ضمیرونو په کارولو کې سم پام نه کیږي، ان ویلی شم چې په اکثره مواردو کې موقعیت ته په نه کتو د (دې) ضمیر زیات کارول کیږي. خو د دې لپاره چې دغه بحث اوږد نشي، تفکیک یې په مثال کې روښانه کوم. لکه: زه د دې پوهنتون محصل یم (ناسمه) او زه د دغه پوهنتون محصل یم (سمه جمله ده). **یا** زه د دغه مجلې مسوول مدیر یم (ناسمه) او زه د دې مجلې مسوول مدیر یم (سمه جمله ده).
- **سربېره/برسېره:** دواړه له جلا معناوو سره جلا اصطلاحات دي، چې (سربېره) د علاوه او (برسېره) د څرګند، ښکاره او سر ته راپورته کېدا په معنا کارول کیږي. په مثالونو کې یې داسې روښانه کوو: سربېره پر دې نور مسوولیتونه هم لرم، د زدکړو سربېره سپورټ هم کوم **یا** اصلي ټکی یې اوس رابرسېره کړ، جامې مې برسېره کښېږده او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **بدې شي/بد ايسي:** بد ايسي يا بد ايسېدل له بد حس کولو/کېدلو څخه اخيستل شوې اصطلاح ده او همدا (بد ايسېدل) يې ځکه سمه ده چې مفهومي قياس يې خورا منطقي دي؛ خو د (بدې شي) ترکيب نه په پښتو قاعده برابر دی او نه عام دود لري.
- **رامينځته/رامنځته:** (رامينځته) ناسمه او (رامنځته) سمه ده.
- **ناجوړ/ناجوړه، ناروغ/ناروغه:** ناجوړ/ناروغ يوازې د نارينه لپاره د کارېدو وړ دي او ناجوړه/ناروغه د ښځينه لپاره. لکه: (زمان ناجوړ/ناروغ دی، زه سخت ناجوړ/ناروغ وم). همدارنګه (زليخا ناجوړه/ناروغه ده، نن زه ناجوړه/ناروغه يم).
- **يوه/يو:** (يوه) د ښځينه او (يو) د نارينه نوم لپاره کارول کيږي، له همدې مخې د ليکلو معيار ته پام اړين دی او د نوم يا ضمير له مخې بايد ورته صفت يا د شمېر واحد وکارول شي. مثلاً: <u>يوه</u> سړي راته وويل (ناسمه) او <u>يو</u> سړي راته وويل (سمه جمله ده) يا <u>يوه</u> کار ته مې زړه کړی دی (ناسمه) او <u>يو</u> کار ته مې زړه کړی دی (سمه جمله ده).

دا چې لوستونکی يې څنګه او په کومه لهجه لولي، اختيار يې خپل دی؛ خو په ليکلو کې بايد له اصولو ونه وځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ دا بحث خورا په زړه پورې شو، غواړم په ځينو نويو خبرو يې لا پسې تود کړم او هغه دا چې ځينې پارسي کلمې چې په (ش) توري ختميږي، پښتو مترادفې کلمې يې په (ښت/ښت) بشپړيږي؛ لکه:

پارسي	پښتو	پارسي	پښتو
ارزش	ارزښت	جنبش	خوځښت
خارش	خارښت	افزايش	ډېرښت
بارش	ورښت	ازمايش	ازمايښت/ ازمېښت
ويرايش	سمښت	گنجايش	ځايښت
بالش/بالشت	بالښت	پيدايش	پيدايښت
نالش	نالښت	بندش	بندښت
سفارش	سپارښت	کاهش	کمښت
ورزش	تکړښت	نرمش	نرمښت
پيرايش	ښاوښت	پذيرش	منښت
...	...	...	...

فاعل (پارسي)	فاعل (پښتو)
ويرايشگر	سمښتگر
سفارشگر	سپارښتگر
پيرايشگر	ښاوښتگر
...	...

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې نه ده چې په (ښت) روستاړي ختمېدونکې کلمې يوازې د پارسي الفاظو پر وړاندې مترادف حيثيت لري، نه؛ دا رديف په پښتو ادبياتو کې زوړ او اصلي حيثيت لري چې ګڼ نومونه او کلمې پکې رانغښتې دي. لکه: مړښت، زړښت، سړښت، سکښت، بندښت، پايښت، لګښت، زښت، کښت، غرغښت، پښت او...

کيداى شي په پاسني جدول کې ځينې کلمې لوستونکو ته نااشنا او نوې وي؛ خو زما په ګمان د دې لپاره به ورته نوې وي چې دوى خامخا په پښتو ژبه کې يوازې د شعر او کيسې مطالعه او ليکنه کړې او چې کله يې علمي يا درسي کتابونو ته مخه شوې، نو هغه په انګلش، عربي او تر ډېره پارسي ژبه کې دي؛ سمه ده چې په دغو روستيو کې څه ناڅه علمي کتابونو ته مخه شوې، خو که واقعيت ووايم، زياتره يې په ګوډه ماته پښتو ژباړل شوي دي او ددغې نيمګړتيا يوازنى دليل، په پښتو کې د علمي اصطلاحاتو کمى يا نشتوالى بللى شو او د دغه نشتوالي دليل بيا، په علمي برخه کې د پښتو کتابونو نه ليکل يا نشتون دى او بس.

د اعتراف په توګه يې بايد ووايم چې يو پر بل پړه نشو اچولى، که تا بېغوري کړې، ما يې د اصلاح جرأت نه دى کړى، که هغه مجبور و؛ خو هغه بل په دې اړه له سره د مسووليت احساس نه دى کړى، چې همدغه لامل د علم په ډګر کې د الفاظو له ظاهري قحطۍ سره مخ کړي يوو.

راځئ د پاسنيو ځينو نويو کلمو په اړه يو لنډ او واضح بحث وکړو او هغه دا چې په پښتو کې د پوهې، مسلک، ټولنې او ان دولتي رتبې په برخو کې د بېلابېلو مفاهيمو لپاره يوازې يوه د (سمون) کلمه کارول کيږي؛ لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(برابري، مطابقت، اصلاح، تنظیم/نظم، ایډیټ، ترتیب او... لپاره) چې البته دغه ټولې کلمې له خپلو مختلفو معناوو، پیغامونو او موقعیتونو سره د (سمون) کلمې په جوړښت کې په داسې ډول ژباړل کیږي یا بیانیږي چې د جملې محتوا یې خامخا له بلې هغې سره توپیر لري؛ همدلته ده چې که موږ په دې برخه کې د الفاظو له قحطۍ پرته بل دلیل ونیسو، نو یوازې ځان به مو تیر ایستلی وي، نه نور.

د دې لپاره چې هم پښتو ژبه تلپاتې وي او هم د علم، ټکنالوجۍ او په ټوله کې د مفاهیمو له چټکې پراختیا سره خپل شتون پراخ کړي، نو په دې اړه باید له سنتي او کلاسیک ذهنیت څخه فکرونه او قلمونه را واپستل شي او په دې خبره نور سرونه ونه خوږوو، چې ګواکې دا کلمه/اصطلاح په پښتو کې اصل لري یا یې نلري؟ ځکه چې له نن سره د شلو، پنځوسو، سلو او زرو کالو وړاندې علم، تخنیک او ان ژبه دومره توپیر لري، لکه زمکه او اسمان.

خو له دغې چټکې پراختیا سره د چټک تګ جرأت باید په منطقي ډول د شته ادب او معیار له مخې وشي، ګنې ښايي له ګټې یې زیان ډیر شي.

سموالی، سمون، سمونه، سمښت، سمبالښت: په ټوله کې دا هره اصطلاح له (سم/سمه) کلمې نه سرچینه اخلي چې د یو شي سمېدو، برابرېدو او جوړېدو معنا ورکوي؛ خو البته دغه سموالی باید د څانګو په اساس تجزیه شي؛ ځکه چې اوسنی ژوند پنځوس کاله پخوانی ژوند نه دی، یا هغه څو کاله پخوانی علم او تخنیک نه دی چې په محضې څو کلمو او جملو کې راټول شي، اوس که نړۍ هرخومره راتنګه شوې، همغومره په کوڅو او لارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویشل شوې هم ده او دا هر څه د نړۍ په کچ د علم او ورسره جوخت د ادبیاتو د پراختیا برکت او زحمت دی.

نو د دې لپاره چې پښتو هم د خپلې بقا او پرمختګ لپاره د نړۍ په ادبیاتو کې خپل سر جیګ کړی وي، نو د تنګ نظرۍ او خپلچارۍ له ماحول نه د راوتلو جرأت ته سخته اړتیا ده.

د کومې ټولنې د هرې برخې او هر مفهوم لپاره چې ځانګړې لفظي ادبیات بېل شوي وي، له شک پرته به هلته د اړوندې ژبې ویونکي او زدکوونکي د اصطلاحاتو له پېچلتیاوو، ستونزو او یا قحطۍ سره مخ نه وي.

که چېرې موږ د علومو، مسلکونو او نورو برخو پر تجزیه او پراختیا باور لرو، بیا نو د ګڼو مفاهیمو لپاره د یوې اصطلاح کارول څه معنا؟ مثلاً د هر مفهوم لپاره یوازې د (سمون) کلمې په کارولو باید بسنه ونشي؛ ځکه ورځ تر بلې د علومو، کسبونو، سامانونو او ورسره جوخت د ژبو لمنې پراخېږي؛ خو که موږ لا هم یوازې څو محدودو او زړو کلمو ته کښېنو، دا به زموږ زیاته بېغوري او تفریطي چلند وي؛ پکار ده چې د مفاهیمو ګڼوالي ته په کتو، پښتو هم په معقول او منطقي ډول پر ګڼو الفاظو او اصطلاحاتو مالامال کړو.

په دې اړه دا بحث د (سموالي، سمون، سمونې/سمېدنې، سمښت، سمبالښت، بښاوښت) اصطلاحاتو په روښانه کولو سره راټولوو:

- **سموالی:** د نظم او ترتیب مترادفه کلمه ده؛ چې د کارونې ځای یا مورد یې داسې مشخص کېږي: (د کتارونو سموالی زما مسوولیت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی/په چارو کې ډېر سموالی راغلی او...) یعنې په ټوله کې د یوې ټولګې د نظام جوړولو او سمولو لپاره کارول کیږي.

- **سمون:** د برابري او مطابقت مترادفه کلمه ده چې د ورتوالي/یوشان والي معنا ورکوي. لکه: (ستا څهره ورسره سمون خوري **یا د** هغه نظر او ستا نظر سره سمون لري او...).
- **سمونه:** معمولاً د اصلاح او ښه والي په معنا کارول کیږي. لکه: (په ټولنه کې باید سمونه وشي، د هرې سمونې تر شا د سم انسان لاس وي او...) یعنې په ټوله کې پر اخلاقي اصولو او معیارونو پورې تړاو مومي.
- **سمښت:** د انګلش (Edit)، د عربي (تصحیح) او د پارسي (ویرایش) مترادفه کلمه ده. لکه: (د پښتو سمښت یې زه کوم، د دې مجلې سمښتګر هغه دی او...). البته که د اېډیټ لپاره د سمون یا سمونې کلمه کارول کیږي، هغه به د پاسنۍ توضیح له مخې سمه نه وي.
- **سمبالښت:** لکه څنګه چې د مجهز لپاره سمبال کاروو، د تجهیز لپاره سمبالښت کارولی شو. لکه: (د ملي پوځ د سمبالښت لپاره پر نوي پلان کار روان دی، په نویو سامان آلاتو د روغتون سمبالښت زیات لګښت غواړي او...).
- **ښاوښت:** د انګلش (Decoration) او پارسي (پیرایش) مترادفه کلمه ده، دا چې څوک یې ورسره د سمون لپاره یا جرأت نه کوي او یا یې ورته پام نه دی کړی، بېل بحث دی؛ خو په پښتو کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(بنې، بناو، بناوېدل) الفاظ تیار شته او د دې لپاره چې اصطلاح ته د فعل پرځای مترادفه اصطلاح ولرو، همدا بناوښت بیخي منطقي او پرځای کلمه ده.

همدارنګه: یادون، یادونه، یادښت اصطلاحات هم باید سره بېل شي؛ ځکه هره اصطلاح ځانګړی مفهوم دی او د ځانګړي موقعیت/مورد مشخصول یې اړین دي. **لکه:**

یادون(یادول): Reminding **یا** یادآوری

یادونه (خاطرې): Reminiscences **یا** خاطره ها (چې مفرد هغه یې یاد/خاطره دی).

یادښت(نوټ): Memo/Note **یا** یادداشت

ځینې پارسي کلمې/اصطلاحات هم شته چې په (ش) ختمیږي؛ خو په پښتو کې مترادفې هغه یې په (نه) بشپړیږي، لکه:

پارسي	پښتو	پارسي	پښتو
تشویش	اندېښنه	پرسش	پوښتنه
بخشش	بخښنه	درخشش	ځلېدنه
اسایش	هوساینه	نکوهش	غندنه
سنجش	سنجونه	پژوهش	څېړنه
رنجش	رنځېدنه	ربایش	تښتونه
شمارش	شمېرنه	ستایش	ستاینه
اموزش	ښوونه	...	...

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو کې د عربي او انګريزي کلمو/اصطلاحاتو د نفوذ څرنګوالی

په پښتو کې هم لکه د نورو ژبو غوندې پردي اصطلاحات او الفاظ نفوذ کړی چې دا يو معمول دی او هېڅ ژبه له دغه معمول نه ځان خوندي نشي ساتلی؛ خو دلته زموږ د بحث اړوند ټکی د دغه نفوذ څرنګوالی دی چې آيا د بلې ژبې کلمې/اصطلاحات لکه څنګه چې دي همغسې راجذب شي؟ يا که لومړی د جذبونکې ژبې د ادبياتو له فلتر نه وځي او بيا په اړوندو ادبياتو کې ورته ځای ورکړ شي؟

فکر کوم تر اوسه دغې برخې ته کوم واحد معيار او ځانګړي اصول نه دي ټاکل شوي؛ ځکه خو دا چاره په ځانځاني ډول روانه ده چې کاش د يو ټوليز معيار په شتون کې ترسره کېدلای.

موږ دلته په ځينو مشخصو عربي کلماتو بحث کوو چې لومړی د يو خاص منطق له مخې د سليقوي ادب له فلتر نه وېستل کېږي او بيا په ليکنيز ادب کې ورته له ځای ورکولو روسته راڅرګندېږي. لکه: معنی/مانا، يعنې/يانې، معلومات/مالومات، صحيح/سهي او... چې بېخي د بنې په بدلېدو سره ليکل کېږي او دغلته د مفهوم بدلېدو امکان هم زيات دی.

البته له دغه کار سره مثبت او منفي نظرونه هم په موازي ډول بدرګه کېږي؛ خو په عين وخت کې د انګريزي کلمو فلتر کېدا ته يا د چا پام نه دی او که وي هم، نو په اړه يې بېغوري کوي؛ ځکه چې د هغو ظاهري بڼه لومړی په پارسي ژبه (ايران) کې بدله شوې او روسته بيا د ژبني او فرهنګي تيري له لارې پښتو ته رانوتي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه: انګلیسي/انګلش، فرانسه/فرانس، کمیسیون/کمېشن، کنوانسیون/کانوېنشن، اپراسیون/اپرېشن، اپوزیسیون/اپوزېشن او...

زما په اند دا نامتوازن حالت هومره ښه نه ایسي، لکه څومره چې ځینو کسانو په ناپامۍ کې الګو ګرځولی دی؛ سمه ده چې یاد انګریزي اصطلاحات اوس زموږ د ملي ترمنالوجۍ برخه ګرځېدلي؛ خو له دې هاخوا یې تعقیبول، پښتو ژبې ته د ګټې پرځای زیان اړوي؛ ځکه پښتو د تورو له پلوه شتمنه ژبه ده، نو دا ژبه او ویونکي یې کولای شي چې د هرې ژبې کلمات په کټمټ ښه تلفظ او جذب کړي؛ بله دا چې انګریزي/انګلش یوه نړیواله او حاکمه ژبه ده، بیا نو اړتیا څه ده چې پښتو ادبیات ورسره په نامستقیم ډول (د یوې بلې ژبې له لارې) اړیکه ولري؟

هغه انګریزي کلمې او لفظونه چې د پارسي (ایران) له لارې پښتو ته رانوتي:

پښتو	له پارسي نه پښتو ته	پارسي	انګریزي
کمېشن	کمیسیون	کمیسیون	Commition
کمېټه	کمېته	کمیته	Committee
کانوېنشن	کنوانسیون	کنوانسیون	Convention
انګلش	انګلیسي	انګلیسی	English
اپرېشن	اپراسیون	اپراسیون	Oppration
پارلېمنټ	پارلمان	پارلمان	Parliament
پوټېنشل	پوتانسیال	پوتانسیال	Potential
...	...	...	...

(c) ketabton.com: The Digital Library

رښتیا مخکې مو د عربي کلمو او اصطلاحاتو د اوښتون خبره وکړه، چې زه له دا ډول اوښتون سره موافق نه یم.

زما د ناخوښۍ دلیل، خدای مکړه د سلیقې او خپلچارۍ له امله نه دی، بلکې له ځان او ان ځینو نورو سره مې په دې اړه بحث او استدلال هم کړی او پایله یې دا شوې چې ځان او هغوی مې تر ډېره قانع کړي دي.

زه یوازې له هغه بدلون سره موافق یم، چې د ژبې ګرامري چوکاټ (قاعده) یې د بدلون جواز ورکوي، له دې پرته به بیا هم همغې ناآشنا خبرې ته غاړه اېښودل وي چې وایي: پښتو چې څنګه ویل کیږي، همغسې لیکل کیږي.

که ځیني خبرې رانه تکراریږي، نو ما وبخښئ؛ دا ځکه چې بیا بیا یې اړتیا پیښیږي؛ خبره دا ده چې هره ژبه د بلې ژبې ځیني کلمې او اصطلاحات منلی شي؛ خو قاعده یې نه؛ ځکه چې هلته قاعده تیاره شتون لري او د قاعدې ماهیت دا دی چې د نورو قاعدو د نفوذ یا ګډوډۍ مخه نیسي، نه دا چې د هر څه مداخلې ته غیږه خلاصه کړي.

د بېلګې په ډول، (معنی) عربي کلمه ده او په دې کې د (ی) توری د اړوندې ژبې د ګرامر له مخې مقصوره/ممدوده الف بلل کیږي او د (موسی، عیسی، مصطفی او...) په شان د الف په غږ او وزن لوستل کیږي؛ خو دا چې دغه اصطلاحات/نومونه اوسمهال د پښتو په ګډون په نورو ژبو کې تر یو حده معمول شوي، دلایل یې ښکاره دي؛ اما زموږ د بحث اړوند موضوع دا ده چې دلته د (ی) په توري کې د یوې مشخصې ژبې د قاعدې اصول له ورایه ښکاریږي او که پښتو ژبه یې په همدغه حالت ومني، نو پکې شته څرګنده قاعده په هیڅ ډول نشي منلی او په پایله کې د داسې تلفظ جواز ورکوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې اړوند غږ او وزن یې له مخکې ورته ټاکلی دی؛ لکه: (خدای، لمسی، سړی، منګی، لرګی او...)؛ خو دا چې زموږ ادعا د قاعدې پر منلو نه، بلکې د تورو او الفاظو پر منښت او جذب متمرکزه ده، نو د دې لپاره چې هم مو په معمول ډول یاد اصطلاحات/نوмونه خپل کړي وي، هم د پښتو قاعدې ته ژمن پاتې شوي اوسو او هم مو د ژبو ترمنځ فزیکي (لفظي) او مفهومي اشتراک په پام کې نیولی وي، نو لیکو: معنا، موسا، عیسا، مصطفا او...

همدارنګه د عبدالرحمن پرځای عبدالرحمان، د اسمعیل پرځای اسماعیل، د اسحق پرځای اسحاق او... لیکل سم دي.

د تورو له منلو بیخي انکار نشي کېدای یا هم د کلمو د فزیکي بڼې بیخي بدلېدل ځکه منطقي نه دي چې موږ په خپله الفبا کې ټول اړوند توري منلي او ځای کړي دي؛ که څېړې دا ادعا وکړو چې (ح، ذ، ص، ض، ط، ظ، ع، ف، ق او...) توري د پښتو اصلي توري نه دي، نو تر دې پوچ او زوړ فکر به بل نه وي.

پښتو په ۴۴ تورو سمباله ژبه ده چې یاد ټول توري پکې شامل دي او همدارنګه بلها کلمې/اصطلاحات او نومونه شته چې د دغو تورو له برکته په پښتو کې داخل شوي او خپل ماهیت او ونډه یې ثابته کړې ده. لکه: حلوا، تذکره، عقل، علم، اطاعت، عبدالله، صبر، ظالم، ضرور، فکر، اشرف، قران، قطع، امان الله، طلا محمد او...

اوس که څېړې یاد نومونه په ترتیب سره الوا، تزکره، اقل/اکل، ایلم، ایتاات، ابدلا، سبر، زالیم، زرور، پکر، اشرپ، کران/کوران، کته، امانولا، تلامامد

(c) ketabton.com: The Digital Library

او... ولیکو، څومره به معقول او سم وي؟ او څومره به موږ له هغو ژبو لېرې وساتي چې علمي او عقیدوي مشترکات ورسره لرو؟

د اړوندو کلمو (معنا، یعنې، معلومات، صحیح او...) په خپله - خپله بڼه لیکلو سره، نه یوازې د ژبو په بازار کې د نفوذ ونډه او پراختیا زیاتیږي، بلکې د تحریر په برخه کې د یو معیار پر ورّاندې پابندي او ژمنتیا هم پیاوړې کیږي او هم شته اختلاف پکې له منځه ځي. دا چې څوک یې د لهجې له مخې ځنګه لولي، پوره اختیار لري؛ خو په لیکلو کې یې د معیار تابعیت اړین دی.

دغه راز د علم او عقیدې پراختیا هم د هرې ژبې ویونکي اړ کوي چې په عیناً حروفو سره د بلې ژبې الفاظ ومني؛ ځکه چې د تورو په بدلون سره کله کله اړوند کلمه د مقصود ژبې له اصلي کلمې سره په ټکر کې راځي او یا خپل مفهوم له لاسه ورکوي. د بېلګې په توګه: قران په کران/کوران نشو لیکلی، قبر په کبر، عذاب په ازاب، حرام په هرام/ارام او... نشو لیکلی. د اطلس کلمه په اتلس نشو لیکلی، د قابل کلمه په کابل نشو لیکلی، او ، فیل په پیل نشو لیکلی او قهر په کهر/کار او...

همدارنګه د عربي (محضِ او ماضی) یا (اطلس، قابل، فیل، قهراو...) لفظونه که په پښتو کې په ترتیب سره (مازې او مازي) یا (اتلس، کابل، پیل، کهر/کار او...) ولیکو، نو د ویلو پرمهال به د لوستونکو لپاره په مفهوم کې د تفکیک مسأله څومره ستونزمنه وي؟

په پای کې د دې لپاره چې اړوند بحث لا نور هم روښانه او په زړه پورې شي، په بله ژبه کې د پښتو کلمو او نومونو لیکلو ته اشاره کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بېلګې په ډول، پخوا په عربي الفبا کې د (پ)، (چ) او (ګ) توري نه ول او د بلې ژبې (پښتو) په هغو کلمو کې به چې پ، چ يا ګ توری و، د پ لپاره به يې ب کاروله او د نورو دواړو لپاره به يې د (ج) توری کاراوه. مثلاً: پغمان ته به يې بغمان ليکل، لوګر ته به يې لوجر، ننګرهار ته به يې ننجرهار او اچين ته به يې اجين ليکل، چې اوس دا ستونزه پکې حل شوې او په کتمې تورو يې ليکي، حتا ځينو يې لا عيناً تلفظ هم منلی دی.
همدارنګه د ځينو دلايلو له مخې په پارسي او اردو ژبو کې د (تورخم) لپاره طورخم ليکل کېد، چې اوس دا تضاد په پارسي کې تر ډېره له منځه تللی او ورته نور نومونه هم په عيناً بڼه ليکي. لکه: طورخم په تورخم او طوره بازخان په توره بازخان ليکل کيږي او... خو دا چې په اردو کې ولې دغه تضاد پر خپل حالت پاتې دی، شايد له پاکستان سره د سياسي کړکېچونو له امله وي چې اړوند سمښت ته پکې پام نه دی شوی.

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچینې/ منابع:

- اندرو رابینسن، تاریخچه پیدایش خط و نوشتار، ژباړه، یلدا بلارک، سبزان، شهر کتاب آنلاین، ۱۳۹۳ل.
- سيدي، سیدنظیم، ناول به څنگه لیکو؟، مومند خپروندویه ټولنه، جلال آباد، ۱۳۹۱ل.
- تابش هروی، سعادتملوک، راز و رمز نویسندگی، خیرالمهدي، هرات، ۱۳۹۲ل.
- اسدی، جواد عرب، الفبای داستان نویسی، کتاب سبز وېبسایټ، (۱۳۸۹)
- میرخیل، حبیب، د مقالې لیکلو لارې چارې، نجم وېبسایټ، http://najm.af
- فورسټر، اډوارډ مورگن، جنبه های رمان، ژباړه، ابراهیم یونسی، ایران پي ډي ایف وېب سایټ، https://www.iranpdf.com ، ۱۳۵۷ل.
- سلیمانی، محسن، فن داستان نویسی، ژباړه او ټولوونکی، محسن سلیمانی، کالای دیجیتل سایټ، https://www.digikala.com ، ۱۳۷۰ل.
- عبدي، ناهید، چگونه یک کتاب غیر داستانی بنویسیم؟، مدرسه نویسندگی وېب سایټ، https://madresenevisandegi.com.
- احمدي، نصیر احمد، برېښکی، مومند خپروندویه ټولنه، جلال آباد، ۱۳۸۸ل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د تعلیمي نصاب ستندردونه، د تخنیکي او مسلکي زدکړو اداره، ژباړن، عبدالجمیل ممتاز، کابل، ۱۳۹۵ل.
- ښکلی، اجمل، کومې کلمې یو ځای او کومې بېلې ولیکو؟، تاند وېب سایټ http://www.taand.com، ۲۰۱۷ز.
- ډروتیا برنډ، نویسنده شدن، ژباړه، آرش محمد اولي، شهر کتاب آنلاین، ۱۳۹۵ل.
- ۱۳ راه برای حرفه ای شدن در نویسندگی به روایت نویسندگان بزرگ جهان، سایت کتاب، http://www.ibna.ir/fa/، ۱۳۹۳ز.
- براري، مریم، ۱۲ قدم برای تقویت مهارت نویسندگی، سایت پونیشا، https://ponisha.ir، ۱۳۹۴ز.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library